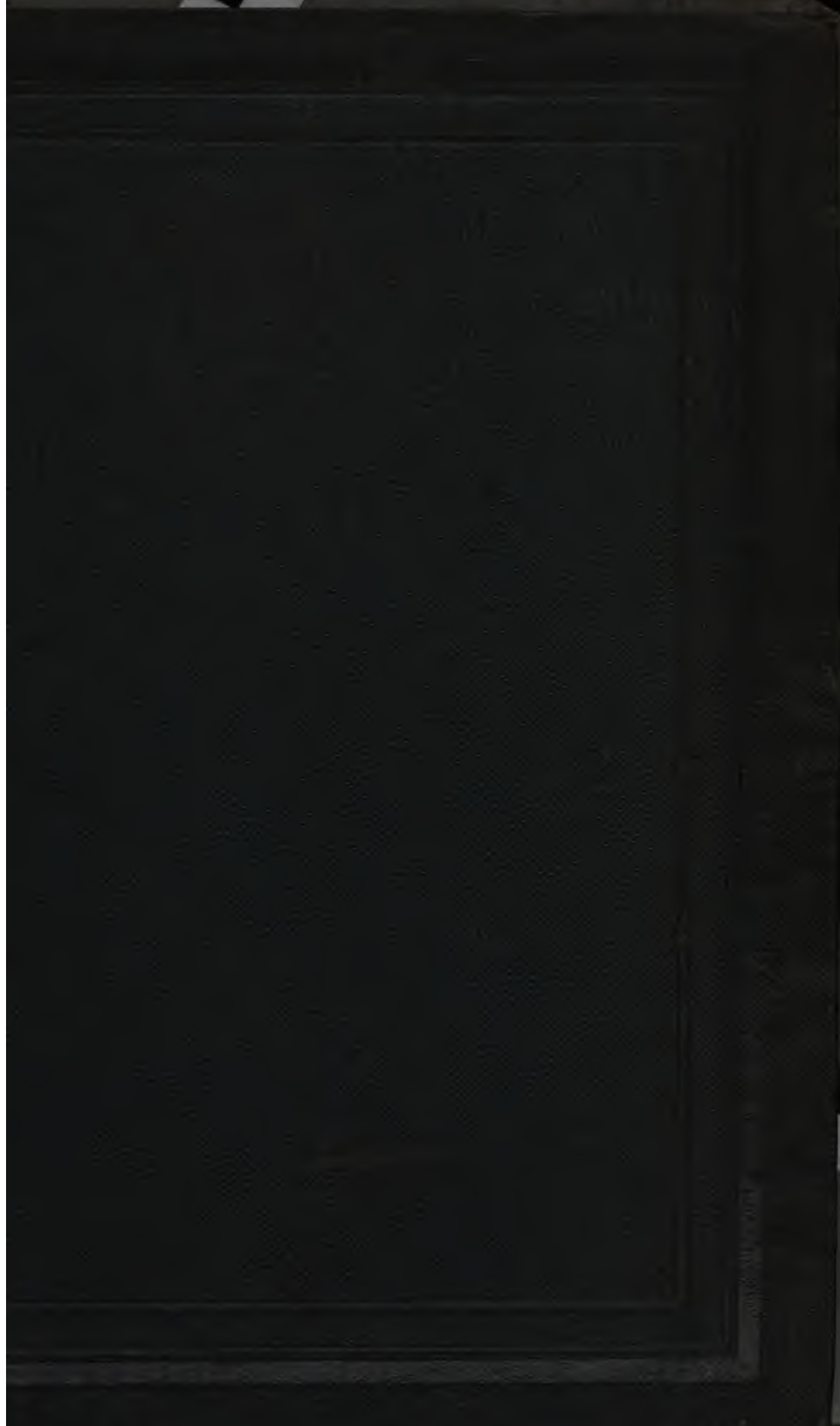
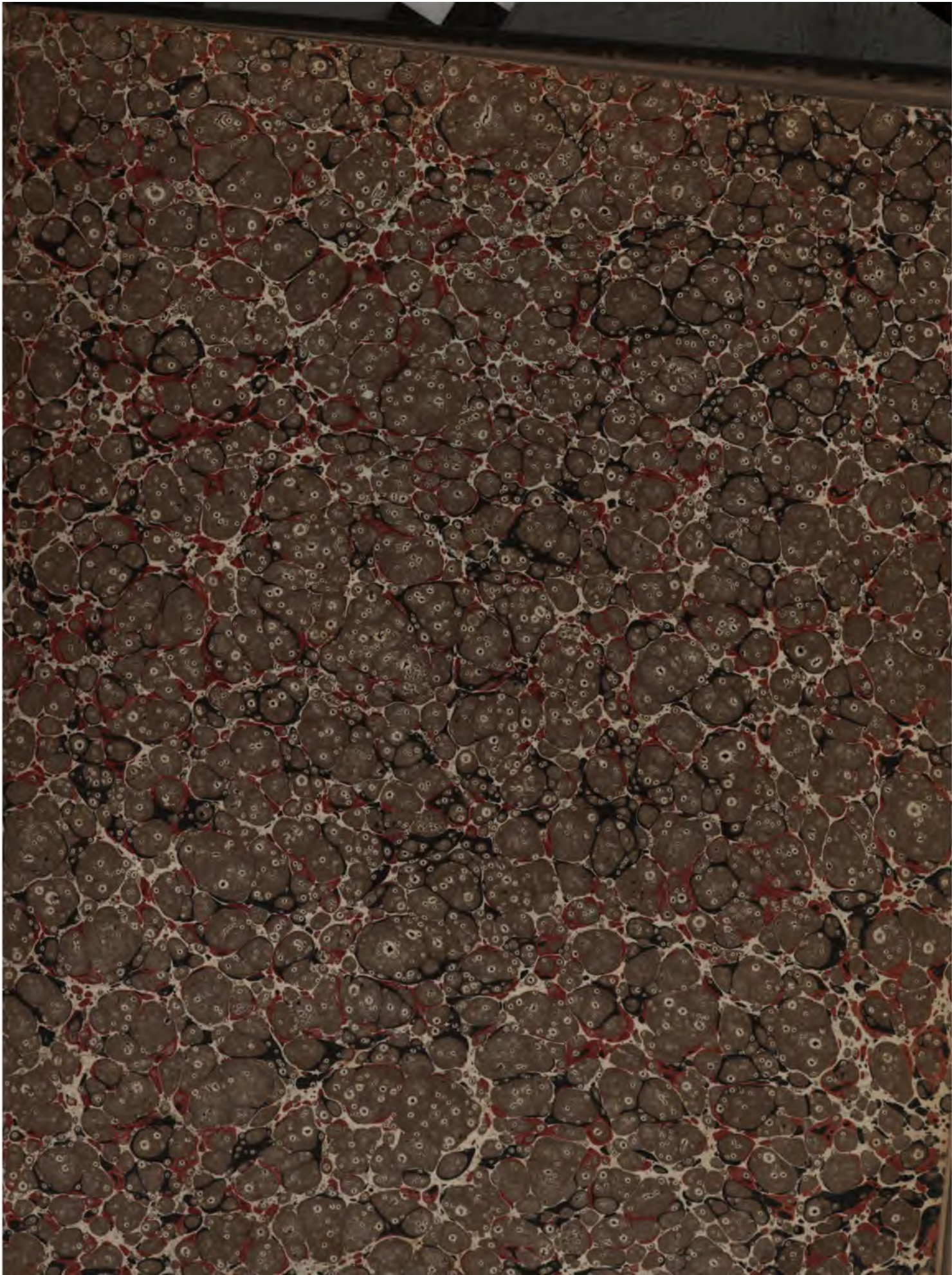

Blekingske Mindesmærker fra Hedenold,

betragtede

i deres Forhold til de øvrige skandinaviske og
europæiske Oldtidsminder.

J. J. A. Worsaae.

Med femten lithographerede Tavler.

Kjöbenhavn.

Universitetsboghandler C. A. Reitzels Forlag.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1846.

F o r o r d.

I nærværende Skrift har jeg tildeels nedlagt Hovedresultaterne af adskillige antiqvariske Reiser, jeg efterhaanden har foretaget i Sverige (1842 og 1844), i det sydlige Norge (1842) og i Tydskland (1845). Paa mine Reiser i Sverige har jeg navnlig haft Leilighed til to Gange at undersøge de blekingske Oldtidsminder, og sidste Gang var jeg tillige saa heldig at være ledsaget af Hr. Maler Zeuthen, hvorved det blev mig muligt at erholde paalidelige Afbildninger af de vigtigste Mindesmærker. Alligevel maa jeg tilstaae, at jeg aldrig havde kunnet give en omfattende Beskrivelse over disse Oldtidsminder, naar ikke den ivrige Oldgrandsker, Admiralitets-Apotheker i Carlskrona, Hr. M. Söderström, der bedre end nogen Anden kjender alle Oldtidslevninger i Bleking, under begge mine Ophold selv havde ført mig omkring til de mærkeligste Steder, uden i sin fremrykkede Alder at skyde de Bestærligheder, som i Almindelighed ere forbundne med saadanne Undersøgelser. Ligeledes er det mig en kjær Pligt at bevidne ham min Erkjendtlighed for den sande Liberalitet, hvormed han aabnede mig sine Samlinger. Men jeg bør dog heller ikke fortie, at saavel en anden blekingsk Oldkyndig Hr. Constructionslieutenant Pettersson i Carlskrona, som Hr. Dr. med. Ekman i Calmar og endnu flere Oldgrandskere, hvis Navne senere ville findes anførte i Noterne, med lignende Velvillie baade have givet mig den frieste Adgang til deres rige Samlinger og meddeelt mig alle de Oplysninger, som jeg maatte ønske.

At endelig mit Skrift er fremtraadt nu og i denne Skikkelse, skylder jeg ene **Hans Majestæt Kongen**, som ved en allernaadigst Understøttelse af de kongelige Finantser har sat mig istand til at udgive det under fordeelagtigere Vilkaar, end Forfattere af videnskabelige Arbejder ellers pleie at opnaae her i Danmark.

Kjöbenhavn, den 13de Januar 1846.

J. J. A. Worsaae.

Indledning.

Uagtet det ikke mangler paa skriftlige Efterretninger om Nordens Oldtid, angaae disse, som bekjendt, nærmest det seneste Tidsrum af Hedenskabet. Deels maatte Mindet herom bedst være bevaret, da man i det ellefte, tolvte Aarhundrede begyndte at optegne de gamle Erindringer, der endnu levede, deels var det den Tid, der meest udmærkede sig ved djærve, dristige Bedrifter og som altsaa ogsaa meest maatte tiltale de følgende Slægter. Allerede under Hedenskabets Kamplarm var mangt et vigtigt Træk af Folkets tidligere Liv gaaet af Minde. Over Vikingernes Seire og Nedsættelse i fremmede Lande, glemte Nordboerne lidt efter lidt, hvorledes deres Fædre Aarhundreder før dem havde indtaget og bebygget den Jord, de nu ikke toge i Betænkning at ombytte mod andre, mere begunstigede Egne. Det er saaledes intet Under, at kun faa og mørke Sagn ere naaede til os om de skandinaviske Folks Bosættelse i Norden og om deres Skjæbne her gennem de første Aarhundreder. Enkelte og tvetydige Beretninger hos fremmede Skribenter ere ikke istand til at give et endog kun svagt Billede af Nordens Tilstand i den fjerneste Fortid. Mange forgjæves Forsøg ere derfor ogsaa gjorte paa at tyde Sagnene og bringe dem til Eenhed. Snart troede man at finde, at de skandinaviske Folk havde Syd fra over de danske Øer udbredt sig videre mod Norden; snart igjen læste man i Sagnene, at de kom fra Østen først til Sverige og Norge og at de derfra efterhaanden trængte ned til Danmark, idet de overalt i Norden undertrykte de ældre Indbyggere. Men var allerede i Oldtiden Mindet svagt om vore Forfædres Indvandring og Udbredelse, hvor meget svagere maatte det da ikke være om disse ældre Indbyggere, som havde veget Pladsen eller böiet sig under Aaget og som heller ikke i en sildigere historisk Tid søgte at tilbagevinde det table Herredømme? Ikke desmindre have de nyere Historieforskere næsten været mere enige i deres Anskuelser om Nordens Urbeboere, end om vore Forfædres Indvandring og tidligste Tilstand. Ved

Hjelp af fjerne, ofte tvivlsomme Hentydninger i inden- og udenlandske Efterretninger, som sattes i Forbindelse med Stedsnavne, der skulde gemme Levninger af Urbeboernes Sprog, og med Formodninger, tildeels hentede fra andre Landes ældste Historie, meente man at have udfundet, at vort Nordens første Indbyggere hørte til de to Folkstammer, *Finner* (eller som de nu kaldes Lapper) og *Kelter*, hvis Levninger den Dag i Dag hoe længst imod Nord og Vest i Europa.

Dette maatte naturligviis være gjeldende saalænge man ikke ad andre Veie kunde erhverve paalideligere Oplysninger. Men selv efterat Opmærksomheden er bleven henvendt paa Oldsager og Gravhöie, der ere ægte Overleveringer fra de længst forsvundne Tider, og efterat herved vigtige Bidrag ere vundne til en klarere og bedre Opfattelse af Forholdene, har man dog betragtet de gamle Slutninger som den Grundvold, hvortil Forklaringen af Oldtidsminderne nødvendig maatte støtte sig. Skjønt det tilfulde er erkjendt, at Slutningerne fra først af ere overmaade svage, have Historikerne næsten anseet det for en Urimelighed at troe, at Undersøgelser af Oldtidsminderne i *Hovedsagen* skulde kunne give afvigende Resultater. Ikke engang de, der nærmest have gjort Mindesmærkerne til Gjenstand for særegne Undersøgelser, synes i Almindelighed at have frigjort sig fra denne Fordom. Med stor Omhyggelighed have Oldforskerne tvertimod søgt at bringe Mindesmærkerne i Samklang med de formeentlig historiske Kjendsgjerninger og, saavidt muligt, bortforklare de altfor aabenbare Uoverensstemmelser. Man har paa denne Maade i Virkeligheden stillet Archæologien den indskrænkede og underordnede Opgave, at erhverve yderligere Oplysninger til de eengang givne historiske Forudsætninger.

Aarsagerne hertil ere ikke vanskelige at paavise. Medens den nordiske Archæologi endnu var i sin tidligste Vorden, kunde man ikke omfatte og undersøge alle Mindesmærker. De første Bestræbelser gik ud paa, at samle og bevare de talrige Oldsager, som efterhaanden kom for Dagen rundt om i Landene, og da Samlinger vare tilveiebragte gjaldt det dernæst fornemmelig om at opklare de enkelte Oldsagers Brug og ordne dem i Klasser efter de forskjellige Tidsrum, hvortil de kunde antages at henhøre. I denne Retning ere ogsaa værdifulde Forarbejder leverede. Men imidlertid har man ikke i samme Grad vendt Opmærksomheden mod Gravhöiene og Mindestenene ude paa Markerne. I Begyndelsen ommeldte man dem især kun, forsaavidt de gave Oplysninger som Gjemmesteder for Oldsager. Man indsaa endnu ikke ret, at man uden nøie Kjendskab til Gravene hverken var istand til med Sikkerhed at fastsætte visse Tidsrum i Archæologien eller at erholde en klar Forestilling om Bebyggelsens Gang i Norden og om Folketammerne i deres Forhold saavel til hinanden indbyrdes

som til de övriga europæiske Folkefærd. Tog man endelig noget mere Hensyn til Gravhöiene, lod man sig lede af forudfattede Meninger. Fordi Norden i Oldtiden var beboet af een og samme Folkestamme, sluttede man, at de samme baade Oldsager og Gravhöie, som fandtes i Danmark, ogsaa maatte findes i Sverige og Norge, og man ordnede derfor de nordiske Mindesmærker ved at sammenblande alle de Jordhöie og Steensætninger, til hvilke man havde Kjendskab, og ved derefter at opstille dem under Eet. I de seneste Aar har man vel begyndt med større Held at sondre mellem de forskjellige Arter og iagttage hvert Lands Oldtidslevninger for sig; men man er dog hidtil ikke kommet synderlig videre, end til Mindesmærkerne fra de første Tidsrum. Omendskjönt nu disse aabenbart umulig kunne forklares tilfredsstillende, med mindre de sees i Forbindelse med Mindesmærkerne fra den følgende Tid og med tilsvarende Mindesmærker i andre Lande, have Oldforskerne alligevel ikke indskrænket sig til foreløbig at meddele Beskrivelser over de ældre Graves Form, Indhold og Udbredelse; af en i og for sig agtværdig Stræben efter at tydeliggjøre Oldtidsminderne Værd have de strax villet anvende det vundne Udbytte til at oplyse Historien. Men herved er det skeet, at de af Mangel paa et tilstrækkelig fuldstændigt Overblik over de övriga skandinaviske og europæiske Mindesmærker have maattet holde sig mere til de tidligere antagne historiske Resultater, end de under andre Omstændigheder vilde have gjort.

Oldtidsminderne historiske Betydning maa nemlig betragtes fra en dobbelt Side. For det sidste Tidsrum af Hedenskabet, om hvilket vi af historiske Kilder i Hovedtrækkene have temmelig paalidelige Underretninger, kunne de kun give nærmere Oplysninger med Hensyn til Culturens Tilstand, Forbindelserne med fremmede Lande og Folkene indbyrdes Samqvem. Her ere de unægtelig af ringere Vægt, end de historiske Beretninger. Naar derimod Talen er om Nordens tidligste Fortid, om de første Indbyggere, om de skandinaviske Folks Indvandring, Udbredelse, ældste Skjæbne og Stilling ligeoverfor Europas andre Folkeslag, da tør det ikke indrømmes, at de paagjældende Oldtidsminder skulle indordne sig under de Resultater, som kunne udledes af de skriftlige Efterretninger. Thi da disse Efterretninger ere af en saadan Natur, at det sande historiske Indhold neppe er kjendeligt, kan man med Rette paastaae, at de ældgamle, uforvanskede Mindesmærker ere det faste Grundlag, hvorpaa vor Kundskab maa hvile og hvortil de mørke Sagn og övriga skriftlige Beretninger skulle henføres, for, om muligt, at udtydes.

Dog skal altsaa denne Betragtningssmaaade gennemføres med tilbørlig Styrke og Klarhed, maa vor Kundskab om Oldtidsminderne nødvendig selv have et fast Grundlag. Den maa ikke støtte sig til gamle Fordomme og nye Hypotheser, men den maa være

bygget paa nøiagtige Undersøgelser og Sammenligninger af Mindesmærkerne og paa omfattende Kjendskab til de Oldsager, som de indeholde. Iagttagelser af Fund ere ligesaa uundværlige for Archæologien, som Documenter for Historien; endog de tilsyneladende ubetydeligste fortjene særdeles Opmærksomhed. Gjennem en Række saadanne Erfaringer er det allerede stadfæstet, at Oldtidsminderne i Norden lade sig henhøre til tre ganske forskellige Tidsrum, hvorved et høist vigtigt og betydningsfuldt Fremskridt er gjort¹⁾. Men da Mindesmærkerne ingenlunde ere eensartede over hele Skandinavien, staaer der endnu et andet, ikke mindre gennemgribende Forhold tilbage at ordne, nemlig at skjelne mellem de enkelte Landes særegne Arter af Mindesmærker og drage de rette Grændser for deres Forekomst saavel i som udenfor Skandinavien. Først naar dette Grundspørgsmaal er afgjort, vil det være muligt for Oldforskerne at indtage en selvstændig Stilling og saaledes ogsaa at fremstille et fordomsfrit Billede af vort Nordens fjerne Hedenold.

Det er i denne Overbeviisning vi her ville søge at give en Udsigt over alle Oldtidsminderne i Skandinavien ved at betragte de meest fremtrædende blekingske Oldtidsminder i deres Forhold til de øvrige skandinaviske og europæiske Mindesmærker²⁾. Bleking er ikke alene riig paa den Klasse af Oldtidslevninger, som hidtil har været altfor meget overseet ved videnskabelige Undersøgelser, men det frembyder ogsaa en særlig Interesse derved, at det støder lige op til en Egn, hvor Mindesmærkerne begynde at antage en heel anden Character. Oldtidsminderne i Bleking danne saaledes et passende Udgangspunkt for en Undersøgelse om Forskjellen mellem de skandinaviske Mindesmærker. Imidlertid er det en Selvfølge, at vi endnu ikke ere istand til fuldstændig at oplyse denne Forskjel i alle Enkeltheder. For det Første maa man lade sig nøie med at antyde de større Omrids og det bliver da fremtidige Forskningers Sag at bestemme Grændserne skarpere og skarpere. Under alle Omstændigheder tør man haabe, at de i det Følgende anførte paalidelige Iagttagelser, navnlig med Hensyn til Blekings Oldtidsminder, neppe ganske ville tabe deres Betydning, selv om ogsaa de paa dem byggede Resultater skulle blive fortrængte, naar Videnskaben ved fortsatte Grandskninger har naaet et høiere Udviklingstrin.

¹⁾ Det var nuværende Etatsraad *C. J. Thomsen*, som i "Ledetraad til Nördisk Oldkyndighed" først gav Ideen til at dele Oldsagerne i tre Perioder; senere har denne Inddeling ogsaa ved Gravene viist sig at være rigtig og er derfor efterhaanden optaget i Europas forskellige Lande.

²⁾ En saadan Oversigt har jeg vel allerede fremsat i mit Skrift "Danmarks Oldtid, oplyst ved Oldsager og Gravhøie". Kbhvn. S. 82—89, men Omstændighederne tillode mig ikke der at gaae ind paa en vidtløftigere Behandling. Jeg har desuden siden den Tid været saa heldig at gjøre ikke uvigtige Iagttagelser, som i adskillige Henseender tjene til at belyse og berigtige mine tidligere Anskuelser, om disse endog i Hovedsagen ere forblevne uforandrede.

I.

Bleking er et af Sveriges skønneste Landskaber. Grændsende i Vest til Skaane og i Nord til Smaaland ligger det i Overgangen mellem de blidere Sletter og de mere vilde Klippeegne. Drager man fra Skaane ind i Bleking bebude iforveien talløse store Rullestene Klippernes Nærhed, men aldrig saasnart er man ved Sissebæk kommet ind over Grændsen, før der strax til Venstre tæt ved en Bögeskov viser sig den første fremragende Klippe. Alligevel er Landet endnu i en ikke ringe Strækning temmelig fladt. Lidt efter lidt stikke Klipperne frem af Jorden; længere op i Landet hæve de sig til større Höider med afrundede Overflader. Jo höiere Klipperne ere, des mindre ere de som oftest bevoxede. I Revnerne groer Egen, Birken og Granen og den sparsomme Jordbedækning frembringer foruden smaa Buske sædvanlig kun Lyng og Ener. Derimod lavere nede og i Dalene udmærker Landet sig ved megen Frugtbarhed og Skönhed. Store Aaer skylle fra de nordligere Bjergegne ned til Havet og danne nu og da smaa yndige Vandfald eller bruse hen over lösrevne Klippestykker. Skove af Lövtræer, af Eeg og Birk ere meget hyppige og yde en smuk Modsætning til Klipperne og de mørke Naaleskove. Bögeskoven alene bliver sjeldnere og sjeldnere indtil den strax Nordost for Bleking ganske forsvinder. I Nord ved den smaalandske Grændse er Blekings Natur vildere og mere skovriig, hvorefter disse Egne ogsaa kaldes "Skogsbygden". I Syd og Öst derimod skraaner det bølgeformigt ned ad mod Östersöen og ender med en temmelig flad Kyst, i hvilken Havet har indskaaret utallige Vige. Her begynder den mærkværdige Skjærgaard, der fortsættes heelt op ad Sveriges Östkyst og som bestaaer af fremragende Klipper eller Skjær, der i stor Mængde dukke op af Havet.

§ 1. Et saadant Land, som fornemmelig i Oldtiden, da Skovene havde en langt videre Udstrækning, frembød fortrinlig Leilighed til Fiskeri og Jagt og hvis Beliggenhed er i Hjertet af Östersöen, maatte naturligviis meget tidlig blive bebygget. At dette allerede er skeet i hiint fjerne Tidsrum, som man har kaldet *Steenalderen*, fordi Metaller endnu vare ubekjendte eller dog i Reglen ubenyttede, fremgaaer klart af den betydelige Mængde Öxer, Knive, Landser, Pile, Hamre og andre Redskaber af Steen, som opgraves haade adspredte i Jorden og i Gravhöie¹⁾. Men da der ikkun gives saare liden Flint i Bleking, ere disse Redskaber hyppig tildannede af blödere Steen.

¹⁾ Vigtige Samlinger saavel af disse som af andre blekingske Oldsager findes i Carlskrona hos Admiralitets-Apotheker *M. Söderström* og Constructionslieutenant, Ridder *C. D. Pettersson*.

arter, Sandsteen, Trap o. d., hvilket især er Tilfældet med Öxerne (Kilerne) og stundom med Huulmeislerne. Dog træffes de ogsaa, ihvorvel sjeldnere, af Flint; derimod ere Knivene, Landserne og Pilene altid af Flint, uden Tvivl paa Grund af, at løsere Steenarter vilde være ubrugelige til Redskaber, hvormed der skulde skjæres og stikkes. Öxerne kunde bedre være af en blødere Masse, da de vistnok som oftest ere benyttede i Forbindelse med Ild, saaledes, at t. E. ved Træers Fælding Stammen egentlig er bleven brændt over og kun det Forkullede efterhaanden hugget bort med Öxen.

Steenoldsagerne findes i Bleking sædvanlig nær ved Kysterne, hvor et Folk, som levede af Jagt og Fiskeri, først maatte opslaae sine Bopæle. Hamrene eller Öxerne med gjennemborede Skafthuller opgraves vel længere oppe i Landet, men i mange Tilfælde tør man nok antage, at de hidrøre fra senere Tider, da Metal allerede var kommet i Brug. Netop i Bleking er fundet en Steenhammer, hvis Skafthul ikke er boret heelt igjennem, men i Midten af det borede Hul sidder en Tap op, som viser, at Boringen er foretaget ved Hjælp af en rund Metalcylinder¹⁾. Hamrene kunne derfor ogsaa forekomme i yngre Grave. De ældste Grave fra Steenalderen have bestaaet af Steenkister eller "Hällkistor", der idetmindste i nogle Tilfælde have været tildækkede med en Hob Stene uden Jordfyldning. En saadan Steendynge kaldes i Sverige *et Steenrör*, og er sædvanlig mellem tre og sex Alen høi (see Tavle I, Fig. 1). Ved at bortrydde et Steenrör ved Skillinge, Nættraby Sogn, opdagedes i forrige Aarhundrede en Steenkiste, hvori stod en Leerkrug eller Urne, fuld af Aske og i denne laae to Flintknive²⁾. Af en Hällkiste ved Härstorp, Runneby Sogn, optoges (1820) tre Flintknive³⁾. Paa Boråkra Märk i Nættraby Sogn fandtes (1828) i en Steenkiste tre Flintknive, tre tynde Flintkiler (Öxer), to Poleerstene (?) og to Leerkrugker⁴⁾. I en Steenkiste paa Vämö ved Carlskrona traf man en Flintkniv⁵⁾ og paa Bunden af en Steenkiste i et Steenrör ved Binga, Ederstad Sogn, ligeledes en enkelt Flintkniv⁶⁾. Et større Fund af Steensager gjordes i en forstyrret Grav paa Allatorps Grund, Nættraby Sogn. Steenkisten havde Retning NO. til SV. og indesluttede sex Flintknive, af hvilke tre have smukt udarbejdede Skafter, desuden en Flintöxe, tre Öxer af en sort,

¹⁾ *Petterssons Samling.*

²⁾ *A. J. Kling*: "disquisitio de nomarchia Medelstadii sub præsidio Dni Sven Bring". Londini Gothorum 1748. 4to. P. 59.

³⁾ *Liljegren*: "Strödda anteckningar om Fynd i Svensk Jord" Nr. 47: (see 13de Delen af Witterh. Hist. och Antiqvit. Academiens Handling. Stockholm 1830).

⁴⁾ Sammesteds Nr. 677.

⁵⁾ *Söderströms Samling.*

⁶⁾ *Petterssons Samling.*

lös Steenart, to af de saakaldte Probeerstene med indridsede Zirater paa Kanterne, og endelig Stykker af Leerkrucker¹⁾). En anden aflang Steenkiste ved Allatorp indeholdt en Flintkniv, en hjerteformig Pilespid, ogsaa af Flint, samt Stykker af en lille Leerurne, der var fyldt med Aske og brændte Been²⁾), hvilket Sidste dog trænger til nærmere Stadfæstelse. Det herettes overhovedet ikke sikkert ved noget Fund, om der i Kisterne er sporet Levninger af brændte eller ubrændte Liig; thi den Aske, hvormed Leerkruckerne i Steenkisterne ved Allatorp og Skillinge siges at have været fyldte, kan neppe ansees for andet end fin Muldjord, hvilket er det almindelige Indhold af Leerkruckerne i tilsvarende Steengrave i andre Egne. Rimeligviis have dog de i Kisterne nedlagte Liig været ubrændte og man kan da let forklare, at de til Stöv hensmuldrede Been have undgaaet Findernes Opmærksomhed eller forekommet dem ikke at fortjene nogen videre Omtale.

§ II. Steenrörene i Bleking, og især de störste ere, ligesom i det övrige Sverige, fordelmeste beliggende paa höie Steder. Ved at undersøge de överste Toppe af fremragende Klipper i ikke altfor lang Afstand fra Havet, sees jævnlig eet eller flere Steenrör, og hvis de ere forstyrrede, antyde de mange löse Haandstene, at de forhen have været der. I de allerfleste Tilfælde ere Steenrörene opbrudte og Gravgodset borttaget, sandsynlig af Folk, der have haabet at finde store Skatte i dem. Det hörer derfor til Sjeldenhederne i Steenrörene at træffe Oldsager, som kunne give Oplysning om den Tid, hvori disse Höie ere byggede. Imidlertid er det viist, at de kunne indeslutte Grave fra Steenalderen; det Fölgende skal godtgjøre, at de tillige, og vistnok hyppigere, dække Grave fra *Broncealderen* eller fra den Periode, da Indbyggerne endnu ikke havde Jern, men i dets Sted forarbejdede Vaaben og skjærende Redskaber af en Blanding af Kobber og Tin, som man har kaldet *Bronce*. Ogsaa de danske Gravhöie fra *Broncealderen* ere gjerne henlagte paa Toppen af höie Bakker og navnlig paa Steder, hvorfra der er fri Udsigt over Havet.

I Bunden af et Steenrör ved Sonekulla, Hoby Sogn, optoges Endestykket af et Broncesværd, og et lignende Fund blev gjort i et Steenrör ved Gäddegöl, Tving Sogn³⁾). Paa Gaarden Boråkras Grund, Nättraby Sogn, ryddedes et Steenrör, og da Stenene tildeels vare bortkjörte, fandtes et Broncesværd liggende paa den blottede Klippe. Nogen Tid efter traf man ved samme Gaard i et andet Steenrör, men under

¹⁾ *Söderströms Samling*; jfr. "Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed" I, 237.

²⁾ *Petterssons Samling*.

³⁾ Begge Stykker i *Petterssons Samling*.

samme Forhold endnu et Broncesværd. Af disse to Sværd¹⁾ har det ene kun havt Haandtag af Træ eller Been. Selv en Leerkrug, fyldt med brændte Been og Aske fandtes (1825) i et Steenrør ved Silltorp, Lösen Sogn; mellem de brændte Been var desuden henlagt en Kniv af Bronze²⁾.

Leerkrugger med brændte Been og Aske og deri Oldsager af Bronze ere oftere opgravede i Bleking udenfor Steenrør. I Hoby, som det berettes, i eller ved et forstyrret "domaresäte" (en Kreds af Stene) optoges i en Urne en lille Piil eller Kniv og en Pincet af Bronze³⁾. Paa Snäckebacken ved Runneby fandtes i en Krug med brændte Been og Aske en Pincet af Bronze⁴⁾. Særdeles Opmærksomhed fortjener det, at der i Bleking gives Steder, hvor disse Leerkrugger ere nedsatte i meget betydelig Mængde, saa man har al Grund til at troe, at der her har været almindelige Begravelsespladser for de nærmest omliggende Egne. Tæt ved Gjästgivergården i Jämsjö er en flad Sandstrækning, som var og tildeels endnu er opfyldt med Gravkar, af hvilke mangfoldige efterhaanden ere komne for Lyset. Krukkerne ere omgivne med smaa Stene og staae ikkun omtrent een Alen under Jordens Overflade, ligesom paa flere Steder i Danmark⁵⁾. Under mit Ophold i Jämsjö (1844) havde jeg selv Leilighed til at overvære enkelte Leerkruggers Opgravning; at de virkelig hidrøre fra Bronzealderen kan ikke omtvivles, da der af og til oveni Krukkerne træffes smaa Bronceringe og andre Stykker af samme Art, som de, der saa hyppig opdages i Bronzealderens Höie i Skaane og Danmark⁶⁾. Upaatvivlelig er det tillige her, man har fundet en rund Bronceanal med Knap, der er mig opgivet at være fra en Urne i en Gravhöi i Jämsjö Sogn⁷⁾. Ogsaa i det tilgrændsende Torhamn eller Torrum Sogn synes der at være en lignende Begravelsesplads i den saakaldte Pyslingebakke. Ikke alene opgraves her en Mængde Leerurner og Skaar af saavel glatte som udsirede Krukker⁸⁾, men der er ogsaa i Bakken fundet en lille Paalstav af Bronze⁹⁾. Iøvrigt træffes Sager fra Bronzealderen stundom spredte udenfor Grave. I Eggen af Sölvitsborg optoges af Jorden en temmelig stor Paalstav, som er prydet med Spiralzirater;

1) I Eieren af Boråkra, Apotheker *Söderströms* Samling.

2) *Söderströms* Samling. Jfr. *Liljegen* Fynd Nr. 583.

3) *Söderströms* Samling.

4) *Petterssons* Samling.

5) Jfr. f. E. "Danmarks Oldtid", S. 76—77.

6) *Söderströms* Samling.

7) Provinciallæge, Dr. med., Ridder *Ekmans* Samling i Calmar.

8) Jfr. "Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed" I, 236.

9) *Söderströms* Samling.

i den Ende, der har været stukket ind i Træskaflet, sidde endnu to Nagler, hvormed altsaa Skaflet yderligere har været befæstet¹⁾). Ved at gennemgrave en lang Aas, der, i Form af en stor Vold, strækker sig fra Hjortehammar til Fridlesta, fandtes en Broncering, og ved Fjärsamåla, Augerum Sogn, en Broncecelt²⁾).

I Almindelighed ligge Mindesmærkerne fra Broncealderen, ligesom Steenalderens Grave, i Nærheden af Havet. Det var ogsaa ganske naturligt, at et Folk, der endnu manglede Værktøi af Jern, ikke vilde være istand til med Kraft at rydde de store, tætte Skove, som sikkert opfyldte det Indre af Landet. Kun frembyder Fundet ved Gäddegöl, Tving Sogn, en saare mærkelig Undtagelse herfra. Tving Sogn er næsten heelt og holdent beliggende i Skovbygden³⁾, og Gäddegöl er ovenikjøbet et af de nordligste Steder, som stöder lige op til den smaalandske Grændse. Enten maa det altsaa antages, at de Folk, som muligen have boet der i Broncealderen, ere komne fra Smaaland af⁴⁾, eller ogsaa, at de fra Kysten have fulgt Löbet af Nættraby Aa, der har sit Udspring fra adskillige Søer ved Gäddegöl. Paafaldende bliver det alligevel, hvis der saa tidlig skulde have været Beboere i Skovbygden, især da denne endnu i Slutningen af Hedenskabet for største Delen synes at have været ubebygget.

§ III. Uagtet nemlig Gravene fra denne Tid, som benævnes *Jernalderen*, ere, saavidt man nu kan skjønne, uden Sammenligning talrigere, end fra de foregaaende Tidsrum, og uagtet de findes i ofte forbausende Mængde længere inde i Landet, strække de sig dog kun omtrent to til tre danske Mile op i Nord fra Kysten. Det er saaledes klart, at den tiltagne stærke Befolkning har bebygget en større Deel af Midten af Landet uden dog endnu at have maattet drage op og rydde Skovbygderne⁵⁾. Imidlertid bör det ikke oversees, at Befolkningen i Broncealderen muligen har været meget betydeligere, end de ovenomtalte Fund lade formode. Thi, hvis man turde antage, at kun Halvdelen af de talløse opbrudte Steenrör, som ligge overalt paa Klipperne, have indeholdt Vaaben eller overhovedet Sager af Bronze, vilde man kunne slutte til en anseelig, vidtstrakt Bebyggelse.

¹⁾ *Söderströms Samling.*

²⁾ *Petterssons Samling.*

³⁾ *Sjöborg: „Blekings Historia och Beskrifning“ II, 272.*

⁴⁾ Det kan i denne Henseende bemærkes, at der ikke langt fra Gäddegöl gennem Tving og Eringsboda gaar en Vei til Elmboda Sogn i Smaaland, „och är denne byväg, såsom belägen imellem östra och västra landsvägen, ganska nödig och gin för denna trakten af Bleking och Smaaland.“ Sammensteds, S. 273.

⁵⁾ *Öller* i sin „Beskrifning öfver Jemshögs Sochn i Blekinge“, Vexjö 1800, 8vo S. 289 omtaler en opreist Steen som det eneste derværende formeentlige Oldtidsminde, „men säkrast at denna orten i hedinska tiderne och wid Christendommens första början varit litet, eller intet bebod, utan utgjort wilda och widsträckt ödemark.“

Rigtignok ere *Steenrör* ogsaa ikke sjelden opførte i Iernalderen, men det synes alligevel, som om disse Rör mindre ere lagte paa Klipperne, og mere i Dalene ved de andre Grave fra samme Tid. I et *Steenrör* i Torhamn Sogn fandtes ved Skaar af en Leerurne et Stykke af en Jernskjoldbukkel, fire Landsespids, ligeledes af Iern, fra tretten til sytten Tommer lange, og en væverskyttelformig Steen (en saakaldet „Knacksten“), af hvid, næsten gjennemsigtig Qvarts, hvorpaa sees Spor af Iernrust. I et andet *Steenrör*, samme Sogn, i en Steenkiste optoges to Perler, en bruun og en blaa, der fuldkommen ligne de Perler, som opgraves i Blekings övrige Grave fra Iernalderen¹⁾. Fra dette Tidspunkt hidrører upaatvivlelig ogsaa et af Blekings störste og skjönneste *Steenrör*. Det ligger oven paa Listerby Aas mellem Heaby, Kartorp og Leräkra tæt ved Landeveien. Det danner en Fiirkant af tyve Alens Længde paa hver Side, og er indfattet med flade, paa Kant satte Stene; i hvert Hjørne er desuden opreist en tre til fire Alen höi Bautasteen. *Steenrörets* Top er nu omtrent syv til otte Alen over Aasens Flade, men det er höist sandsynligt, at der forhen har været idetmindste ti Alen i lige Linie fra Toppen til *Steenrörets* Bund. Neden under *Steenröret* er nemlig anlagt en Sandgrav, hvori det lidt efter lidt nedstyrter. Afvigte Sommer var allerede en Deel af den ene Side og et Par af Hjørnestenene ifærd med at forsvinde i Sandet; men da de endnu vare tilstede blev Höien ikke destomindre afbildet (Tavle I Fig. 2), som om den havde været i uskadt Stand. I et lignende fiirkantet *Steenrör* med en opretstaaende Steen i hvert Hjørne paa Öland, Gerdslösa Sogn, paa en höi Bakke, Tjetthög kaldet, er der fundet et ubrændt Liig, som laa i en Steenkiste og derved et Sværd, et Spænde til Beltet, en Landsespids og en Skjoldbukkel — Alt af Jern, desuden et Kantbeslag af Bronze, formodentlig til Skjoldet og et Stykke Jern, som ogsaa synes at have været anbragt paa dette. I et andet fiirkantet Rör af tilsvarende Beskaffenhed opdagedes i omtrent en Alens Dybde mellem temmelig store Stene et Jernsværd, en Landsespids, to Spænder, Stykker af en rund Skjoldbukkel, ligeledes af Jern, et Kantbeslag til Skjoldet, m. m. Levninger af Been traf man derimöd ikke her²⁾. Disse Iagttagelser gjøre det i höi Grad rimeligt, at *Steenröret* paa Listerby Aas, hvis Bautastene allerede vise hen til en senere Tid, ogsaa maa være sammendynget i Jernalderen.

Med Undtagelse af de större *Steenrör*, ere Gravene fra dette Tidsrum som oftest overmaade lave, sædvanlig kun et Par Alen, ja hyppig neppe een Alen höie,

¹⁾ Fundene i *Söderströms* Samling.

²⁾ Uddrag af *Dr. Ekman's* værdifulde Optegnelser om hans Samling i hvilken de nævnte Jernsager bevares. Jfr. *Dybeck* „Runa“ 4de Hefte S. 13-14.

andre ere slet ikke forhøiede over den omgivende Jords Overflade, men alene omsatte med Stene. En særdeles betydelig Deel af disse Grave bestaae af lave Steenhobe og ere altsaa egentlig smaa Steenrör. Det er indlysende, at denne Maade at opføre Høie paa, maatte være den simpleste og naturligste i et steenrigt Land, som Bleking. Deres Størrelse er meget afvigende; den falder gjerne mellem fire til fem og omtrent tyve Alen i Gjennemsnit. I de fleste Tilfælde ere de omgivne med Steenkredse, der enten løbe nogle Alen udenfor Graven, eller ogsaa slutte tæt til de øvrige Stene, ligesom for at holde disse samlede. Disse Kredse ere ikke sjelden smukt ordnede af større og mindre Stene. (Tavle I, Fig. 3, 4, 5.) Et *trekantet lavt Steenrör*, tyve Alen paa hver Side, ligger paa Hjortehammars Odde, Forkjärla Sogn. (Tavle II. Fig. 15). Som Overgangsled fra de smaa Steenrör til Jordhöiene kunne de Grave betragtes, af hvis Paafylding den ene Halvdeel er Stene og den anden Halvdeel Jord. *Jordhöiene* ere med Hensyn til Størrelse og de omgivende Steenkredse forövrigt fuldkommen overensstemmende med de lave Steenrör. (Tavle I, Fig. 6, 7, 8). En enkelt Gang have *Jordhöiene* dog en Høide af henved fem Alen, t. E. „Kolshög“ i Hoby Sogn, der blev undersøgt¹⁾ ved min Nærværelse der (i Sommeren 1844). Foroven, tæt under Jordskorpen, stødte vi paa en sönderbrudt Leerurne med brændte Been og Aske og længere nede imod Höiens Bund laae i et Lag af brændte Been og Aske en saakaldet Dop af brændt Leer, en Deel Nagler af Jern, Levninger af andre Jernstykker, af nogle smaa Spænder samt adskillige mindre betydelige og stærkt forrustede Beslagstykker m. m. Fund af Jernsager og Smykker fra Jernalderen i *Jordhöiene* og de smaa Steenrör ere overhovedet ganske almindelige. I de mange Grave af denne Art, som ligge næsten i alle de sydlige Sogne i Bleking, især paa Listerby Aas, paa Hjortehammars Odde, ved Vedby, Augerum Sogn og fl. St. er der saare hyppig opgravet Jernnagler, Jernknive, smaa Hvæssestene, skaalformige Spænder²⁾, runde og aflange Spænder, prydede med Jernalderens eiendommelige Slyngeszirater, Perler af Mosaik, Chrystal, Glas og Leer m. m.³⁾. Paa Vedby Bakke saa jeg en *Jordhöi* blive undersøgt og netop i den fandtes mellem brændte Been og Aske et rundt Spænde med Slyngeszirater, nogle ubetydelige Jern- og, som det syntes, Sølvstykker og en Deel Perler, der vare sammensmeltede og saaledes kjendelig havde været med paa Ligbaalet⁴⁾. Saavel i denne, som i flere andre Grave var Asken og

¹⁾ Af Apotheker Söderström.

²⁾ Afbildning af et saadant Spænde i „Danmarks Oldtid“ Sid. 42.

³⁾ Söderströms og Petterssons Samlinger.

⁴⁾ Söderströms Samling.

de brændte Been udbredt i et Lag af omtrent 1 eller 1 Tommes Tykkelse over hele Midten af Höienes Bund. Sjelden synes Asken at være bleven nedsat i Leerkrukker. I nogle faa udgravede Jordhöie bemærkedes ogsaa Hällkister, t. E. i Hoby Sogn i Nærheden af Byen; men det er ikke bekjendt, hvilke Sager der ere fundne i dem. At dog ogsaa Hällkister kunne hidrøre fra Jernalderen, viser det ovenfor beskrevne Fund i Steenröret i Torhamn Sogn.

Ligesom der i Bleking gives Steenrör og Jordhöie uden nogen omgivende Steenkreds, saaledes gives der ogsaa *Steenkredse*, som ikke indeslutte nogen Forhöining, hverken af Stene eller Jord. Naar de ere lagte af smaa Stene tæt ved hinanden (Tavle I, Fig. 9) ere de ofte kun fem Alen, men dog ogsaa stundom fra fem til ti Alen i Gjennemsnit. Denne Störrelse have gjerne Kredsene af sværere runde Stene, der ere adskilte ved større Mellemrum, (Tavle I, Fig. 10) hvilke forekomme hyppig, liggende flere i kort Afstand fra hinanden. Ved Hoby Præstegaard fandtes en nu forstyrret Kreds og ikke langt derfra ved Præstens Gjerde et Par lignende. Mellem Hoby og Runneby paa Hasselstad Mark ere to Kredse, satte af syv Stene og syv Alen i Gjennemsnit; ved Siden af staae adskillige opreiste Stene og det seer ud til, at der tidligere har været flere lignende Kredse. Paa Listerby Aas ligge mange af samme Art mellem Steenrör, Jordhöie og andre Grave. Ligeledes ved Heljerum, Jämjö Sogn, findes to Kredse, femten Alen i Gjennemsnit og bestaaende hver af ni Stene; i Nærheden ere höie Stene, Steenrör og forskjellige Steensætninger. Foruden disse vil man kunne træffe runde Steenkredse næsten overalt, hvor der er en større Mængde Jordhöie og Steensætninger samlede: ved Hjortsberga, Johannishuus o. fl. St. Undertiden dannes Kredsen af store og mellemlagte smaa Stene; den her afbildede (Tavle I, Fig. 11), der er ni Alen i Gjennemsnit, er beliggende paa den oftnævnte Listerby Aas. Ogsaa disse Kredse bære stundom umiskjendelige Spor af at være Grave. I den forstyrrede Kreds ved Hoby Præstegaard stod en Leerkrukke med brændte Been og Aske og i adskillige andre har man under Jordskorpen truffet det i Gravene almindelige Lag af Aske og brændte Been. Deres betydelige Mængde tjener til at vise, at det dengang har været en, vistnok for dens Simpelheds Skyld, meget brugt Begravelsesmaade, alene at tildække Brandstedet eller Urnen med Jord og omgive hele Pladsen med en Kreds af Stene.

Runde Jordhöie med firkantede Steenomsætninger forekomme ofte i Bleking, t. E. paa Hjortehammars Odde. Hyppig er Fiirkanten prydet med en større Steen i hvert Hjørne eller ogsaa dannes den af afvejlende store og smaa Stene (Tavle I, Fig. 12, 13). Undertiden findes der ingen Jordhöi indeni den firkantede Steensætning

(Tavle I, Fig. 14); en saadan, sat af ligestore Stene og syv Alen i Gjennemsnit, ligger paa Vedby Bakke. Fiirkanter med større Stene i Hjørnerne sees paa Listerby Aas, paa Hjortehammar o. fl. St. I en Fiirkant paa det sidstnævnte Sted opgravedes ved brændte Been og Aske et skaalformigt Spænde, en Deel Perler og nogle Jernstykker¹⁾. Iøvrigt fremtræde ogsaa Jordhöiene i forskjellige Former. Paa Vedby Bakke ere flere *firkantede, lave Jordhöie* af omtrent otte Alens Længde paa hver Side og saavel der som næsten overalt i Bleking træffes *trekantede Höie*. De have enten lige Sider som Tavle II, Fig. 16, der findes i Lilla Lund, Hoby Sogn og hvis Sider kun ere otte Alen lange, eller ogsaa ere Siderne stærkere indadböiede, stundom saa stærkt som Tavle II, Fig. 17. I Midten synes den egentlige Grav at være i en fordetmeste kjendelig, rund Forhöining. De ere ikke sjelden randsatte med smaa Stene og baade paa Midten og i hver Ende prydede med opreiste Stene, af to til tre Alens Höide (Tavle II, Fig. 18). Disse Trekanter ere utvivlsomt Grave og indeholde ogsaa brændte Been og Aske, tilligemed de sædvanlige Spænder, Jernstykker og Perler. Paa Vedby Bakke og Listerby Aas traf jeg trekantede Steensætninger uden nogen Jordforhöining; een (Tavle II, Fig. 19) var ligesidet med en større Steen i hvert Hjørne, en anden, sat alene af smaa Stene (Tavle II, Fig. 20), var ligebenet. Formodentlig omslutte ogsaa disse Steensætninger Grave, ligesom Kredsene og Fiirkanterne. Jordhöiene ere endelig undertiden *langagtige* og da i nogle Tilfælde randsatte med Stene. I en aflang Grav ved Vedby fandtes en Piil af Jern.²⁾ Til denne Art af Jordhöie kan endnu henføres nogle mærkelige *aflange, firkantede Fordybninger, som ere omgivne med lave Jordtolde*, skjönt det vistnok maa tilstaaes, at deres Bestemmelse hidtil er aldeles uforklarlig. De ere gjerne mellem fyrgetyve til halvtredsindstyve Alen lange og otte til tolv Alen brede; Jordvoldene ved Siderne af de temmelig svage Fordybninger ere omtrent en Alen höie og upaatvivlelig alene dannede af den Jord, der er taget op ved Gravningen af Fordybningerne (Tavle II, Fig. 21). Der, hvor man dreier af fra Hovedlandeveien til Hjortehammar ligge eller laa forhen to, længere nede tilhöire paa Hjortehammars Veien var ogsaa een; disse ere dog nu næsten ganske ödelagte. Ellers findes de i ikke ringe Antal inde mellem de mangfoldige Oldtidsminder, hvormed Listerby Aas er opfyldt. Ved Gravninger i dem har man ikke truffet noget Spor til Begravelser. Saavidt vides, ere de heller ikke opda-

¹⁾ Söderströms Samling.

²⁾ Söderströms Samling.

gede i andre Egne i Sverige; thi de ölandske, saakaldte „Tomtningar“ eller Huus-tomter, andre skulde nærmest ligne dem, ere af en heel anden Beskaffenhed¹⁾.

Blandt alle Steensætninger fra dette Tidsrum ere ingen mærkeligere eller eiendommeligere, end de i begge Ender spids tilløbende Ovaler, som paa Grund af deres neppe tilfældige Lighed med Skibe, almindelig benævnes *Skibssætninger*. De ere enten lagte af omtrent ligestore runde Stene (Tavle II, Fig. 22), eller af Stene, hvis Mellemrum paa sædvanlig Maade ere udfyldte med Smaastene (Tavle II, Fig. 24). De to Endestene ere ofte meget større, end Sidestenenene (Tavle III, Fig. 30). Meget hyppig ere Endestenenene fra to til fem Alen høie, og det er da ikke usandsynligt, at de skulle betegne Skibets For- og Bagstavn (Tavle III, Fig. 31). Stundom staaer der dog kun i den ene Ende en opreist Steen, t. E. i Lilla Lund, Hoby Sogn (Tavle III, Fig. 25); en sjelden Gang sees foruden høie Endestene ogsaa midt paa Siderne Stene af et Par Alens Høide (Tavle III, Fig. 26). En overmaade usædvanlig Skibssætning, eller rettere tre i Klöverbladform sammenstødende Skibssætninger ligge paa Vedby Bakke (Tavle III, Fig. 27). Den midterste er otte og tyve Alen lang og otte Alen bred; i dens sydvestlige Ende staaer en fire Alen høi spids Steen og omtrent i Midten sees en temmelig stor Steen omvæltet, ved hvilken muligen Masten har været antydet. I en Skibssætning tæt ved Havel ved Hallarum, Jämjö Sogn, laa ligeledes omvæltet en tre Alen lang Steen, der aabenbart forhen havde været opreist midt i Skibsformen som Mast (Tavle III, Fig. 28). En høist ualmindelig Skibssætning findes ogsaa paa Hjortehammars Odde (Tavle III, Fig. 29). Den ligger i Retningen N. N. O. til S. S. V., er halvtredsindstyve Alen lang, fjorten en halv Alen bred og er sat af store og derimellem lagte smaa Stene. Op til dens ene Side stode to fiirkantede Steensætninger, af hvilke den ene indbefatter en lille rund Jordhöi; lige for denne staaer i Skibssætningen en to Alen høi Steen. Til Midten af dens modsatte Side slutter sig en tredie Fiirkant af tæt sammenlagte Stene, hvori ligge to Jordhöie. Inde i Skibssætningen ere adskillige Kredse af smaa Stene, der næsten ere tilgroede af Jord, men dog endnu ret kjendelige. En noget lignende Skibssætning, skjönt langt fra i saa stor Maalestok, lod jeg afbilde i Lilla Lund (Tavle IV, Fig. 32). Den er sytten Alen lang, lidt over fem Alen bred og til dens ene Side er föiet en Fiirkant, ti Alen i Qvadrat. Ved denne Skibsform er der den Særegenhed, at der i den ene Ende ligger en Steen, som er fire, en fjerdedeel Alen lang og som aldeles ligner en Skibsstavn. Jeg kan neppe troe, at denne Lighed skulde være opstaaet tilfældig

¹⁾ „Iduna“ X. 238-305; Ahlqvist „Ölands Historia och Beskrifning“ 2. 1. S. 56-57.

derved, at Stenen er skredet saa længe, indtil den er kommet til at hvile paa den ene Side.

Skibssætningerne ligge i de forskjelligste Retninger. Deres Størrelse afviger fra fem til halvtredsindstyve Alen. De største omslutte næsten aldrig Forhöininger af Stene eller Jord; kun i een paa Hjortehammar (Tavle III, Fig. 26) er sammendynget et lille Steenrör. De smaa derimod ere hyppig fyldte med Stene (Tavle II, Fig. 23) eller en Blanding af Stene og Jord. I en slig Skibssætning ved Hallarum, Jämjö Sogn, fandtes brændte Been og Aske samt Jernnagler og enkelte Broncestykker¹⁾. At disse Skibssætninger overhovedet ere Grave, fremgaaer klart, naar man nøie betragter de mangfoldige af denne Art, som endnu ere bevarede, t. E. paa Listerby Aas, uagtet talløse i Tidens Löb ere forstyrrede. De adskille sig alene i Formen fra de smaa Steenrör; thi ligesom i disse vil man i Bunden finde Særkjendet paa Gravene, nemlig et Lag af brændte Been og Aske. Selv de store Skibssætninger, som ikke indeslutte nogen Steen- eller Jorddyng, ere ufeilbarlig Grave. Paa en høi Aas ved Johannishuus iagttog jeg blandt de mange derværende Skibssætninger ikke faa, som vare halv nedfaldne i en stor Gruusgrav, og det saaes da, at der neppe en halv Alen under Jordskorpen strakte sig et temmelig tykt Askelag, blandet med Beenstykker, omtrent i Skibssætningernes hele Længde. I en Skibssætning paa Hjortehammar opgravedes (af Apotheker Söderström) ved brændte Been og Aske et skaalformigt Spænde, Stykker af et lignende og endeel Perler. Ligeledes ved brændte Been i en anden Skibssætning sammesteds traf man nok et skaalformigt Spænde, Perler af Glas og brændt Leer, tre runde gjennemborede Skiver (Åskhjul) og et rundt Spænde med Slyngesirater. I flere Skibssætninger saavel der som i Lilla Lund, paa Vedby Bakke og Kumlen, Augerum Sogn, har man fundet aldeles tilsvarende Gjenstande og undertiden temmelig store Nagler af Jern²⁾, der virkelig synes at kunne have været anbragte i Smaaskibe eller Baade. Det tør derfor nok ansees for mere, end en blot Formodning, at Skibssætningerne, idetmindste hyppig, ere Vikingegrave, og at Vikingen stundom, overeensstemmende med Sagaernes Udsagn, er bleven brændt i et Skib, hvorefter Asken er bedækket med et Jordlag og Graven omsat med Stene i Skibets Form³⁾. Herved bliver det let forklarligt, at Skibssætningerne forekomme i saa paafaldende Mængde i Bleking; thi endnu i det ellefte Aarhundrede omtales Blekingsboerne som

¹⁾ I Kammerraad, Expeditionssecretair og Ridder Günthers Samling af Oldsager i Stockholm.

²⁾ Petterssons og Söderströms Samlinger.

³⁾ Jfr. Ahlqvist: „Ölands Historia“ I S. 34. Holmberg: „Bohusläns Historia och Beskrifning“ II S. 192-193.

barbariske og frygtede Sörövere, der havde Overflödighed paa Gods og Fanger¹⁾. Blekings Beliggenhed, navnlig dets af mange Vige furede Kyster, gjorde det til et fortrinligt Opholdssted for Vikinger. De tallöse Mindesmærker fra Vikingetiden ere ogsaa sikkre Vidner om det Liv og Rörelse, som dengang maa have hersket i disse Egne.

I Almindelighed ere hverken Jordhöiene eller Steensætningerne synderlig anseelige, hvilket man, især af Tegningerne, let kunde forledes til at troe. Jordhöiene ligne meget ofte smaa Tuer, der kun ved Steenkredsene hæve sig fra den omgivende Mark, og Steensætningerne ere fordeltmeste, naar de ikke ligge paa bare Steder eller Sandstrækninger, tilgroede med Græs og Jord, da de sjelden bestaae af andet, end runde Stene af middelmaadig Störrelse. Det er nærmest de store opreiste Stene eller *Bautastenene*, som give Steensætningerne et prægtigere Udseende. Det er saaledes meget naturligt, at Bautastenene i Oldtiden vare yndede Gravminder og at de bleve reiste i Mængde, selv udenfor Steensætninger. Det blev endog betragtet som en hellig, af Odin paabuden Pligt at sætte höie Stene til gjæve Mænds Amindelse, og for at disse ret skulde kunne sees, opreistes de gjerne i Nærheden af alfar Vei eller paa höie Steder, hvor ogsaa som oftest de anseeligste Gravhöie bleve henlagte. Uagtet Steens egentlige Plads synes at maatte have været ovenpaa Höien, hvilket ogsaa undertiden er Tilfældet ved de trekantede Grave, har jeg dog alene i Stiby, Melby Sogn, truffet en Bautasteen, staaende paa Midten af en rund Jordhöi (Tavle IV). Stenen, som er tre, en halv Alen höi og en Alen bred, er opreist inde i Byen paa et fremragende Klippestykke nær ved Havet. Ellers staae Bautastenene gjerne ved Siden eller i Nærheden af Gravene; thi at der hyppig ingen Grave findes ved dem, har upaatvivlelig sin Grund i senere Ödelæggelser. Af saadanne enkeltstaaende Bautastene sees ved „klockaregården“ i Hoby tre af fire Alens Længde. Denne Höide er den sædvanlige; sjelden naae de sex til syv Alen. Ved Skillinge Gjestgivergaard staaer imidlertid en otte Alen höi Bautasteen, der vistnok ogsaa er den störste i Bleking. Paa andre Steder i Sverige, t. E. i Halland, træffes de ni til ti Alen lange²⁾; i Norge paa Augvaldsnæs findes ved Kirken en Bautasteen, Mariæ Synaal kaldet, der, selv nu, efterat den er sjunken dybere i Jorden, er henved 14 Alen³⁾. Det er aabenbart, at mange, især de mindre af Bautastenene, oprindelig have været löse Steenblokke, der uden Tilhugning ligefrem ere stillede paa den ene Ende. Men det er ikke mindre klart, at en stor Deel, ja maaskee de allerfleste af de meget lange og spidse ere klövede

¹⁾ *Adamus Bremensis* „de situ danie“ cap. 8.

²⁾ *Bezell*: „Hallands Historia och Beskrifning“ I, S. 518 og III, S. 55-58.

³⁾ „Urda“ 2det Bind 4de Hefte S. 329.

ud af Klipperne eller af større löstliggende Steenmasser, hvilket naturligviis har været forbundet med betydelige Anstrengelser. Naar nu dertil kommer, at Stenene ofte kjendelig ere førte temmelig langt fra det Sted, hvor de vare udklövede, til den Plads, hvor de skulde opreises, vil det blive indlysende, at det har været de hedenske Nordboere i høi Grad magtpaaliggende at pryde deres faldne Kæmpers Grave.

Et ikke ringe Antal Bautastene var forhen samlet paa en lille Strækning ved Mörrum, paa begge Sider af Hovedlandeveien. Endnu ere adskillige bevarede (Tavle V og V), men i en derværende Sandgrav talte jeg idetmindste ti, som efterhaanden vare nedfaldne tilligemed de hosliggende Gravhöie. Næsten alle have de havt en Höide af imellem fire og fem Alen. De faa Gravhöie, som endnu ikke ere ödelagte (Tavle VI), tjene til at vise, at der paa dette Sted i Oldtiden sikkert har været en almindelig *Begravelsesplads*. Lignende Pladser forekomme oftere i Bleking. I Hellaryd Sogn ved Udlöbet af Tränsu Aa fandtes tidligere mellem Jordhöie og Skibssætninger en Mængde runde Steenkredse ¹⁾. I Lilla Lund, Hoby Sogn, ligge en heel Deel Skibssætninger, runde, tre- og fiirkantede Grave ved flere höie Bautastene, og dog ere mange i de senere Aar ryddede paa Grund af den omgivende Marks Opdyrkning. Ved Anglemåla i Ederstad Sogn er eller var der forhen en Mængde opreiste Stene og Grave baade med og uden Steenkredse. En Birkeskov paa Vedby Bakke, Augerum Sogn, er aldeles opfyldt af Jordhöie, Steensætninger og Bautastene, hvilket nærmere tydeliggjøres ved Afbildningen af et paa Tavle VII gjengivet Parti af denne Skov. I Forgrunden ligger en trekantet Jordhöi og tilhöire sees Hjørnet af en fiirkantet Steensætning. Tæt foran Trekanten viser sig den mærkelige, ovenfor omtalte Skibssætning i Treklöverform (Tavle III, Fig. 27) med den höie Bautasteen i den ene Ende. I Baggrunden hæve sig adskillige Jordhöie og rundtomkring mellem Træerne staae höie Bautastene. • Paa denne Plads vil man i det Hele næsten finde alle Arter af Grave fra Jernalderen, skjönt den navnlig i nyere Tid er blevet meget forstyrret; dens Udstrækning er stadig formindsket og Anlægget af et Steengjærde ved en nærliggende Gaard har blandt Andet bevirket Borttagelsen af en Mængde prægtige Bautastene, som endnu tildeels kunne kjendes i Gjærdet. Ikke langt fra Vedby, paa Kumlen, ogsaa i Augerum Sogn, var der til for faa Aar siden en Begravelsesplads af lignende Art og Betydenhed, hvor man i Gravene oftere fandt skaalformige Spænder, Jernnagler o. d. ²⁾,

¹⁾ Sjöborg: „Samlingar för Nordens Fornälskare“ I, S. 116 og Pl. 20, Fig. 60.

²⁾ Söderströms Samling.

men af den er der nu ikke levnet Steen tilbage paa Steen¹⁾). De Samlinger af Jordhöie og Steensætninger, som sees ved Härstorp, Runneby Sogn, ved Skillinge Gjæstgivergaard, Nætraby Sogn, i Jämjö Sogn ved Hallarum og Heljerum og paa flere Steder i Torhamn Sogn, kunne langt fra ikke sammenlignes med Begravelsespladsen paa Vedby Bakke. Fuldt saa vigtig som denne er derimod den tidligere omtalte Sandaas, i Form af en stor Vold, der skal strække sig fra Fridlesta til Johannishuus, hvorfra jeg fulgte dens Löb forbi Hjortsberga Kirke. Ved de to sidstnævnte Steder fandt jeg Rygningen af Aasen aldeles bedækket af lave Jordhöie, Steensætninger og höie Bautastene, der som oftest kun ere adskilte ved smale Fodstier. Af Steensætningerne ved Johannishuus vare en heel Mængde nylig ödelagte, men blandt de endnu tilbagestaaende vare prægtige Skibssætninger, Trekanter, Fiirkanter og deslige; navnlig laa der en stor Skibssætning, som var sat af saa usædvanlig runde Stene, at den vistnok er den betydeligste i sit Slags i Bleking. Ved Hjortsberga Kirke er Aasen overgroet med Krat, af hvilke Steensætningerne for det meste skjules, og kun de store Bautastene ere synlige i nogen Afstand. Længere mod Syd fortsættes vel den samme Aas, men efterhaanden taber den sig, idet den, saavidt man kan skjönne, afsætter flere Grene. Saaledes turde den i det Foregaaende titnævnte Listerby Aas, som er bedækket med Mindesmærker, nok staae i Forbindelse med den; Strygningen er idetmindste eens. Listerby Aas danner en temmelig udstrakt Sandslette, som kun sparsomt er bevoxet med Lyng og Ener. En anden Green af Hjorisberga Aasen synes den Jordforhöining at være, der spores i en ikke ringe Strækning ved Hjortehammars Veien, og som tilsidst i en smal Odde løber ud i Havet. Langs ad Aasen ere tydelige Lev-

¹⁾ I det Følgende ville flere Exempler paa tilsvarende Ödelæggelser forekomme. Men disse Kjendtgjæringer ere allerede mere end tilstrækkelige til at godtgjøre, hvor lidet det i Sverige gjældende Forbud mod at forstyrre Oldtidsminder er istand til at opfylde sin Bestemmelse. Det tør heller ikke nægtes, at det i og for sig er ubilligt ved Mulct at forhindre en Mand fra at forbedre og udvide sine Jorder, isærdeleshed i Egne, hvor enhver dyrkelig Plet er af betydelig Værdi. Da Forbudet tillige medfører den for Samlingerne skadelige Følge, at de Oldsager, som findes ved Mindesmærkernes Ödelæggelse, enten ganske skjules eller indleveres uden Opgivelse om Findestedet, for at Overtrædelsen af Lovbudet ikke skal blive aabenbart, var det upaatvivlelig i Oldtidsvidenskabens sande Interesse, hvis det ommeldte Forbud kunde blive hævet. Man maatte langt hellere søge gennem Præsterne og Övrigheden at formaae Bønderne til at skaane saamange Oldtidsminder, som muligt, og til idetmindste at bevare og indsende til Samlingerne alle de Oldsager, der maatte findes i Gravene. Thi naar der desuden lovedes smaa Pengebelønninger eller andre Agtelsesbeviser til dem, der udmærkede sig ved Iver i at frede Mindesmærker eller indsende Oldsager, er det utvivlsomt, at mange flere Oldtidslevninger vilde blive bevarede herved, end nu ved Frygt for Straf. Imidlertid var det ogsaa ønskeligt, at det Offentlige foranstaltede de vigtigste Mindesmærker og Begravelsespladser freddede. I Danmark har man i den sidste Tid formelig *afkjøbt* Eierne deres Ret til Mindesmærkerne og Jorden, hvorpaa de staae, og denne Fremgangsmaade er vistnok den ene rigtige. Trods alle Forbud ville Mindesmærkerne ellers tidlig eller sildig forsvinde.

ninger af mange Jordhöie og Steensætninger, men stærkest træde disse frem paa Odden, hvor der findes en Begravelsesplads, som, efter min Mening, ikke alene er den mærkeligste og seeværdigste i Bleking, men som endog med Hensyn baade til dens Beliggenhed og Afvexlingen i Mindesmærkernes Form er et af de mærkeligste Gravsteder i Norden. Hele Oddens Længde er omtrent halvsjettehundrede Alen og Bredden hundrede Alen, men kun paa Midten, i en Brede af tredsindstyve Alen, træffes Gravene; Retningen er N. N. O. til S. S. V. I den överste Ende er Odden noget bevokset med Ener, ellers er den ganske bar og den lave Lyng lader Öiet uhindret løbe hen over alle de tæt sammenhobede Jordhöie, Steenkredse og Bautastene (Jfr. Planen af Odden Tavle VIII ¹⁾). Uvilkaarlig bemægtiges man af den Tanke, at her maatte en Viking ønske at hvile. Stormen, som saa ofte havde omtumlet hans Snekke og hurtigt ført ham til Seier og Hæder, kunde frit suse hen over Bautastenen og i Forening med Havet, der paa tre Sider larmede om hans Grav, til alle Tider qvæde hans Mindesang. Men endogsaa denne ærværdige Plads, som gjennem et Aartusinde har staaet urørt, er i vore Dage begyndt at blive forstyrret og en Mængde Steensætninger ere allerede sporløst tilintetgjorte. Omtrent der, hvor Gravene ophøre at ligge i Klynger, staae ni höie Stene, som danne en i begge Ender aaben Oval af to og tredive Alens Længde og femten Alens Brede. Det er vanskeligt at afgjøre, om denne Steensætning oprindeligt skulde forestille et Skib, eller ikke; muligen har der för været flere Stene, skjönt Ovalen ingensinde synes at have været lukket i den yderste Ende. Tavle IX fremstiller disse Bautastene, sete fra Siden. De to höie Stene, som paa Planen (Tavle VIII) ere antydede foran Steensætningen, sees begge, den ene længst til Venstre, og i Forgrunden den anden, der næsten er fire Alen höi. Ingen af Bautastene i Steensætningen naaer denne Höide; den störste er neppe tre Alen. Prospectet viser ogsaa endeel Jordhöie med Steenkredse og til Venstre Enden af en lille Skibssætning. Iövrigt ville alle de forskjellige Arter af Grave paa Odden være kjendte af de forudgaaede Beskrivelser.

Mange Oldforskere have tidligere været tilbøielige til at ansee enhver större Samling af Oldtidsminder for en *Valplads*. Snarere maa man dog vistnok gaae den modsatte Vei og kun undtagelsesviis indrømme Muligheden af, at Mindesmærkerne hidrøre fra et eller andet paa Stedet afholdt Slag. Isærdeleshed gjelder dette om Egne, der, som Bleking, ligge ud til Havet; thi det er dog langt sandsynligere, at Kampene hyppigere her ere afgjorte tilsöes, end tillands. Men i slige Tilfælde, siger man, ere de Faldne förte til Kysten og der gravlagte paa passende Steder, t. E. som paa Hjorte-

¹⁾ I *Sjöborgs* „Samlingar för Nordens Fornälskare“ I, Pl. 14, Fig 46 findes en saakaldet Afbildning af Odden, der i enhver Henseende er aldeles ubrugbar.

hammar. Vistnok kan man heller ingenlunde med Sikkerhed paastaae, at noget Saa-dant ikke netop er skeet med Hjortehammars Odde, der, ifølge sin Beliggenhed, strax maatte frembyde sig for en indseilende Vikingskare. Ligefuldt fortjener det dog al Opmærksomhed, at Odden er en Fortsættelse af en Sandaas, der igjen slutter sig til andre Aaser, som alle ere bedækkede af Mindesmærker. Mig idetmindste forekommer det simplere og naturligere, at disse høie Sandstrækninger have været almindelige Begravelsespladser for de Omboende, og at de just ere valgte hertil, fordi de mere frugtbare og dyrkelige Steder, hvis Antal dengang var uden Sammenligning mindre betydeligt, end nu, allerede begyndte at afbenyttes og saaledes ogsaa at skattes for høit til at man skulde gjøre dem, om og kun for en Deel, ubrugelige ved der at henlægge Grave. Det er da en Selvfølge, at man ogsaa paa de almindelige Begravelsespladser har høilagt Kæmper, der faldt i Slagene, hvad enten disse stode tillands eller tilsøes.

Omendskjönt Bleking udmærker sig ved en paafaldende Rigdom af Oldtidsminder, er det dog forholdsviis temmelig fattigt paa *Runestene*, som med Grund kunne antages at være opreiste i den hedenske Tid¹⁾. Ikke engang de prægtigste Gravminder, de høie Bautastene have i Reglen nogen Runeskrift; der er kun een Undtagelse herfra, men det er ogsaa en Bautasteen, som alt i to hundrede Aar har været Gjenstand for særdeles Opmærksomhed. Denne berømte Runesteen sees i Levningerne af en Birkeskov mellem Byerne Leråkra (eller Lerager) og Björketorp i Listerby Sogn. Den er sex og en halv Alen høi; og elleve Skridt S. V. for den staae, med et Mellemrum af otte Alen, to svære Stene af noget over fem Alens Høide, saa disse tre Bautastene, der tilsammen udgjøre en Trekant, yde et høist imponerende Skue (Tavle X). De danne ustridig et af de stolteste Mindesmærker i Norden. Midt imellem dem har der kjendelig været gravet et dybt Hul, men det vides hverken, naar denne Gravning er foretaget eller om der overhovedet ved den er opdaget Noget. I Nærheden fandtes forhen en Hällkiste og en rund Steenkreds (en Domring). Allerede i Aaret

¹⁾ Runestenen paa Storkø (afbildet i O. Worm: „Monumenta Danica“ Pag. 214) synes, efter dens punkterede Runer at dømme, at være fra en noget sildigere Tid. Dette gjelder upaatvivlelig ogsaa om de to Runestene ved Løsen Kirke, der ere afbildede i Kling: „Dissertatio de nomarchia orientali“ Lond. Goth. 1745, 4to Pag. 29-30, og som ganske have Form af christelige Ligstene. Af disse fandt jeg nu kun den ene, der ovenikjøbet er et Brudstykke (Kling Pag. 30). En tredje Runesteen paa Løsen Kirkegaard, hvorfra blot Halvdelen er tilbage, er, som Indskriften viser, fra Aaret 1311. Stenen ved Hallahult, Åryd Sogn, indeholder endelig, ifølge sikker Meddelelse af Hr. Apotheker Söderström, alene Runeskriftet, hvilket desuden tydeligt nok fremgaaer af Afbildningen hos Mützell: „De territorio Bräkne“ Lond. Goth. 1747, 4to Pag. 31. Stenens Form skal der omtrent være gjengivet rigtig.

1636 blev Runestenen første Gang afbildet¹⁾, og otte Aar efter udkom atter en forbedret Afbildning²⁾, der lige til vore Dage er bleven anseet for saa paalidelig, at den endog er bleven lagt til Grund for et Fortolkningsforsøg³⁾. For ikke længe siden godtgjorde dog en langt bedre Aftegning af Runerne, at den ældre var aldeles upaalidelig, hvilket gav Anledning til en heel forskjellig Læsning af Indskriften⁴⁾. Ved at sammenligne denne nyeste Tegning med Runestenen, overbevistes jeg alligevel strax om, at den lod meget tilbage at ønske ikke alene med Hensyn til Runernes Form og Stilling, men ogsaa fordi et Par enkelte af Bogstaverne dels vare udeladte, dels urigtig afbildede⁵⁾. En ny og omhyggelig Tegning blev derfor optaget af hele Stenen (Tavle XI a og b). Den Flade, der er Stenens egentlige Forside, er paa det Bredeste een Alen og fjorten Tommer, medens Sidefladen, som slutter sig til den og ligeledes er betegnet med Runer, ikkun er lidet over sexten Tommer. Indskriften begynder een Alen og to Tommer fra neden og fortsættes til Stenens halve Höide: to, tre fjerdedeel Alen (Tavle XI, Fig. a). Den bestaaer paa Forsiden af sex Linier og paa Bagsiden (Fig. b) af een Linie, der svarer mod den anden Linie fraoven paa Forsiden. Runerne ere paa begge Sider sex Tommer höie og bleve fordelmeste ret tydelige, da de først vare rensede fra al den Mos, hvorefter de næsten vare ganske tilgroede. De Bogstaver, som ikke med Sikkerhed kunde bestemmes, ere paa Tegningen ogsaa angivne ubestemt med Prikker. Da Runegrandskerne altsaa forhen ikke have været i Besiddelse af en nøiagtig Afbildning af denne Runesteen, kan det nok antages, at de heller ikke rigtig have fortolket Indskriften, og selv nu tør det vel vare en Stund, inden Nogen bliver istand til med Held at raade dens Runer. Både höre mange af disse til en særegen Art Runer, de saakaldte angelsachsiske, hvis Betydning hidtil for en Deel er ubekjendt, og desuden ere Ordene ikke, som ellers sædvanligt paa Runestene, afsondrede ved Skilletegn, hvilket aabenbart i höi Grad vanskeliggjør en fordomsfri Læsning. Det er forresten meget mærkeligt, at det selvsamme Forhold finder Sted ved tre andre af de vigtigste Indskrifter i Bleking, saa de faa herværende Runeindskrifter fra Hedenold for Öieblikket ikke tjene til den mindste Oplysning om dem, til hvis Minde de ere indhuggede eller om den Skikkelse, hvori Sproget frem-

¹⁾ Af O. Worm i „Runar seu Danica Literatura antiquissima.“ 4to Pag. 66.

²⁾ O. Worm: „Monumenta Danica.“ Hafniae 1644 Fol. Pag. 215.

³⁾ W. Grimm: „Ueber deutsche Runen.“ Gottingen 1821. S. 197-203. Afbildningen er tillige gengivet Tab. VIII. Fig. I a, b.

⁴⁾ Finn Magnussen: „Runamo og Runerne.“ Kbhvn. 1841. 4to, S. 419-440, jfr. Tab. XIII, Fig. 7 a-7 b. (Ogsaa det 6te Bind af det kgl. danske Vidensk. Selsk. phil. og hist. Afhandlinger).

⁵⁾ Navnlig paa Stenens Forside i fjerde og femte Linie fraoven.

traadte i Oldtiden i disse Egne. For dog, saavidt muligt, at skaffe et fast Grundlag for kommende Fortolkninger, lod jeg ogsaa de tre andre, betydeligste Indskriftstene afbilde.

Runestenen i Steentofte, paa Sölvitsborg Slots Mark, tæt ved Landeveien og ikke langt fra en Vig af Havet¹⁾, skal være opdaget i dette Aarhundrede. En Afbildning af den udgives idetmindste for försie Gang her paa Tavle XII, Fig. a og b. Den er af Granit, to Alen höi og een Alen, fire, en halv Tomme bred; rundt omkring den staae paa Markerne mange Stene af lignende Störrelse, men, efter hvad man kunde see, vare ingen af disse betegnede med Runer. Runestenen har paa Forsiden (Fig. a) sex Rader og paa Siden (Fig. b) to krumme Linier Skrift. Jeg forestiller mig, at Indskriften begynder længst til Venstre paa Forsiden, at den fjerde Linie fortsættes i den nederste Rad af de ovenfor staaende omvendte Runer, at fremdeles den femte Linie ikke alene fortsættes i den anden omvendte Rad, men ogsaa gaaer om paa Siden i den længste af de derværende Linier, samt, at endelig den sjette Linie gaaer over i den överste Rad og derfra fortsættes i den korte Linie paa Siden, hvormed formodentlig Indskriften slutter. Runerne ere to Tommer höie og særdeles tydelige paa faa Bogstaver nær, som tildeels vare forvitrede; de omvendte Runer synes at have lidt meest af Tidens Paavirkning²⁾. Ved Sölvitsborg Slot paa de saakaldte „Gommor-Enge“ var der for to hundrede Aar siden en Runesteen, som med Hensyn til de sær-egne Runer havde megen Overeensstemmelse med den nysomhandlede. Den blev fört til Köbenhavn og forsvandt der ved den store Ildebrand 1728; de Afbildninger af den, som haves, ere desværre neppe paalidelige³⁾. Sölvitsborg Egnen kan endnu opvise to og maaskee tre Runestene. Den ene findes i en Have i Istaby, Melby Sogn, og er sikkert nok den bedst bevarede Runesteen i Bleking (afbildet Tavle XIII, Fig. 1 a og 1 b). Den har en spids opadgaaende Form og er to Alen, fire Tommer höi og paa Midten omtrent en Alen bred. Runerne ere syv Tommer höie, altsaa en Tomme större, end Runerne paa Björketorp Stenen; de staae dybe og klare, og neppe en eneste giver Anledning til Tvivl. Alligevel er den forhen aldeles urigtig afbildet⁴⁾, vistnok fordi man ikke tilstrækkelig har rensat Stenen, för Afbildningen skete. Ved

¹⁾ Altsaa formodentlig den i *Liljegrens* „Run - Urkunder“ ved Nr. 2062 nævnte Steen.

²⁾ Stenen var ved vor Ankomst til den saa overgroet med Mos og Jord, at kun ganske enkelte Runer kunde skimtes. Först efter henved fire Timers vedholdende Rensning lykkedes det at faae hele Indskriften afdækket.

³⁾ O. Worm: „Monumenta Danica“ Pag. 219, og i *Syvs* haandskrevne Samlinger i den Rostgaardske Haandskriftsamling (4to, No. 55) paa Universitetsbibliotheket i Köbenhavn. Jfr. Finn Magnusen „Runamo og Runerne“ Sid. 441-449.

⁴⁾ P. Mütsell; „Dissertatio de Listria“ Londini Gothorum 1748, 4to Pag. 32.

dens Fod skal der (i Aaret 1746) være opgravet en Leerkrukke, fyldt med brændte Been og Aske¹⁾. Den anden Runesteen derimod, som er opreist i et Slags Plankeværk, paa det gamle Klosters Grund, i en Gade i Sölvitsborg, er noget beskadiget paa den ene Side (Tavle XIII, Fig. 2). Den har en meget kort Indskrift i to Rader; Runerne, af hvilke en enkelt tilhøre staaer baade retvendt og omvendt, ere i Linien tilvenstre otte Tommer lange, med Undtagelse af de to överste, der ikkun naae til Bruddet i Stenen, hvilket fölgelig, idetmindste paa det Sted, maa være ligesaa gammelt, som Indskriften. Stenens Höide er to, en fjerdedeel Alen og dens Brede lidt over tre-fjerdedeel Alen. Paa dens övrige njævne Sider kunde man ikke see Spor til nogen Indskrift. Endnu nævnes der en Runesteen i Bleking ved Flegehall²⁾, men dette Sted var det ikke muligt at faae opspurgt³⁾. Först for silde erfarede jeg, efter Udsagn af en Bonde fra Istaby, at der i Melby Sogn ude ved Kysten skulde ligge en Steen, som kaldtes Flegehall, men den Tilföining i Beretningen, at Stenen laa i Vandet saaledes, at den ofte var heelt overskyttet, maatte tillige nödvendig svække Troen paa, at den var den savnede Runesteen. Imidlertid fortjener det dog en nærmere Undersögelse. Hvis det virkelig forholder sig rigtigt, hvad man vel neppe tör betvivle, at ogsaa Runerne paa denne Steen ved Flegehall höre til de samme særegne Characterer, som Runerne paa de övrige ovenmeldte Indskriftstene⁴⁾, faae vi det Resultat, at der alene i Bleking gives fem, eller, naar den ödelagte Sölvitsborg Steen medtages, sex Indskrifter med de saakaldte angelsachsiske Runer! Da der fremdeles, saavel i Sverige, som i Norge og Danmark, er fundet mange Indskrifter med disse Runer, baade paa Stene, paa de berönte Guldhorn, som fandtes ved Gallehuus, og paa Smykker, især Guldbracteater⁵⁾, synes der at være fuld Anledning til at nære stærk Tvivl om Troværdigheden af den Sætning, at denne Art af Runeskrift skulde være kommet til Skandinavien fra Angelsachserne, efter hvem Runerne i senere Tider have faaet Navn. Muligen ville i sin Tid Fortolkningerne af de blekingske Runestene bidrage til at oplyse, a denne Runeskrift ligesaavel, ja vel endog snarere, har sit Hjem i Skandinavien, hvorfra den da ved Vikingstogene er bleven bragt over til England. Det bliver ellers vanskeligt at forklare, at Nordboerne skulde over Havet hjemføre en til-

¹⁾ Sammesteds Pag. 33.

²⁾ Liljegren „Run-Urkunder“ Nr. 2063.

³⁾ Apotheker Söderström lod endog under mit Ophold i Bleking en Forespörgsel indrykke i et af de Blade, der udkom i Carlskrona, men forgjæves.

⁴⁾ Liljegren „Run-Urkunder“ Nr. 2063.

⁵⁾ Jfr. herom Finn Magnusen: „Runamo og Runerne“ Sid. 387-514.

deels fremmed, tydsk Runeskrift og foretrække at bruge denne istedetfor deres egne, ægte nordiske Runer.

Foruden Indskrifterne paa Runestenene i Bleking have tidligere enkelte Lærde antaget, nærmest ifølge et gammelt Sagn hos Saxo, at der skulde findes Runeskrift indhugget i en Trapgang oven paa en Klippe, Runamo kaldet, i Hoby Sogn. Denne formodede Indskrift har man endogsaa søgt at forklare og sætte i Forbindelse med det navnkundige Braavalleslag, idet den nemlig meentes at indeholde en Besværgelse over Harald Hildetands Fjender. Men det er vistnok utvivlsomt, at alle de runelige Figurer, der ere ansete for at være indhuggede med Kunst, ikkun ere Trapgangens naturlige Revner, hvis Ydersider i Tidens Løb have undergaaet Forvittring af Luftens, Sneens og Regnens Paavirkning¹⁾. Paa en anden Klippe i Bleking er der derimod virkelig i Oldtiden indhugget en Slags Skrift, skjönt just ikke Runer. Denne Klippe hæver sig op over en flad Hedestrækning ved Gaarden Mökleryd i Torhamn Sogn og bærer Navn af „Hästhallen.“ Dens hele Længde er omtrent halvtredsindstyve Alen og dens Höide overstiger neppe ti Alen. Til den ene Side danner den en jævnt skraanende Flade, der er furet af adskillige Fordybninger og Ujævnheder. Paa de glatteste Steder ere de Forestillinger indhuggede, som sees afbildede paa Tavle XIV. Det maa imidlertid udtrykkelig bemærkes, at der vistnok gives mange flere lignende Figurer paa Klipperne; en ældre Beretning²⁾ ommelder een og tyve, medens en Tegning, jeg saa i Bleking, indeholder over halvtredsindstyve. Men Klippen var saa tildækket af Jord og Mos, at adskillige Dages vedholdende Arbeide vilde have været fornödent for at rense den, hvortil kommer, at Forestillingerne ere meget utydelige, saa de ikkun træde ret frem i en vis Belysning eller naar der heldes Vand over dem. Omstændighederne tillode derfor heller ikke at blotte flere, end de paa Tavlen angivne Figurer, som ogsaa tilstrækkelig vise, hvorledes slige Figurers sædvanlige Stilling er. Mærkeligt nok er denne Klippe haade i Bleking og de nærmest omliggende Landskaber i Syd-Sverige den eneste, hvorpaa man har fundet „Hällristningar“ (= Indhugninger i Häller eller Klipper); ellers træffes disse hyppigst mod Nord, især i Bahuslehn, saavel som ogsaa i Norge. Om deres Alder og Betydning have Meningerne været meget deelte. En Tidlang antoges det t. Ex. temmelig almindelig, at de vare indhuggede

¹⁾ See udförlig herom mit Skrift: „Runamo og Braavalleslaget“ Kbhvn 1844, 4to og Modbemærkninger af Forchhammer og Finn Magnusen i „Oversigt over det kgl. Danske Vidensk. Selsk. Forhandlinger i Aaret 1844,“ Nr. 7 Sid. 120-135, sammenholdte med mit „Tillæg til Runamo og Braavalleslaget“ Kbhvn. 1845, 4to og med Bemærkninger af C. Molbech i Nr. 8 af den nævnte „Oversigt“ Sid. 144-148. Jfr. endnu „En Stemme fra Island i Runamotagen af Bölverkur Skarphéðinsson“ Kbhvn. 1845. 4to.

²⁾ Sjöborg: „Blekings Historia“ I, 26-27.

med Steenredskaber af Nordens Urbeboere, og at de tildeels skulde forestille de Kanoer eller smaa Fartöier, som hine vilde Folk brugte til deres Seiladser langs med Kysterne og i Floderne. Andre have ikke engang villet tillægge dem noget Værd som Mindesmærker fra Fortiden, men alene i dem seet nyere, tilfældige og betydningsløse Indhugninger af Drengene. Herved maa det dog erindres, at de der ikke have haft Leilighed til selv at undersøge flere Hällristninger, vanskelig skulle kunne danne sig et klart Begreb om deres Beskaffenhed af de höist utilstrækkelige og navnlig altfor stærkt formindskede Afbildninger, som hidtil ere udgivne af dem. Afbildningerne ere sjelden större, end her paa Tavle XIV. For at böde noget paa denne Mangel og tilveiebringe et tro Facsimile af en Hällristning, lod jeg en af Forestillingerne paa Klippen i Torhamn afstöbe i Gips, hvilken Afstöbning er gjengivet i fuld Størrelse paa Tavle XV. Uagtet vel denne Figur er en af de største paa Mökleryd Klippen, kan den dog ingenlunde maale sig med de to, ja tre Gange saa store Forestillinger af samme Art paa Klippeflader i Bahuslehn. Men ikke destomindre er allerede den anseelig nok til at godtgjøre, at disse Indhugninger hverken skyldte et med Metal ukjendt Folk eller ukyndige Drengene deres Tilværelse. Det er ikke let forklarligt, eller rettere uforklarligt, at Urbeboerne skulde, alene med Redskaber af Steen, have været istand til at indhugge flere Alen lange regelrette, ofte endog smukke og fine Figurer i glatte, haarde Granitgneisflader, i Særdeleshed da Indhugningerne saagodt-som altid ere meget bestemte. Sligt har umulig kunnet skee uden ved Hjelp af Metalredskaber og neppe engang, idetmindste ikke uden største Besvær, med Redskaber af Bronze. Et vigtigt Beviis paa at Indhugningerne maae være foretagne i Iernalderen, afgive de Sværd, som kjendelig sees paa flere Klipper i Bahuslehn, og som stundom, t. Ex. ved Gaardene Tegneby og Bro i Tanum Sogn, ere afbildede med Pareerstang og overhovedet i Form aldeles overeensstemmende med Iernsværdene; Sværdene fra Bronzealderen have aldrig Pareerstang. De betydeligere Hällristninger frembyde en riig Afvexling af Forestillinger, saavel af Mennesker, som af Heste, Køer, Hjorte, Fugle, Vogne, Spyd, Skjolde o. s. v. samt hyppigst af de Figurer, der ere afbildede her Tavle XIV og XV, og paa hvis Indhugning den største Omhu tydelig er bleven anvendt. Det tør neppe betvivles, at disse Figurer fordelmeste ere Forestillinger af Skibe. Rigtignok har man villet indvende, at de i de fleste Tilfælde sävne Mast og desuden undertiden fuldkommen ligne de Slæder, der endnu bruges i Norrland. Men ligesaa naturligt som det er, at der ogsaa paa Klipperne kunne forekomme enkelte Afbildninger af Slæder, da der jo sees Billeder af Vogne, ligesaa klart er det ogsaa, at Figurerne gjerne kunde være Skibe, fordi de ikke have Master. Oldtidens

små Skibe bleve netop i Almindelighed roede frem, hvorfor ogsaa deres Størrelse sædvanlig betegnedes efter Roerbænkenes Antal. Ifølge de gamle Beskrivelser i Sagaerne havde Skibene ofte høie Stavne, der vare prydede med udskaarne Hoveder af Drager, Oxer og andre Dyr. De nævnte Figurers Lighed med Skibe bliver derved end mere umiskjendelig; iøvrigt vil man ogsaa træffe adskillige med Master i Bahuslehn¹⁾, og navnlig just paa den blekingske Klippe (Tavle XIV, XV). Adskillige af Masterne have her en skraa Stilling; men ere ikke slet saa dybt indhuggede i Klippen, som de andre Dele af Figurerne. Man kunde af den Grund troe, at Masterne vare en senere Tilføining, saa meget mere som Masten paa Tavle XV ikke ret slutter sig til den midterste af Opstanderne. Men Betydningen af disse Opstandere er meget uvis; de forklares snart som Skibets Sider (Spanterne), snart som Roerbænkene eller Aarerne og snart igjen som Roerkarlene, hvilket Sidste, at dømme efter Skibsfigurer fra den tidlige Middelalder, maaskee turde være det Rimeligste. I alle Tilfælde er det ganske i sin Orden, at Masten ikke er en ligefrem Fortsættelse af den midterste Opstander; desuden er baade denne og de andre Master indhuggede paa selvsamme Maade, som Figurerne. Saaledes er det vistnok upaatvivleligt, at Forestillingerne paa Mökleryd Klippen ere Skibe og ægte Levninger fra Vikingetiden. Ifølge den synlige Omhu og Nøiagtighed, hvormed Indhugningen er foretagen, maa man nødvendig ansee det for afgjort, at de tillige oprindelig ere bestemte til et Mindesmærke om en eller anden Bedrift tilsøes. Klippen ligger ikke langt fra Havet og i Nærheden, især ved Veien fra Jämsjö, findes talrige små Steenrør og andre Grave fra Hedendommens sidste Tid.

Da der nu er givet en i det Væsentligste fuldstændig Oversigt over alle de vigtigste Mindesmærker fra Blekings Hedenold, vil det vistnok være paafaldende, at der blandt saa talrige og forskjellige Steensætninger ikke skulde findes et eneste *Tingsted* eller *Offersted*. Især af Offersteder maatte man vente at kunne træffe mange i en Egn, som Bleking, hvis Indbyggere lige til anden Halvdeel af det ellevte Aarhundrede vare arrige Hedninger. Der vilde heller ikke blive nogen Mangel hverken paa Offersteder eller Tingsteder, naar man fulgte den gamle Mening, at saadanne Pladser skulde søges i de runde Steenkredse (Tavle I, Fig. 9, 10, 11) som derfor have været kaldte deels *Offerkredse* deels Dommersæder eller *Domringe*. Men herimod tale vægtige Grunde. Det er ovenfor viist, at runde Steenkredse ligge overalt i Bleking i stor Mængde, hyppig endog flere ved Siden af hinanden og gjerne mellem andre Steensæt-

¹⁾ Efterretninger om Hällristningar i Bahuslehn med Afbildninger af L. Åberg findes i „Annaler for Nordisk Oldkyndighed“ 1838-1839 S. 386-390. Tavle V-X, og 1842-1843 Sid. 348-356, men de udførligste og fuldstændigste findes i A. E. Holmbergs: „Bohusläns Historia och Beskrifning.“ jfr. især 1ste Hefte, Uddevalla 1842, Svo. S. XV-XIX, Afbildn. Pl. I og II.

ninger og Jordhøje, samt at de, ligesom de firkantede, trekantede og ovale Steensætninger, indeholde dels Leerkrukker med brændte Been og Aske, dels det i Gravene sædvanlige Askelag. Fremdeles stemme de ogsaa deri overeens med de andre Steensætninger, at de ere lagte af større og mindre Stene, og at de undertiden ere meget store og undertiden meget smaa, stundom neppe fem Alen i Gjennemsnit. Allerede heraf er det indlysende, at de i Reglen ligesaalet kunne være Tingsteder, som Offersteder. Tingene holdtes desuden i Oldtiden paa visse almindelige Forsamlingssteder, hvor et heelt Districts Tvistigheder bleve jævned; Bleking har derfor neppe havt mere, end maaskee høist fire Tingsteder eller eet for hvert Herred. Dette gjelder ogsaa tildeels om Offersteder. Ja selv om man antog, at der tillige havde været smaa Offersteder ved de større Gaarde vilde man dog neppe herved komme videre; thi Steenkredsene i Bleking mangle netop Offerstedernes Særkjende: den egentlige Offersteen. Ellers sees der paa andre Steder i Sverige Steenkredse af betydelig Størrelse med en stor Steen i Midten, t. Ex. Kredsen ved Blomsholm, Skee Sogn i Bahuslehn, som er henved halvandethundrede Skridt i Omkreds og bestaaer af elleve svære Stene, der ere mellem to og tre Alen i Høide og fra sex til otte Alen i Omfang; midt i Kredsen ligger en rundagtig Steen af to og en halv Alens Høide. Saadanne Kredse kunde man i al Fald med mere Sandsynlighed antage for gamle Ting- eller Offersteder. Alligevel findes de ofte i Forening med flere lignende eller omgivne af mange Grave og Bautastene, hvilket just er Tilfældet med Kredsen ved Blomsholm. Jeg for min Deel kan ikke skjønne rettere, end at de snarere ere anseelige Gravminder. Overhovedet haves der i Sagaerne ingen bestemt Efterretning om, at Ting- eller Offerstederne vare omgivne med Steenkredse. Der nævnes nok hellige Stene paa Offerstederne, men hermed meentes aabenbart de store Stene, hvorpaa Offeringerne skete og som vistnok oftest laae inden i Gudehusene. Ovenikjøbet synes de hellige Forsamlingssteder enten at have været indhegnede med Stavregjerder eller med Hesselstænger, som sammenbandtes med Baand¹⁾. Det er egentlig først i nyere Tider Steenkredsene ere betragtede som Ting- og Offersteder og uden nogen sikker Hjemmel, kun ifølge Formodning. Man vil heri lettelig spore den samme mystisk-religieuse Anskuelse af Oldtidsminderne, som tidligere traadte stærkt frem og endnu stundom aabenbarer sig ved mange Forklaringsforsøg. Steenredskaberne bleve t. Ex. ansete for Offerredskaber; Gravene, hvori de fandtes, skulde være Ting- eller Offersteder, Steenkamrene Altene o. s. v.; man savnede virkelig Kjendskab til Mindesmærkerne i deres ind-

¹⁾ Egils Saga Cap. 47 og Tillæg til „Guta Lagh“ § 15 (Schibdeners Udgave S. 108).

byrdes Forhold og følgende virkelig videnskabelige Resultater, men man holdt sig skædesløs ved at lade Phantasien udfylde det Manglende. Istedetfor ganske simple Redskaber og Grave, vilde man altid see noget høist mærkeligt, som kunde bringes i Overeensstemmelse med de gamle Beretninger. Nyere Sagn bleve tydede i samme Aand. Den temmelig store Rullesteen i Bleking i Skoven mellem Hoby og Runneby, som af Almuert paa Grund af dens fiirkantede Form kaldes „Hoby Alter“¹⁾, erklæredes strax²⁾ for et mærkeligt hedensk Offeralter, ligesom ogsaa to Stene paa en Klippeflade i Torhamn Sogn, ifølge aldeles usikre Beretninger, uden videre udgaves for Alterstene³⁾. Ofte træffes i Bleking, især paa Skraaningen af Klipper, Stene, der enten endnu ligge eller forhen have ligget ovenpaa tre eller flere smaa Stene og som kunde have Udseende af at være lagte med Kunst. Selv paa Listerby Aas bemærkede jeg enkelte mellem Gravene. Ogsaa disse Stene ere af Nogle ansete for Offerstene. Imidlertid vil det i de enkelte Tilfælde være umuligt at afgjøre, hvorvidt de skyldes Naturen eller Menneskehaand deres Leie; de ere meget nær beslægtede med Rokkestenene, som vel en Tidlang antoges for druidiske Orakler og altsaa ogsaa forklarede efter mystisk-religiøse Forudsætninger, men som uomtvistelig ere Rullestene, der af naturlige Aarsager have faaet en saadan Stilling paa Klipperne, at de kunne rokkes uden at styrte ned. Iøvrigt er det, som jeg troer, ingenlunde besynderligt, at man hverken i Bleking eller nogen anden Egn i Norden kan opvise sikre Levninger af hedenske Offersteder. Disse maatte nødvendig forsvinde ved Christendommens Indførelse og forsvinde sporløst, at de ikke skulde vække Forargelse og muligen lokke nogle af de nye, neppe ivrige Christne til Frafald fra den rette Tro.

II.

§ I. Naar vi fra Blekings minderige Egne vende os mod Vesten og Syden træffe vi i Skaane og Danmark Spor af, at disse Lande i *Steenalderen* have haft en temmelig udstrakt Befolkning. Herom vidne ikke alene utallige Flintredskaber, som efterhaanden ere gravede op af Jorden, men ogsaa mange, af anseelige Stene byggede

¹⁾ En anden uhyre svær Steen, ikke langt derfra, lige ved Landevien kaldes bl. A. „Hoby Lensmand.“

²⁾ *Sjöborg*: „Blekings Historia“ I, Sid. 28 og II, Sid. 330.

³⁾ *Sammesteds* I, Sid. 28 og II, S. 219.

Grave, der ere kjendte under Navnene Steendysser og Jættestuer. Steendysserne bestaae enten af lange, lave Jordforhöininger, som ere omringede af store Stene, og som paa Midten have flere Steenkamre (Langdysser) eller ogsaa ere de runde og omfatte da sædvanlig kun eet Kammer (Runddysser). Steenkamrene dannes gjerne af store Stene, der ere stillede i Kreds med de flade Sider indad og som ere dækkede med endnu sværere Overliggere¹⁾; Mellemrummene mellem Stenene ere tillige udfyldte med Steenfliser. I Almindelighed have Steenkamrene paa Dysserne ikke været skjulte af Jordhöiene, hvilke fordeltmeste kun synes at have naaet saavidt, at Kamrenes Dækstene kunde ligge frit tilsyne. Som Følge af, at Jordforhöiingerne ikke vare større, er det ofte skeet, at Jorden i Tidens Løb er bortført tilligemed de omgivende Steenkredse og at Kamrene alene ere blevne staaende. Man kan derfor ikke, som Mange have villet, ansee de aabne og fritstaaende Steenkamre for særegne Mindesmærker; de indeholde desuden, ligesom Kamrene paa Dysserne, ubrændte Liig, allehaande Flintredskaber, tildannede Beenstykker, Smykker af Rav, Leerkrukker, fyldte med fin Muldjord, og Trækul. Naar de forhen have været Gjenstand for tilfældige og unöiagtige Undersøgelser, findes ikkun enkelte Flintredskaber, Beenstumper, Skaar af Leerkar m. m.²⁾. Af samme Bygning som Dyssernes Kamre ere ogsaa de Steenkamre, der ligge inden i runde, toppede Jordhöie og som kaldes Jættestuer; kun ere de saagodtsom altid betydelig større og have lange Indgange³⁾. Undertiden gives der i een Höi to Jættestuer ved Siden af hinanden, men dog hver med sin Indgang. Med Hensyn til Indholdet stemme de fuldkommen overeens med Steenkamrene paa Dysserne.

I Skaane træffes Mindesmærkerne fra Steenalderen alene paa Sletterne, ikke i Klippeegnene, og meest i Nærheden af Havet eller ved Søer og større Vandløb⁴⁾. I Danmark sees de vel nu og da i det Indre af Landet, navnlig i Sjælland og Fyen, men hyppigst forekomme de alligevel der ved Kysterne; saaledes ogsaa i Jylland, især ved Liimfjorden. Paa Jyllands Vestkyst ere de ellers langt sjeldnere, end paa Östkysten. Ligeledes i Slesvig; derimod synes de i den vestlige Deel af Holsteen at være almindeligere. Syd for Holsteen fortsætte de sig baade mod Öst og Vest. Mod Östen følge de Östersöens sydlige Bred gennem Meklenborg og Pommern; dernæst forekomme de i Oderens og Elbens Flodgebeter: i Brandenburg og enkeltviis i Thüringen.

¹⁾ De nærmere Beskrivelser med Afbildninger i „Danmarks Oldtid“ S. 62-67.

²⁾ Jfr. min Afhandling om „Fund i Steendysser i Danmark“ i „Annaler for Nord. Oldkyndighed“ 1844-1845 S. 193-217.

³⁾ Grundrids i „Danmarks Oldtid“ S. 69; jfr. S. 67-72.

⁴⁾ S. Nilsson: „Skandinaviske Nordens Urinvånare“ Första Delen. Lund 1838-1843. (4te) Cap. 3 S. 26-27.

Fremdeles strække de sig mod Vest gennem Hannover til Nordholland, meest til Drenthe og Over Yssel. Hverken i de sydligere Egne af Holland eller Belgien vides de hidtil at være fundne. I Nordfrankrige komme de atter tilsyne, hyppig i Normandiet og Bretagne, men i størst Antal samle de sig langs med Loire, ved hvis Bifloder de kunne paavises, endog lige ned i Auvergues Bjerge. Selv ved Garonne og dens Bifloders Udspring, altsaa i Departementerne nærmest ved Pyrenæerne træffes de, saavel som ogsaa i Provence og Dauphiné ved Floderne Rhone, Durance og Isere. Hvorvidt de findes i Spanien, er ikke ganske afgjort, omendskjønt det synes rimeligt, da man der ofte opgraver Flintredskaber. Men i Portugal ere utvivlsomt ikke faa bevarede; de kaldes der „antas“¹⁾. I det vestlige Europa spores de endnu i (Skotland) England, fornemmelig paa Syd- og Vestkysterne, og i Irland. I alle disse Lande have Undersøgelser af Steengravene givet det samme Udbytte, enten alene Flintredskaber, Ravsmykker og Skaar af Leerkar eller tillige ubrændte Liig²⁾. Der er altsaa baade en ydre og en indre Lighed mellem dem. I det Midterste af Europa har man ingensinde opdaget Steendysser eller Jættestuer og man har heller ikke der truffet ubrændte Liig ved Steenredskaber i andre Grave, hvis Bygning og Indretning muligen kunde være lempet efter de forskjellige Egenes særegne Forhold. Steenredskaberne opgraves enten adspredte eller de faa, som findes i Gravene, ligge ved Siden af Sager af Bronze eller Jern og ere meget ofte kjendelig forarbejdede med Metal, hvilket navnlig gjelder om Steenhamrene³⁾, der i Mængde ere adspredte over hele Europa.

Udenfor Skaane have Steengravene ikke synderlig Udbredelse paa den skandinaviske Halvø. Dysserne fremtræde, som det synes, baade i Syd- og Nord-Halland, hvor Redskaber af Flint høre til de almindelige Fund⁴⁾. I Bahuslehn træffes Flintredskaber ligeledes overordentlig hyppig; upaatvivlelig maae ogsaa de derværende saakaldte Dyrhuse, Jættestuer eller Steenstuer, idetmindste i visse Tilfælde, betragtes som Steendysser, med hvilke de have en iöinefaldende Lighed. Rigtignok skal man i adskillige have opgravet Stykker af Leerkrukker ved brændte Been og Aske, men

¹⁾ Jfr. især *Cambry: Monuments celtiques ou recherches sur le culte des pierres*. Paris 1803. 8vo.

²⁾ Anf. St. S. 213-14, 296; *Fauvry de St. Vincent* i „*Antiqv. Annaler*“ Kbhvn. 1815, II S 219; Tidsskr. „*l'Institut*“ (Cronique scientifique 21 Febr. 1839); „*Das Ausland*“, 21 Mai 1840; *Wilde* i „*Morgenblatt für 1841*“ Juni S. 206; *Westendorp*: „*Verhandel. over de Huneheiden*“ S. 81-90; *Lisch*: *Andeutungen über die altgerm. und slavisch. Grabalth. Meklenburgs* S. 24-25.

³⁾ See ovenfor S. 6; jfr. *Gulsmuth*: „*wie durchbohrte der alte Germane seine Streitaxt*“. *Morgenblatt* 1832 Nr. 253.

⁴⁾ *Bezell*: „*Hallands Historia och Beskrifning*“ I, S. 9, 476, 569-70, 552, 596, II, 75-76, 106, 176, III, 396, m. fl. St.

muligen turde her den sædvanlige Forvexling med sin Muldjord og Aske være skeet¹⁾. Dyrhusene ere baade byggede i eller paa Jordhöie og Steenrör. Af den sidstnævnte Art saa jeg en meget vel bevaret ved Töntorp eller Allonevik i Brastad Sogn; den er mellem otte og ni Alen lang, omtrent tre Alen bred og er sat af ti til tolv store Stene, hvis Mellemrum ere udfyldte med Steensliser; Loftet dannes af en uhyre Overligger. I Henseende til Bygningen bærer den saaledes fuldkommen Steendyssernes eiendommelige Præg. Iøvrigt har man i Bahuslehn iagttaget andre Grave fra Steenalderen, nemlig dybt i Jorden en Slags Hällkister, af tre til fire Alens Længde, som indeholdt Redskaber af Flint og Graasteen; Levninger af Been ere ikke fundne i dem, men vistnok have Ligene været nedlagte ubrændte og ere da fortærede i Tidens Løb²⁾. Næst efter Skaane er i Sverige Vestergötland rigest paa Levninger fra Steenalderen; paa Sletterne ligge talrige Jættestuer, af hvilke adskillige ere undersøgte. I den mærkeligste af dem alle: i Jættestuen paa Axvalla Hede vare en Mængde Liig begravede i siddende Stilling langs med Væggene; hvert Liig havde desuden et eget, ved flade Stene afdeelt Rum. Rundt om ved Ligene laae Öxer, Knive og Pile af Flint, samt en heel Deel Ravperler, Leerkar m. m. Ligesom i Bahuslehn, saaledes gives der ogsaa i Vestergötland Hällkister fra Steenalderen. I Kyrketorps Sogn traf man i en Have en Steenkiste, henved fire Alen lang og to Alen bred, og deri fire Hovedskaller og andre Been tilligemed tre Flintknive³⁾. Mellem Vestergötland og Bleking, altsaa Nord for det sidstnævnte Landskab synes Gravene fra Steenalderen at være sjældnere, men de forekomme dog paa flere Steder i Smaaland og have som i Bleking Form af Steenkister. I Finnhedens Steenkister findes Flintknive, stundom i Mængde⁴⁾. I Östbo Herred, Jönköpings Lehn, ere talrige Steenredskaber truffene i Grave⁵⁾. Ved Öreryd i Mo Herred afdækkede man i et Steenrör en Steenkiste, som indesluttede et ubrændt Liig, en Flintkniv, en Flintspaan, en Steenkölle (en Hammer) og en „hvetjesteen“ (en Hvæssesteen⁶⁾). I Nordre Möre Herred, Calmar Lehn, ved Wångerslätt i Åby Sogn fandtes i et stort Steenrör ubrændte Menneskebeen og derhos en stor Flintkniv og en Hammer af Trap; disse Steensager vare indlagte eller indpakkede mellem sammenföiede Stene, der dannede ligesom en Steenkasse⁷⁾. I Söndre Möre Herred, samme

¹⁾ Holmberg: „Bohusläns Historia“ I, S. XIII - XIV.

²⁾ Sammesteds jfr. S. VII - IX.

³⁾ Liljegren: „Fynd“ Nr. 30 og tillige Nr. 466.

⁴⁾ Wallmann: „Vitterh. Hist. och Antiquit. Acad. Handl.“ 14de Delen, Stockholm, 1838 S. 93 Anm. Nr. 5.

⁵⁾ Meddeelt af Pastor A. E. Holmberg.

⁶⁾ Liljegren: „Fynd“ Nr. 670,

⁷⁾ Meddeelt af Dr. Ekman i Calmar.

Lehn, i Thorsås Sogn ved Byen Qvilla stødte man i en Grav paa en Leerkrugke uden Laag med brændte Been (?) og Aske, i hvilken laa et Stykke Rav; desuden optoges der en Öxe af Trap, en haadformig Hammer af Kiselskiffer og to Flintmeisler¹⁾. Fund af spredte Flintknive og Öxer saavel af Flint, som af blödere Steenarter, ere ingenlunde sjeldne i Smaaland²⁾. I det sydlige af Calmar Lehn og paa Öland træffes endog hyppig Flintöxer, uagtet Flinten, som bekjendt, ikke hörer hjemme i disse Egne³⁾. Paa Öland forekomme ellers en særegen Slags Steensager, som maae være forarbeidede der paa Stedet, da de ere af Overgangskalk, hvilken Steenart er den fremherskende paa Öen. De ere fordetmeste gjennemborede og frembyde de allerforskjelligste og besynderligste Former; nogle have en vis Lighed med Tværöxer⁴⁾ og synes at have været brugte, andre, og de udgjøre det største Antal, ere hjerteformige, halvrunde, aflange, krumme o. s. v.⁵⁾. De gjennemborede Huller ere almindelig kun en halv Tomme, eller i det Höieste paa enkelte tre fjerdedeel Tomme i Tværmaal; der har derfor neppe været indsat Skafter i dem. Hvis Stenene overhovedet have haft Skafter, kunde man tænke sig, at Hullerne muligen have tjent til bedre at fastbinde Stenene til Skafterne. Det bliver dog ikke destomindre meget vanskeligt ret at forklare sig, hvorledes og hvortil disse, man kunde næsten sige, planløst formede Stene skulde have været anvendte. Steenarten er desuden saa blød, at deres Benyttelse som Redskaber, paa faa Undtagelser nær, vistnok endnu maa ansees for saare tvivlsom. Men i al Fald röbe de Forhold, under hvilke de ere opgravede, meget høi Ælde. Et ikke ringe Antal af dem blev samlet ved at opdyrke en Udmark til Lensta og Kalkstad Byer i Thorslunda Sogn. Idet nemlig en Mængde store og smaa Gravhöie, bestaaende af Stene og Jord, bortryddedes, kom man til at blotte adskillige Steenkister, der vare satte af Kalksteensfliser paa Kant, og dækkede med lignende, ofte dobbelte Fliser. I Kisterne laae ubrændte Menneskebeen (Hovederne i Nord og Födderne i Syd) og rundt omkring dem en Mængde af de ovennævnte Steensager; et Par af disse vare forarbeidede af Sandsteen og en enkelt Öxe af „Marmor.“ Tillige fandt man en stor Deel runde og flade Skiver af Kalksteen med et Hul i Midten; alene ved eet Liig optoges sexten saadanne. Formodentlig have de været Sænkestene til Fiskegarn og det er vel et Spørgsmaal, om

¹⁾ Meddeelt af Samme. See Dybeck „Runa“ 4de Hefte S. 10.

²⁾ Liljegren: „Fynd“ Nr. 237, 261, 270, 312, 450 m. fl. St.

³⁾ Dr. Ekmans Optegnelser.

⁴⁾ See t. E. Afbildningen i Nilsson: „Skandinaviska Nordens Urinvånare“ Pl. XVI Fig. 181 og Cap. I Sid. 78.

⁵⁾ Afbildninger af nogle i det „Kgl. Nord. Oldskrift-Selskabs Aarsberetning for 1839“ (Aarsmöde 1839) Sid. 10.

ikke mange af de andre gjennemborede Stene have havt den samme Bestemmelse. Ganske lignende Grave baade med Hensyn til Indretning og de nedlagte Steensagers Mængde, ere ogsaa forefundne i Norra Möckleby Sogn ved Bröttorp. Mére enkeltliggende ere de trufne i Stenåsa Sogn ved Slagersta og i Hulterstad Sogn i Nærheden af Skärölöf¹⁾. Da de alle have indeholdt ubrændte Liig og Steensager uden Spor til Metal, er der al Grund til at henføre dem til Steenalderen. Af Mindesmærker fra denne Tid kan Öland forresten endnu i Resmo Sogn opvise Steendysser, byggede deals af Granit, deals af Kalksteensfliser²⁾. I Östergötland, paa Gotland og i det egentlige Svearige har man hidtil aldrig opdaget Grave fra Steenalderen, hverken i Form af Steendysser, Jættestuer eller Hällkister. Redskaber af Flint og blødere Steenarter vedblive imidlertid ligefuldt at findes spredte heelt op gennem Svearige, skjønt de ere sjeldnere der, end i Götarige³⁾; ja endog i det Sydlige af Ångermanland ere to Flintredskaber komne for Lyset⁴⁾. I Norge træffes ogsaa hist og her enkelte Flintredskaber og andre Steensager lige op i Thronhjems Stift, men i hele Landet kjendes ikke en eneste Grav fra Steenalderen⁵⁾. Den nordlige Grændse for disse Grave paa den skandinaviske Halvö er altsaa, efter Erfaringerne for Öieblikket, Bahuslehns, Vestergötlands og Smaalands Nordgrændse.

Öst for den botniske Bugt og Östersöen spores heller ikke nogen Fortsættelse af Steengravene. I Finland skulle Steenredskaber forekomme, men det vides ikke, om de indeholdes i visse Grave. Ogsaa i Östersöprovincerne har man samlet enkelte Steensager, skjønt disse nok meest have bestaaet af de hyppig yngre Hamre. Da samme Forhold synes at finde Sted i Vest- og Öst-Preussen og Schlesien⁶⁾, maa Östgrændsen for Steenalderens Grave indtil Videre ansættes i Tydskland: i Brandenburg og Pommern, og i Skandinavien ved Smaaland og Öland. Polen skal rigtignok være riig paa Steenredskaber, saa man mulig der kan finde Steendysser, men Kjendskaben til Polens Oldtidsminder er ikke mindre mangelfuld, end vor Kundskab om de russiske Mindesmærker. Det er saaledes meget usikkert at antage en fortsat Forbindelse mellem

¹⁾ Uddrag af Dr. *Ekmans* Optegnelser. Af ölandske Steenoldsager eier Dr. *Ekman* en stor Samling, der er dobbelt vigtig, da man ikke i nogen anden Samling af Oldsager vil finde saa betydelige Rækker af de forskjellige Former.

²⁾ *Ahlqvist*: „Ölands Historia“ II, 2, S. 194-195 Tab. 28.

³⁾ „Iduna“ X, 362.

⁴⁾ „Iduna“ VIII, 159.

⁵⁾ Meddeelt af Professor *R. Keyser*. Jfr. *Neumann*: „Urda“ II, 204 og *F. W. K. Christie* sammesteds I, 262.

⁶⁾ *Kruse*: *Necrolivonica*, Tavle 47; *Voigt*: *Geschichte Preussens* 1. Th. S. 532. *Büsching*: *Die heidnischen Alterthümer Schlesiens* 2-3 H, Tavle V, VIII.

Steendysserne ved Östersöen og de Steendysser, som siges at ligge paa Krim¹⁾). Disses Forbindelser maatte snarere søges langs det sorte Hav og Middelhavet. I det Foregaaende er det nemlig berørt, at ægte Steengrave virkelig ligge paa Middelhavets Kyst ved Marseille og det er meget rimeligt, at de ligeledes ville findes i Italien og Grækenland, hvor Jorden idetmindste gemmer Steenredskaber; hele Grækenland er, saa at sige, oversaaet med Pilespidser og Flækker af Steen, der ogsaa træffes i „oldgræske, maaskee for-helleniske Grave“²⁾). Men at store Steengrave ikke hidtil vides at være opdagede, kunde enten hidrøre fra, at de ved den der tidlig udbredte Agerdyrkning ere ganske ødelagte, eller ogsaa ere de forhen blevne ubemærkede af Forskerne, som navnlig kun have interesseret sig for de ægte græske Levninger. Det er i og for sig meget naturligt, at Middelhavets Kyster maatte blive bebyggede samtidig med, om ikke før, end Kysterne højere oppe i det koldere Norden.

§ II. Levningerne fra Broncealderen i Europa ere ikke saa sparsomme, som fra Steenalderen. Til Broncealderen bør dog, vel at mærke, kun henregnes Vaaben og skjærende Redskaber af Bronze (eller stundom af reent Kobber) samt de Smykker og Huusgeraad, der ere forarbejdede i samme Smag og som navnlig bestaae af samme Metalblanding: $\frac{1}{10}$ Kobber og $\frac{1}{10}$ Tin. Thi ogsaa senere i Jernalderen forfærdigedes Smykker af Bronze, men disse ere let kjendelige fra de ældre Broncesmykker, dels ved Form og Zirater, dels ved Metallet, som vel ogsaa meest er Kobber, men som istedfor Tin gjerne indeholder Zink eller Bly, eller begge Dele tilsammen. Oldsager fra den egentlige Broncealder have ikke alene hjemme i de Egne i Vesten og Syden, hvor Steengravene fremtræde, men de ere tillige udbredte over hele det Sydlige og Midterste af Europa³⁾). De forekomme baade løse i Jorden og i Grave og da som oftest ved brændte Liig, sjeldnere ved ubrændte. Levningerne af de brændte Liig ere for det meste enten nedlagte i Leerkrugger, mellem Haandstene eller i ganske smaa fiirkantede Steenkister; de ubrændte Liig ere derimod hyppig begravede i smale Steenkister, der dog ere aldeles forskellige fra Steenalderens svære, imponerende Steenbygninger. Af Vaaben og skjærende Redskaber af Bronze ere især Knive og de meiselformede saakaldte Paalstave og Celter almindelige. I Italien og Grækenland forekomme de mindre hyppig; oftere træffes de i Schweits, Spanien, Frankrige, Baiern, Österrige, Ungarn og Sieben-

¹⁾ En Afbildning af en saadan efter *Dubois de Montperceux* i *Nilssons: Skandinaviska Nord. Urinvånare*, Tavle XVII Fig. 201.

²⁾ Det Kgl. Nord. Oldskrift-Selskabs Aarsberetning 1838 (Aarsmødet 1839) S. 13-14 efter et Brev fra *Dr. Ross*.

³⁾ See i det Hele *H. Schreiber: Die ehernen Streitkeile zumal in Deutschland*. Freiburg 1842. 4to.

bürger¹⁾). Uden al Tvivl har ogsaa Rusland i Mængde Grave og andre Minder fra Broncealderen, men herom fattes udførlige Beretninger.²⁾ Jo længere man drager mod Norden i Europa, desto flere Levninger fra Broncealderen lade der sig tilsyne. Broncesværdene, som træffes temmelig sparsomt i Syden, sees jævnlig i England og Nordtyskland, hvor ogsaa de øvrige Vaaben, Redskaber og Smykker tiltage meget betydeligt i Antal. Men den største Rigdom af Broncesager eier Irland, Östersöens sydlige Kyster indtil Vest-Preussen og de danske Lande. Ingensteds haves saa store og fuldstændige Samlinger af Broncesager, som i Meklenborg og Danmark. I Danmark er der i noget over tredive Aar samlet ikke mindre, end et Par hundrede temmelig fuldstændige Sværd og Dolke, foruden en Mængde itubrudte. Ligeledes opbevarer Museet i Kjöbenhavn Lurer og Skjolde, heelt af Bronze, et Brudstykke af en Hjelm, Landsespids, massive Öxer til en Længde af femten Tommer, mangfoldige Celter, Paalstave, Knive, desuden Hovedsmykker og Ringe, baade af Bronze og Guld, Haarnaale, Kar, undertiden af Guld m. m. I Forhold hertil ere Gravene fra denne Tid talrige i Danmark. De fleste af de runde, toppede Jordhøie, som ere opgravede overalt paa Kysterne og i det Indre af Landet, have dækket Sager fra Broncealderen tilligemed brændte Menneskebeen, fordetmeste i Leerkrukker; i enkelte Tilfælde have Ligene været ubrændte og nedlagte i smaa Steenkister³⁾. I det gamle danske Land Skaane træffes Broncealderens Oldsager og Grave, de sidste ikke sjelden med ubrændte Liig, i stor Mængde indtil nogle Miles Afstand fra Kysterne⁴⁾. Fra Skaane forekomme de nordpaa i Halland⁵⁾ og i Bahuslehn, hvor Gravene som oftest dannes af Steenrör, der ligge paa de høieste Klippespids og have smaa Kister af Steenfliser i Bunden; i disse ere Ligene meest brændte⁶⁾. Fund af Broncesager udenfor Gravene ere heller ikke usædvanlige her. I en Mose ved Vegstorp i Kareby Sogn, traf man t. Ex. (1839) en Landsespids, tre Spænder (Fibulaer), flere Ringe, to Celter, to store af de saakaldte Tutuli, nogle Saugblade og smaa Naale — Alt af Bronze⁷⁾.

¹⁾ Fra de to sidstnævnte Lande findes Bronzevaaben og Broncesager i temmelig Mængde i det keiserlige Antik-Cabinet i Wien. Ogsaa i Museet for nordiske Olds. i Kjöbenhavn opbevares adskillige, see Antiquarisk Tidsskrift, udg. af det Kgl. Nord. Oldskriftselskab, 1ste Hefte, 75-81.

²⁾ Mauduit: *Emploi de l'Airain a défaut du fer chez la plupart des peuples des cinq parties du monde etc.* Paris 1844, 8vo omtaler bl. A. adskillige i Nærheden af Dniepers Munding opgravede Bronzevaaben.

³⁾ Lisch: „Friderico-Franciscum.“ „Danmarks Oldtid“ S. 20-37. Sammesteds S. 72-77.

⁴⁾ S. Nilsson: „Skandinaviska Nordens Urinvånare“ Cap. 6, S. 16.

⁵⁾ Bezzell: „Hallands Historia“ I, 534, 590; II, 75, 76, 92, 223, 227, 229; III, 277, 391 m. fl. St.

⁶⁾ Holmberg: „Bohusläns Historia“ I, IX-XI.

⁷⁾ Kongl. Museum i Stockholm. Meddeelt af Rigsantikvar B. E. Hildebrand.

Vistnok i samme Mose var tidligere opgravet et Broncekar¹⁾. En af de nyeste og kyndigste svenske Oldforskere har nu vel meent, at Levningerne fra Broncealderen ikke sporedes øst for Skaane, Halland og Bahuslehn, altsaa ikke i Vestergötland, Smaal-land, paa Öerne i Östersöen eller i Bleking²⁾. At alligevel Bleking har temmelig mange Minder fra dette Tidsrum, er forhen godtgjort, og vi skulle nu vise, at de andre nysnævnte Landskaber ligesaa lidet savne tilsvarende Grave og Broncesager. Da dette altsaa hidtil neppe er blevet paaagtet, og da det er af stor Vigtighed, bliver det nød- vendigt nærmere at omhandle de enkelte Iagttagelser.

I Dalsland vides Broncesager bestemt at være fundne ved ubrændte Liig³⁾. Under Göta Canals Gravning i Vestergötland ved Forsvik, Undenæs Sogn, Wadsbo Herred, fandtes (1811) adskillige Broncecelter⁴⁾ og omtrent ti Aar efter (1823) traf man ved Fägered nogle Vaaben af Metal⁵⁾ og endnu et andet Sted ved Göta Canal (1820) Paalstave og en Broncecelt⁶⁾. Sværd af Bronze ere opgravede ved Mellby, Leckö Fogderi, Skaraborgs Lehn⁷⁾, i en Mose ved Segerstad, Gudhems Herred i samme Lehn⁸⁾ og ved Dejerör i Gudhems Pastorat⁹⁾. Et Par Bronzeöxer ere truffne ved ubrændte Liig i en Grav i Nærheden af Skara¹⁰⁾. Rimeligviis ere flere Sager, saavel af Bronze som af Guld, fundne i Vestergötland¹¹⁾, men tilstrækkelig betegnende Beskrivelser mangle. I Vestergötland og de tilstødende Egne af Smaaland har der heller ikke i den nyeste Tid været nogen Oldforsker eller Samler af Oldsager, saale- des som i de övrige omliggende Landskaber; man vilde sikkert ellers nok have fuld- stændigere og mere omfattende Efterretninger. Smaaland har ikke faa Fund at opvise. I Jönköpings Lehn optoges et Broncesværd af Söen Vettern¹²⁾. Paa en Kulle i Käfsjö Kirkebyes Skov, Östbo Herred, ligeledes i Jönköpings Lehn, undersøgte man

1) Liljegren: „Fynd“ Nr. 552.

2) Nilsson p. anf. St.

3) Meddeelt af A. E. Holmberg.

4) Sjöborg: „Samlingar för Nord. Fornälsk.“ II, 195.

5) Liljegren: „Fynd“ Nr. 497.

6) Sammesteds Nr. 480. Brunius og Liljegren: „Nordiska Fornlemningar“ XCIV, 1 jfr. Nr. LXXXIV: 1. LXXXVI: 1. 2.

7) Liljegren: „Fynd“ Nr. 488.

8) Hildebrand: „Anteckningar ur Kongl. Vitterh. Hist. och Antiquit. Acad. Dagbok för år 1843“ S. 7.

9) Lindskog: Forsök till en kort Beskrifn. om Skara Stift II, 418.

10) Meddeelt af A. E. Holmberg.

11) See t. Ex. Liljegren: „Fynd“ Nr. 482. Fra Vestergötland er vist den Bronsering kommet, der omtales som opplöiet i By Sogn i Wermeland. Hildebrand: „Anteckningar för 1843“ S. 7-8.

12) Hildebrand: „Anteckningar för 1843“ S. 5.

et Steenrör, i hvis Midte var en Steenkiste, sat af nogle paa Kant staaende Stene og dækket med tre flade Stene; deri laa et Broncesværd med en Knap i Enden af Anglen. Der bemærkedes ingen Menneskebeen eller Aske, kun nogle Beenstumper, „formodentlig Levninger af Sværdheftet“ (?)¹⁾. I Gårdveda Sogn er fundet en Paalstav af Bronze²⁾. Mellem Byerne Skattelöf og Ströby, Albo Herred, Kronobergs Lehn, ligger en med Gravhöie og prægtige Steensætninger bedækket Slette, som man tidligere urigtig antog for det Sted, hvor det berönte Braavalleslag havde staaet. Paa denne Slette opgravedes i forrige Aarhundrede tre Broncesværd³⁾. En Broncecelt er ogsaa fundet i Kronobergs Lehn i Söen Tiken, Tingås Sogn, Konga Herred⁴⁾. Ved Näs, Calmar Lehn, i Nærheden af Wimmerby opdagedes i et Steenrör et Stykke af en Dolk „af Malm“⁵⁾. Paa Bunden af et Steenrör ved Thorstorp, Söderåkra Sogn, traf man endeel Broncesager, nemlig et Hængekar, en Halsring og Stykker af en lignende, samt en Tutulus⁶⁾. En Gravhöi ved Högsby Sogns Apothek i Handbördsherred indeholdt to Haandledsringe (som „Ledetraad til Nord. Oldkyndighed“ Sid. 50 Fig.) og en Haarring af Bronze. Af spredte Stykker har man fundet en lancetformig Spydspids eller Kniv i Ryssby Sogn, Nordre Möre Herred⁷⁾, og i Vestra Ramnebo „en vreden Prydelse“ tilligemed Noget, som ligner „täckelse för ögonen“ (et brilleformigt Spænde), desuden ved Ahlbo, Münsteraas Sogn, to vredne Metalringe til at lukke sammen⁸⁾. Det ligeoverfor Calmar liggende Öland udmærker sig ved talrige Levninger fra Bronzealderen. Nord paa Öen (i Norra Motet) synes de hidtil at have været mindre almindelige, imidlertid er der dog i Persnæs Sogn i et Steenrör fundet to Haarringe, i Högby Sogn en Paalstav⁹⁾ og i en Gravhöi i Köping Sogn et Sværd¹⁰⁾. Fra Gravhöie i Långlöts Sogn haves ogsaa Pincetter og en Bronze-knap; desuden en Celt, som ikke bestemt vides at have ligget i nogen Grav. Men isærdeleshed i Södra Motet og der navnlig i Möckleby Herred, paa den sydøstlige Side af Öen, ere de fleste Fund iagttagne. Fra Grave i Sandby, Norra Möckleby og Stenåsa Sogne er bevaret et Sværd, en Dolk,

1) „Nordiska Fornlemningar“ II, LII.

2) Professor, Ridder I. H. Schröders Samling i Upsala.

3) Afbildede i *Dahlbergs*: „Svecia antiqua & hodierna“ Pars II.

4) *Dr. Ekmans* Samling i Calmar.

5) *Liljegren*: „Fynd“ Nr. 81.

6) *Petterssons* Samling i Carlsrona.

7) *Dr. Ekmans* Samling.

8) *Liljegren*: „Fynd“ Nr. 150 og 702.

9) *Dr. Ekmans* Samling.

10) *Ahlqvist*: „Ölands Historia“ II, 1, 171.

en Landsespids, en Kniv, adskillige Pincetter, Naale, Knapper, et brilleformigt Spænde, m. m. og ellers Knive og Celter, som have været spredte hist og her i Jorden. Sydlig paa Öen i Gräsgårds Sogn er bl. A. truffet et Spænde og en Celt, og i Algutsrum Herred, paa den sydvestlige Side af Öen, i Wickleby, Algutsrum, Thorslunda og Mörbylånga: Smykker, Paalstave, en Landsespids, en Pilespids og nogle Sværd¹⁾. Gravhöiene have undertiden indeholdt Steenkister og meest brændte, stundom ubrændte Liig. Ogsaa paa Gotland have begge disse Begravelsesmaader været herskende i Broncealderen. Ved Bur, Källunga Sogn, laa i en Höi i en firkantet Steenkiste et Skelet med „et Hovedpandser af Metalcomposition“ (et Diadem). Inden i en Oval i en Kiste af Steenfliser ved Guldgårdsbackarne var nedlagt et ubrændt Lig med et langt Kobbersværd ved Siden og „en lille Kobber- eller Metalpande, lig et vanligt Rögelsekar“ (en Skjoldbukkel). I en lille Höi ved Sproge stod en Urne og deri en Spiralarmring af Kobbertraad; i en Kulle ud imod Näs var „en Kniv og et Instrument af Kobber“ og i Angantyrs Höi, Grötlingbo Sogn, ved Rovalds et lille Kobbersværd²⁾. Fra Östergötland er, saavidt vides, endnu kun eet Fund af en Celt³⁾ bekjendt. Derimod fra det nordligere liggende Södermanland kjendes flere, skjönt ikke fra Grave. I Botkyrka Sogn ved Tullinge stødte man i en Sandbanke paa to Celter, to Tutuli, to Spiralringe og en segelformet Kniv⁴⁾. En større Samling af Broncesager opdagedes (1838) ved Nyköping i Spelvik Kirkegaardsmuur, nemlig et Hængekar, fjorten Ringe, hvoriblandt et Hovedsmykke med bredt udslaaede Ender, to Celter, to Landsespids, den ene med bølgeformige Zirater, og adskillige andre Stykker. Ved Husby, Öster Rekarne Herred, er fundet et Broncesværd, i Sotholms Herred ved Vesterhaninge fiire Halsringe⁵⁾, paa Væggberget, Mörkö Sogn, to Celter⁶⁾, og endelig ved „Myrkwa“ Fjorden i sidstnævnte Sogn samt paa Kysten af Södermanland tre Celter⁷⁾. I Upland synes Broncesager atter at forekomme i Grave; idetmindste have Steensætninger ved Rasbo Præstegaard indeholdt Urner og Steenöxer samt „en Kobberkniv og Knapper“⁸⁾. I Bälunge Sogn tæt ved Upsala er fundet en stor Broncetutulus ved adskillige større og

¹⁾ Dr. Ekmans Samling; jfr. „Nord. Tidsskrift for Oldk.“ I S. 230-232. Ahlqvist: „Ölands Historia“ II, 2, 214 og 228.

²⁾ Liljegren: „Fynd“ Nr. 185, 290, 620, 629 og 630; desuden Nr. 318, 631, 639 og 616 (?).

³⁾ „Det Kgl. Nord. Oldskrift Selsk. Aarsberetn.“ for 1842 (Aarsmøde 1843) S. 10.

⁴⁾ Hallenberg: „Quatuor monumenta ænea“ Stockholm 1802 (8vo).

⁵⁾ Kongl. Museum i Stockholm. Jfr. Hildebrand: „Anteckningar för 1813“ S. 4.

⁶⁾ Liljegren: „Fynd“ Nr. 490.

⁷⁾ Professor I. H. Schröders Samling

⁸⁾ Liljegren: „Fynd“ Nr. 401.

mindre Bronceringe¹⁾. Tæt under Overfladen af en Sandaas ved Lena Kirke, ogsaa i Upland, optoges (1833) fire Landsespids, et Broncesværd, et lignende itubrukt og to Stykker af sönderslagne Sværdfæster²⁾; her var imidlertid ikke Tegn til nogen Begravelse. Nord for Upland ere endnu enkelte Broncesager trufne; saaledes ved Orsa Præstegaard i Dalarna en Kobberspids (Landsespids eller et Sværd) af tre Qvar- teers Længde³⁾ og i Hille Sogn i Gestrikland et Stykke af en Sværdklinge af Kob- ber⁴⁾. Da fölgelig Sager fra Bronzealderen dog stundom bringes for Lyset i det egentlige Svearige, kunde man nok have Anledning til at troe, at endeel af de mang- foldige opbrudte Steenrör, der ligge overalt paa Klippespidserne, ere ligesom i Bahus- lehn, Smaaland, Bleking og flere Landskaber, forstyrrede Begravelser fra Bronzeal- deren. Det er kun Skade, at man fuldkommen mangler Beretninger om Undersögel- ser af saadanne Steenrör. Dette gjelder ligeledes om Steenrörene i Finland, hvor Broncesager vistnok ogsaa findes. Idetmindste skulle Bronzevaaben være opgravede paa Kysten af den finske Bugt⁵⁾. I Östersöprovindserne er der nok hidtil kun i Cur- land truffet to Paalstave af Bronze⁶⁾. I Öst- og Vestpreussen synes de at komme oftere, om endog sparsomt, tilsyne⁷⁾. Norge er overordentlig fattig paa Mindes- mærker fra Bronzealderen. Fra den sydostlige Deel haves nogle enkelte Broncesager, som ikke engang ere optagne af Grave, nemlig en Ring af vredet Arbeide fra Bjöl- sund, Rykke Sogn, Smaalehnenes Amt, en Uldsax fra Gaarden Herberg, Næs Sogn, Övre Romerrige, og nogle Landsespids, der med endeel lignende, som det siges, ialt mellem tyve og tredive, opdagedes under en stor Steen ved Gaarden Svelnæs, paa Valders, Christians Amt⁸⁾. Alene paa Vestkysten, paa Næsset ved Hafsvaag eller Hafursfjorden i Jæderens og Dalernes Fogderi samt ved Augvaldsnæs paa Karmöen har man truffet Grave med Sager fra Broncetiden, et Par Grave paa hvert Sted. De indeholdt alle Broncesværd, smaa Knapper o. d. Ret mærkelig var den Overeensstem- melse, som fandt Sted mellem to af Höiene: „Guttormshöien“ paa Blodheien ved Aug- valdsnæs og „Sotes Houg“ ved Hafursfjorden. I begge vare Ligene ubrændte og

¹⁾ Professor I. H. Schröders Samling.

²⁾ Kgl. Museum i Stockholm.

³⁾ *Hülphers*: Resa igenom Stora Kopparbergs Höfdingedömmen och Dalarna, S. 167.

⁴⁾ *Liljegren*: „Fynd“ Nr. 174 efter *Hülphers* Gestrik. S. 112; jfr. desuden „Fynd“ Nr. 190 (?)

⁵⁾ Meddeelt af A. E. Holmberg.

⁶⁾ *Kruse*: „Necrolivonica“ Beilage C, S. 24. (Tavle 9, Fig. 4.)

⁷⁾ Adskillige Stykker sees i det fædrelandske Museum i Berlin.

⁸⁾ Museet i Christiania. Meddeelt af Prof. R. Keyser.

nedlagte i Steenkister, som dækkedes af flade Stene. Paa Brystet af Ligene hae Sværd og derved Levninger af Töi og nogle smaa Knapper¹⁾. I det övrige Norge skal man ikke have fundet andre Broncesager, end en lille Landsespids i Snaasens Præstegjæld, Nordre Thronhjems Amt²⁾.

§ III. Medens Gravene fra Bronzealderen fremtræde i störst Mængde i det sydlige Skandinavien og efterhaanden tabe sig længere oppe mod Norden, finder netop det Modsatte Sted med Mindesmærkerne fra Jernalderen. Til dette Tidsrum høre de allerfleste, ja saagodtsom alle Gravhöie i hele Norge, baade paa Kysterne og i det Indre af Landet³⁾. De bestaae af Steenrör (Röser), Skibssætninger, runde, trekantede, fiirkantede og aflange Steensætninger eller Jordhöie. Med enkelte Undtagelser dække de brændte Liig og ved dem bl. A. Kar af Vegsteen med Jernhanke eller Kar af sammennittede Jernstykker, desuden Jernvaaben, Bidsler, Terninger og Brikker af Been til en Art Bretspil, skaalformige Spænder og allehaande andre Smykker. De Oldsager fra den hedenske Tid, som gjemmes i Samlingerne i Bergen og Christiania, ere derfor næsten udelukkende saadanne Gjenstande, hvis Antal, i Forhold til Samlingernes Alder og Omfang, er meget betydeligt. Dette er begrundet deri, at Norges Gravhöie hyppig indeholde en Mængde Sager, navnlig Sværd, Spyd, Pile og skaalformige Spænder. Höiene udmærke sig ogsaa ofte ved deres Störrelse; paa Bunden ligge stundom Steenkister og over dem ere svære Stene eller Jordmasser sammendyngede til en anseelig Höide⁴⁾. Gravhöie, opførte af Jord, synes i det Hele taget at være flere og tildeels større i Norge, end i det nordligere og östligere Sverige, hvor Gravene fra denne Tid vel ikke ere færre, men hvor de mere dannes af Steenrör og Steensætninger eller i al Fald, naar de ere af Jord, som oftest kun ere ganske lave. Disse lave Jordhöie kan man i Sverige finde ved Steensætninger og Bautastene fra Ångermanland og heelt ned til Skaane; i Nord og Vest for det gamle Svearige komme de dog sjeldnere tilsyne, som Følge af at Bebyggelsen under Hedenskabet ikke har været saa stærk udbredt der, som omkring Mælaren og i de sydligere Egne. Paa Östkysten og især paa Öerne Gotland og Öland ere de tilstede i paafaldende Mængde; selv i det Inderste af Smaaland træffes de dels adspredte, dels liggende i store Klynger. Ikke mindre

¹⁾ Sværdene i Museet i Christiania. Jfr. „Nordisk Tidsskrift for Oldk.“ I, 415-416. „Urda“ II, 402-403, Pl. XIV Fig 9-12 og Pl. XV Fig 4 a-b. Den sidste Figur er en Sværknapp og ikke en Lysestage, som det antages i „Urda.“

²⁾ Museet i Christiania.

³⁾ Jfr. Neumann i „Urda“ II, 204 Anmærk.

⁴⁾ „Urda I-II; Kraft: „Norges Beskrivelse“ I-VI; Brunius og Liljegren; „Nordiska Fornlemningar“ I, XXV-XXVI, II, XCIII; Nord. Tidsskr. for Oldk. I. 392-421, III, 248-279.

talrige ere de i de fra den tidligste Oldtid befolkede Landskaber Vestergötland, Bahuslehn og Halland. De indeslutte fordetmeste brændte Liig og som sædvanlig Jernvaaben og Smykker.¹⁾ Alle Gravene fra Jernalderen, ikke alene i Sverige, men ogsaa i Norge, ere overhovedet baade med Hensyn til Form og Indhold fordetmeste fuldkommen overensstemmende med Blekings Gravminder fra det nævnte Tidsrum. De enkelte Forskjelligheder, som naturligviis hist og her fremtræde, ere enten temmelig uvæsentlige eller opstaaede af reent tilfældige Aarsager. *I Hovedsagen kan altsaa Udsigten over de blekingske Jordhöie, Steenkredse, Skibssætninger o. s. v. tillige betragtes som en Udsigt over alle Arter af samtidige Grave paa den skandinaviske Halvö.*

Omendskjönt de eiendommelige lave Jordhöie og Steensætninger fra Jernalderen forekomme i overveiende Antal i Halland, Smaaland og Bleking, ere de dog i betydelig Aftagende i det tilgrænsende Skaane. De synes her meest at ligge i de klippefulde Egne, der stöde op til Halland og Smaaland, men derimod at være langt sjeldnere paa Sletterne. *Vest for Öresund forsvinde de allerede ganske.* Hele Danmark, Bornholm undtagen, kan, saavidt man veed, ikke opvise andre egentlige Steensætninger, end Steendysser. Paa et Par tvivlsomme Tilfælde nær, gives der ikke her en eneste Skibssætning og ligesaalidt Trekanten, Fiirkanter, Steenkredse, Steenrör eller Bautastene, og det uagtet Danmark i Oldtiden ikke har havt Mangel paa Stene, der endog kunde blive prægtige Bautastene. Selv af Jordhöie fra Jernalderen ere hidtil mærkværdig faa opdagede. I de store Höie langs Öresundet, ved Isefjorden i Omegnen af Leire og Roeskilde, ved Liimfjorden i Jylland, altsaa i nogle af de fra Oldtiden meest berönte Egne har man foruden Steensager hidtil, saa at sige, ene fundet Bronzevaaben og Broncesmykker. Kun et Par Höie i det Indre af Jylland og ganske enkelte i Fyen og Sjælland have indesluttet Jernsager og Smykker fra Jernalderen, nedlagte ved ubrændte Liig. Ellers er der paa adskillige Steder i Sjælland og Fyen truffet større Begravelsespladser i naturlige Sandbanker, hvor Ligene ligeledes ere begravede ubrændte med Smykker, stundom af Guld og Sölv, Mosaikperler m. m., men ikke med Vaaben. Da Vaaben og andre Sager af Jern fra den hedenske Tid saaledes ere overmaade sjeldne, har man sluttet, at de enten for deres Kostbarheds Skyld ere tilbageholdte af de Efterlevende eller at de ere fortærede af Ælde i Jorden; heraf har man desuden villet forklare, at der kun haves Efterretning om saa faa Höie

¹⁾ *Sjöborg*: „Samlingar för Nordens fornälskare“ I-III; *Brunius* og *Liljgren*: „Nordiska fornlemningar“ I-II; „*Iduna*“ I-IX; *Dybeck*: „Runa“; de forskjellige Landskabsbeskrivelser, især de af *Ahlqvist* over Öland, *Holmberg* over Bohuslän og *Bezell* over Halland.

fra Jernalderen. Men ikke at tale om, at de hidtil fundne Høie just have indeholdt Jernvaaben, hvilket viser, baade at Vaaben medgaves de Døde og at Jernet ikke aldeles opædes af Rust i den danske Jord, saa bør det fornemmelig mærkes, at Jernalderens Grave i Forbindelse med Vaabnene almindelig gjemme Smykker af en egen Art Bronze, Perler af Mosaik og Glas m. m. Disse maatte fölgelig være tilstede i Gravene, selv om Jernsagerne manglede. Men det er en Kjendsgjerning, at ogsaa saadanne Sager höre til de meget usædvanlige Gravfund i Danmark. Museet for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn, som idelig modtager Udbytte af Gravhöie fra Danmarks forskjelligste Egne, giver i denne Henseende et vigtigt Vidnesbyrd. T. Ex. af skaalformige Spænder, der i Sverige findes saare hyppig og i Norge „næsten i hver Grav,“ eier Museet forholdsvis yderst faa, som ikke ere fra Grave i Norge, paa Island eller Bornholm; nogle af de danske ere ovenikjöbet fundne löst i Jorden. Ogsaa af de treklöverformede Spænder, Mosaikperler m. m. bevarer det kun et meget ringe Antal fra danske Grave; vel er det meget riigt paa Guldsmykker fra Slutningen af Hedenskabet, men disse ere næsten alle tilfældig bragte for Dagen udenfor Höie og paa Steder, hvor der heller ikke var Spor af nogen Begravelse. Ligeledes er Museet dog i Besiddelse af endeel Jernvaaben fra Hedenold; men af dem ere de fleste i sin Tid samlede i Norge¹⁾. Museet har neppe ti Jernsværd, som beviislig ere fra Höie i Danmark, medens det har Broncesværd i hundredevis²⁾.

Mangelen paa Jernalderens Grave i Danmark bliver dobbelt paafaldende, da der atter træffes mange Grave med Jernsager i Meklenborg, Brandenburg og næsten hele Tydskland, især i det Sydlige. Navnlig i Baiern, Baden, Elsas og Schweits er i de senere Aar opdaget en Mængde Grave, hvori Jernvaaben, Mosaikperler, Spænder og andre Smykker af mærkelig Overeensstemmelse med de nordiske³⁾. Imidlertid sees hverken der eller i Nordtydskland saadanne Steensætninger, som paa den skandinaviske Halvö; i det Höieste gives der enkelte Steenkredse. I Nordtydskland danne Gravene gjerne særegne lave Ophöininge af temmelig betydelig Udstrækning, hvor en stor Mængde Leerkrukker med brændte Been og Aske ere nedsatte tæt ved hinanden. Ovenpaa de brændte Been i Krukkerne ligge ofte sammenböiede Jernsværd⁴⁾. Ad-

¹⁾ Af nuværende Oberstlieutenant H. C. Sommer, der har skjænket dem til Museet.

²⁾ Jfr. „Danmarks Oldtid“ Sid. 78-82 og 58-59.

³⁾ *Raiser*: Die bey Nordendorf erhobenen merkw. Fundstücke und Alterth. Augsburg 1811. *Schreiber*: Die neuentdeckten Hünengräber im Breisgau. Freib. 1826. *Wilhelmi*: Beschreibung der alten Deutschen Todtenhügel bei Wiesenthal. Sinsheim 1838. *F. Troyon*: description des tombeaux de Bel-Air près Cheseaux sur Lausanne. Lausan. 1841. 4to.

⁴⁾ *Lisch*: Andeutungen über die altgerm. und slavisch. Grabalterth. Meklenb. S 18-21.

skillige af Skandinaviens meest eiendommelige Smykker fra Jernalderen, saasom skaalformige og klöverbladformede Spænder findes ikke længere, men andre Smykker og især Vaabnene have omtrent overensstemmende Former. I det Hele have Vaabnene fra denne Tid kjendelig indbyrdes Lighed i de fleste Lande. I Östersöprovindserne (og Finland) opgraves dog ikke alene Vaaben, men ogsaa blandt Smykkerne skaalformige Spænder af selvsamme Art, som de skandinaviske, hvilket derfor turde tyde hen paa Nordboernes stadige Forbindelser og Ophold i disse Egne¹⁾. Ogsaa imod Vesten paa Örkenöerne, i Skotland, England og Irland ere muligen nogle af de der forekommende Jernvaaben og Smykker, ligesom ogsaa en Deel af de derværende yngre Steensætninger og Steenrör, af skandinavisk Oprindelse.

Efter denne almindelige Oversigt vil det være klart, at Bleking i Steen- og Broncealderen deelte Skjæbne med det sydligste Skandinavien, uagtet Forholdene allerede begyndte at forandres noget her, men at det i Jernalderen afgjort sluttede sig til de nordligere Egne, hvorimod det tilgrænsende Skaane endnu meest nærmede sig til de danske Lande. Vi have i dette en saare mærkelig Bekræftelse paa Rigtigheden af en samtidig Beretning fra det niende Aarhundrede, at Bleking dengang hørte under Sverrige, og at det var det første svenske Landskab, man saa paa venstre Haand, naar man seilede mod Öst og var kommet forbi det danske Land Skaane²⁾. Alligevel maa man vel vogte sig for at ville yderligere og afgjørende bestyrke dette Udsagn ved at paaberaabe Ligheden mellem Smaalændingernes og Blekingsboernes Sprog, Charakter og Sæder³⁾. Thi i Erik den Fjortendes Krig med Danmark henimod Slutningen af det sextende Aarhundrede bleve næsten alle de oprindelige Blekingsboere udryddede og Folk indkaldtes fra Smaaland til at bebygge de öde Egne⁴⁾. Den paaberaabte Lighed maa da snarere netop afgive et talende Beviis paa, at en saadan Indflytning fra Smaaland i Bleking virkelig er skeet. Under disse Omstændigheder kan man naturligviis heller ikke dele en i Bleking selv temmelig udbredt Mening, at de utæmmede Sæder, der navnlig herske hos Beboerne af nogle Egne i Skovbygden, de

¹⁾ Kruse „Necrolivonica.“

²⁾ Ulfstens Reiseberetninger (i Rask: „Samlede Afhandlinger“ I, S. 323).

³⁾ Schlyter: „Om Sveriges äldsta Indelning i Landskap“ Upsala 1835 S. 23-24.

⁴⁾ Geijer: „Svenska Folkets Historia“ II, S. 191-193.

saakaldte „knifsherrar,“ skulde være en, om endog svag, Levning af den gamle blekingske Vikingetand, som nu var trængt tilbage til de mørke Skove. Den samme Lyst til blodige Slagsmaal ved Gilderne og andre Sammenkomster, som tildeels endnu findes hos Knivsherrerne, er eller var ingeniunde fremmed hverken for Smaalændingerne eller for Beboerne af mange andre Egne i Sverige og Norge. At den har kunnet vedligeholde sig saa længe i det sydlige Smaaland og det tilstødende nordlige Bleking, er vistnok en ligefrem Følge af, at Bønderne boe afsondrede inde i de store, tætte Skove. Det skal endog ikke være mange Menneskealdrer siden, at den i ældre Tid yndede Skik hos Nordboerne, ved opstaaede Tvistigheder „at spænde Belte“¹⁾ var i den Grad almindelig i Smaaland, at Qvinderne havde Svededugen i Vognen, naar de kjørte til Gilde med deres Mænd.

Det staaer tilbage at omhandle, hvilke Folkestammer det var, som i Steen-, Bronze- og Jernalderen beboede Bleking. Men da de blekingske Oldtidsminder ikke væsentlig adskille sig fra de øvrige skandinaviske, og da der altsaa ikke er Grund til at antage en ganske særegen Bebyggelse for Bleking, vil denne Undersøgelse falde sammen med en Undersøgelse om hele Skandinaviens Indbyggere og disses indbyrdes Forhold gennem de tre nævnte Aldere.

III.

Idet vi nu ville søge at udvikle Resultaterne af de ovenfor givne Iagttagelser, kunne vi ikke andet end tillige kortelig berøre de forskjellige Meninger, der hidtil have været fremsatte om de Folk, der skulle have opført Skandinaviens Mindesmærker, især dem fra Steen- og Bronzealderen. Det vil nemlig vise sig, hvad alt i Indledningen er antydnet, at Oldforskerne, af Mangel paa et fast Grundlag, tidligere altfor meget have fulgt historiske Forudsætninger og at de derfor efterhaanden som Erfaringerne have udvidet sig, snart have holdt sig til een, snart til en anden historisk Hypothese,

¹⁾ Ved denne blodige Tvekamp gik det saaledes til. Efterat det iforveien var aftalt, hvorlangt de Kæmpende „kunde taale koldt Jern“ bleve Tolleknivene overensstemmende dermed omviklede. De Kæmpende blottede nu Overkroppen og spændtes derpaa sammen med et Belte. Hver havde sin Kniv i den høire Haand og med den venstre holdt han sin Modstanders Høire. Det gjaldt da om bedst at afparere Knivstødene og holde længst ud. (Et mærkeligt Tvekampsbelte, som paa denne Maade har været brugt i Norge, opbevares i Museet i Christiania.)

istedetfor omvendt at gaae ud fra Oldtidsminderne og gennem dem bedømme Rigtigheden af de nævnte Hypotheser.

Saalænge man endnu ikke havde anstillet nærmere Undersøgelser af Oldtidsminderne og saalænge man derfor kun kjendte Mindesmærkerne af deres ydre Form, var det naturligt, at man henførte saagodtsom alle til den Tid, fra hvilken de fleste og paalideligste skriftlige Efterretninger ere opbevarede, nemlig til Slutningen af Heden-skabet. Steenalderens Dysser ansaaes for vore Forfædres Altere og Tingsteder, de der opgravede Steenredskaber for religieuse Symboler og Offerredskaber; om Levninger fra et ældre eller vel endog et forhistorisk Folk, var der og kunde der saa tidlig ikke være Tale. Først efterat en stor Mængde Oldsager vare sammenbragte og efterat aabenbare Forskjelligheder ved Gravenes Form og Indhold vare iagttagne, begyndte man at see, at Levningerne fra Oldtiden maatte henføres til forskjellige Tidsrum og rimeligviis ogsaa til forskjellige Folkestammer. Talrige Efterretninger godtgjorde, at Gravhöiene ofte indeholdt to eller flere Begravelser, saaledes at man i Toppen af en Höi kunde finde brændte Menneskebeen nedlagte ved Vaaben, Smykker og Redskaber af Bronze, og derimod paa Bunden af Höien træffe et stort Steenkammer med ubrændte Liig, Flintsager og Ravsmykker o. s. v., medens det Omvendte aldrig iagttoges. Med Rette sluttede man heraf, at den Tid, i hvilken man af Mangel paa Metal alene havde Redskaber og Vaaben af Steen, maatte ligge forud for den, i hvilken man havde Vaaben og Værktøi m. m. af Bronze. Ved nærmere at undersøge de mangfoldige opgravede Oldsager af Steen og Bronze, kom man endvidere til det Resultat, at Steenredskaberne maatte have tilhørt et Folk, der meest havde levet af Jagt og Fiskeri og saaledes havde staaet paa et meget lavt Culturtrin, hvorimod Broncesagerne kjendelig syntes at skrive sig fra et heelt andet, mere udviklet Folk, som i en senere Tid maatte være indvandret i Norden. Men nu gjaldt det om at afgjøre, hvilke Folk disse vare. I de skriftlige Efterretninger fandtes Intet om en Tid, i hvilken man havde benyttet Bronze istedetfor Jern til Redskaber og kun meget svage Hentydninger om Brugen af Steenvaaben. Men da der især i Sverige og Norge vare allehaande Grave, som indeholdt Jernsager, Smykker af Guld og Sølv og lignende yngre Ting, antog man dog, at kun disse Grave hidrørte fra vore gotiske Forfædre, som ifølge Historiens Vidnesbyrd ved deres Indvandring sikkert nok havde medbragt Kundskab om Jernet og i det Hele en höiere Cultur, og at altsaa baade Steen- og Broncesagerne hidrørte fra Nordens ældre Indbyggere. Historieskriverne ansaae *Finner* og *Kelter* for de første Indbyggere i Norden og det maatte nu Oldtidsminderne nærmere bekræfte og oplyse. Imidlertid meente Nogle, at Finnerne eller, som de senere

ere blevne kaldte, Lapperne vare Nordens egentlige Urbeboere, idet de i den ældste Tid havde beboet hele Norden, ja maaskee endog flere Lande i Europa, indtil de ved fremtrængende keltiske og senere ved gotiske Stammer, underkuedes eller fordreves op imod den nordligste Deel af den skandinaviske Halvö. Andre indrømmede vel, at Finnerne forhen gjerne kunne have boet i sydligere Egne af den skandinaviske Halvö, men betvivlede derhos, at de havde været de første Indbyggere i den sydligste Deel og i Danmark, hvor de tidligste Beboere rimeligst maatte antages at have været Kelter. Som Følge af denne Uovereensstemmelse bleve ogsaa Forklaringerne af Oldtidsminderne uovereensstemmende.

Med Hensyn til, at de gamle Finner skildredes som et forfærdeligt raat og vildt Folk, der hverken havde Vaaben, Heste eller Huse, men som sov paa den bare Jord, spiste Urter og Rødder, klædte sig i Dyrehuder og af Mangel paa Jern gave Pilene Spidser af Been¹⁾, troede man først, at dette Folk maatte have opført de mærkelige Gravsteder af store Stene, i hvilke allehaande simple Jagt- og Fiskeredskaber m. m. af Steen, ere nedlagte og i hvilke i Reglen slet intet Metal forefindes. Broncesagerne tillagdes da Kelterne, der allerede tidlig syntes at have udmærket sig ved en ikke ringe Cultur, hvorfor man ogsaa antog, at Kelterne ved deres Indvandring i Norden let havde kunnet fordrive Finnerne fra det sydlige Skandinavien op imod Norden. Rigtignok var der den særegne Omstændighed, at de gamle Steengrave aldeles ikke forekomme i Norge eller i det nordligste Sverige, hvor dog Finnernes Efterkommere have holdt sig ned i en historisk Tid. Men da der alligevel i disse Egne findes enkelte, om endog sparsomme Steensager, søgte man at bortforklare Mangelen paa Steengrave derved, at Finnerne vistnok havde haft faste Bopæle og overhovedet staaet paa et noget høiere Culturtrin, saalænge de uforstyrret levede i det sydlige Skandinavien, men at de efter deres Fordrivelse herfra vare nedsunkne til et omvankende Folk, der i Skovene høit oppe mod Norden maatte skjule sig for sine Fjender. I Formen af de Hovedskaller, der opgraves af Steenkamrene meente man endog at finde kjendelig Overeensstemmelse med Formen af de nulevende Lappers Hoveder²⁾.

Disse Forklaringsforsøg kunde andre Oldforskere ikke lade gjælde. De vilde ikke nægte, hvad der i og for sig var rimeligt, at Finnerne eller Lapperne forhen havde

¹⁾ Tacitus: de Germania cap. 46.

²⁾ S. Nilsson: Skandinaviska Nordens Urinvånare. I B. Lund 1838-1843 og R. Keyser: Om Nordmændenes Herkomst og Folke-Slægtskab i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, 6te B. 2. Hefte S. 450-462.

boet noget længere mod Syden, end nu, og at saaledes de adspredte Steensager, som findes i Norge og det nordlige Sverige, kunde skrive sig fra dem, men de turde ingenlunde troe, at de store Stenmindesmærker i det sydlige Skandinavien skulde være Levninger fra deres Ophold her. Udvidede Erfaringer viste, at de selvsamme Steenbygninger i stor Mængde fandtes i England, Irland og Frankrige, hvor keltiske Folk fra de ældste Tider havde boet; Steengravene i Norden maatte derfor upaatvivlelig ogsaa være opreiste af en *keltisk* Urbefolkning. Der vilde efter deres Mening heller neppe være noget til Hinder for at antage, at det samme Folk, der paa et lavt Culturtrin havde levet af Jagt og Fiskeri og dertil benyttet Redskaber af Steen, senere paa et højere Culturtrin, kunde have erhvervet sig Redskaber, Vaaben og Smykker af Bronze, og derved være bleven sat istand til at drive Agerdyrkning, Søfart o. d. Rigtignok fandtes ingen Steengrave med ubrændte Liig og Steenredskaber i det midterste Europa og det i Egne, hvor Kelter i en meget tidlig Tid havde boet, men dette kunde mulig have sin Grund i Naturforholdene, idet det nemlig syntes, som om de indskrænkede sig til de Landstrækninger, hvor Rullestenene forekomme. At under alle Omstændigheder Broncesagerne hidrørte fra keltiske Folk og at vore gotiske Forfædre strax ved deres Indvandring havde medbragt Kjendskab til Jernet, turde neppe drages i Tvivl, da de romerske Skribenter ikke ommelde Kobberets Brug til Vaaben m. m. hos de germaniske Folk, men derimod berette, at Kelterne, idetmindste ved Begyndelsen af vor Tidsrækning, almindelig anvendte dette Metal til Vaaben, Redskaber og Smykker¹⁾.

Efterat saaledes længe forskellige Meninger havde været fremsatte om Oprindelsen til Steen- og Broncesagerne, blev man opmærksom paa, at disse Meninger for en stor Deel støttede sig til den ganske falske Forudsætning, at Mindesmærkerne fra Jernalderen ere eensartede i hele Skandinavien og først derved blev det klart, at et mere almindeligt Overblik og en mere uhildet Betragtning af Mindesmærkerne selv vilde være nødvendig, hvis man skulde haabe at tilvejebringe paalidelige Resultater. Hvorvidt saadanne allerede nu ere tilstede, skulle de følgende Blade nærmere oplyse.

§ I. De for Steenalderen saa karakteristiske Grave, som ere byggede af store Stene, i Form af Kamre med svære Dækstene, og som indeholde ubrændte Liig, Redskaber af Steen og Been og stundom tillige Smykker af Rav, men Lidet eller Intet af Metal, ere talende Vidner om eet eller flere Folk paa et meget lavt Culturtrin, der engang maa have beboet de nærmest Havet liggende Egne i Europa-lige fra Östersöens

¹⁾ Jfr. C. Molbech: Fortællinger og Skildringer af den danske Historie I, 25 61 og „Nogle Ord angaaende Celtiske Spor og Levninger i Norden og navnlig i Danmark“ i Historisk Tidsskrift V, 229-269.

Kyster til Strædet ved Gibraltar, ja som endog synes at have udbredt sig langs Kysterne af Middelhavet (og det sorte Hav?). De Steengrave, som forekomme her, udenfor Rullestenenes Sydgrændse (Holland), tjene allerede til at modbevise den Sætning, at disse Mindesmærker kun skulde være byggede i de Egne, hvor Rullestenene frembød et let tilgængeligt Materiale. Desuden har man aldrig i det indre Europa truffet tilsvarende, om endog langt mindre anseelige Grave med ubrændte Liig, Steenredskaber o. s. v., hvilket man dog med Grund kunde vente, naar det samme eller meget nærbeslægtede Folk virkelig engang skulde have boet der. Disse maatte nemlig da kunne have bygget Gravene af de Stene, som i tilstrækkeligt Antal fandtes der, om de just ikke vare Granitblokke. Selv i Norden ere Gravene stundom opførte af Kalksteensfliser (see ovenfor S. 32-33). At derimod det Midterste af Europa ikke blev berørt af disse Stammer, var vistnok en ligefrem Følge af de naturlige Forhold. Endnu ved Begyndelsen af vor Tidsregning omtales det Indre af Europas Fastland som raa og vilde Lande, opfyldte med store Skove og Moradser. Men dengang havde disse Egne dog i flere hundrede Aar havt Beboere, der efterhaanden havde ryddet Skove, banet Veie gennem Tykninger og over Ufører og i det Hele taget bidraget til at give de af dem indtagne Landstrækninger en mildere Charakter. Adskillige hundrede eller vel endog tusinde Aar længere tilbage i Tiden, før nogen menneskelig Fod endnu havde betraadt de mørke Skove, maa sikkert derfor det midterste Europa neppe have været tilgængeligt eller beboeligt for et Folk med simple Redskaber af Steen eller Been, som aabenbart ikke vare tilstrækkelige til stærk Skovhugst og Agerdyrkning, men som for største Delen kun vare brugelige til Jagt og Fiskeri. Disse Stammer maatte naturligst følge de mere tilgængelige Kystlande, hvorfra der kunde drives baade Jagt i Skovene og Fiskeri i Havet; til at trænge ind over de talrige Bjergkjæder, som begrænsede og gennemskar Europas Centrum, var der for dem vistnok ikke nogen synderlig Opfordring. Ved deres Indvandring fra Asien til Europa, hvis man tør antage, at en saadan har fundet Sted¹⁾, synes de at have deelt sig i to Hobe, hvoraf den ene maa være gaaet omtrent lige mod Vesten og have fulgt Middelhavets Kyst, medens den anden har vendt sig mod Nordvest og Nord og lidt efter lidt rykket op langs med de store Floder, der gennemstrømme Rusland, indtil den har naaet først Östersöens, og siden Nordsöens og Atlanterhavets Bredder.

¹⁾ Steenmindesmærker, svarende til vore Dysser fra Steenalderen, skulle forekomme paa Malabarkysten. Jfr. Afbildninger i *Higgins*: „The Celtic Druids“ London 1829, 4to, Tav. 39-40.

Efterat dette Folk var kommet til Havkysterne, hvor der tilbød sig rigelig Næring for det, har det uden Tvivl alene der opslaaet sine Boliger og ikke besat de længere inde i Landet liggende Egne, för det stigende Folketal gjorde det nödvendigt. Men selv da have de kjendelig ikke taget det förste, det bedste Sted i Besiddelse; for Fiskeriets Skyld have de saagodtsom altid valgt sig Bopæle ved Søer, Floder eller større Vandløb. At de idelig skulde have ligget paa Vandringer og snart boet her, snart der, er ikke troligt, da de have efterladt sig en saa betydelig Mængde store, velbyggede Steenmindesmærker, der aabenbart vise hen til faste Bosættelser. Omvankende Folk pleie ikke at opføre saadanne Minder, men forsvinde i Reglen sporløst fra en Egn, naar den ikke mere er istand til at yde dem Underhold. Allerede af denne Grund er det lidet sandsynligt, at det Folk, der er Ophav til de nævnte Steenmindesmærker, skulde være det samme finske Folk, som de nu saakaldte *Lapper*, der den Dag i Dag længst oppe mod Norden före et omvankende Liv og som idetmindste ved Christi Födels Tid heller ikke synes at have levet paa anden Maade¹⁾. Nu antage vel Nogle, at Lapperne först have begyndt herpaa, efterat de ved nye indvandrede Stammer vare fordrevne fra deres oprindelige Hjem i det sydlige Skandinavien, hvor de da skulde have havt faste Bopæle. Det er dog indlysende, at et Folk ikke kan opgive sin gamle Levemaade eller sine fra Fædrene nedarvede Skikke med de dertil knyttede religiöse Forestillinger, og navnlig at det fra at have faste Bopæle ikke kan blive til et omvankende Folk, *alene* fordi det *fortrænges* fra Egne, hvor det længe har boet. Det maa tillige enten trænges ud i Lande, der ifölge deres naturlige Beskaffenhed ikke ere istand til at yde Folket de nödvendige Midler til at fortsætte dets vante Levemaade, saa at det, for at finde Næring, snart maa söge eet, snart et andet Opholdssted, eller ogsaa maa Folket i den Grad blive *forfulgt* af dets Fjender, at det, for at undgaae disses Efterstræbelser, ikke tør vove at bygge faste Bopæle. Men intet af disse Tilfælde synes her at have været tilstede. Steenalderens Grave træffes, som ovenfor viist, *aldeles ikke i Norge* eller de nordlige Egne af Sverige, hvorimod der her af og til forekomme Öxer og andre Redskaber af Steen og Been. Fra-Broncealderen har man ligeledes kun opdaget et Par Grave i Norge, hvor i det Hele taget Oldsagerne fra den egentlige Broncetid ere saa faa, at de snarere turde hidrøre fra tilfældige Handelsbesög, Vikingstog og desl., end fra en særegen undergaaet Befolkning²⁾. I Sverige strække Bronzealderens Grave og Oldsager sig ikke

¹⁾ Tacitus: de Germania cap. 46.

²⁾ R. Keyser: „Om Nordmændenes Herkomst“ i Saml. til det norske Folks Sprog og Historie 6 B. S. 456-7.

synderlig længere mod Nord, end til Upland, men ere hidtil dog ikke fundne i stort Antal i det egentlige Sverige; de fleste opgraves mere mod Syden og Vesten, især i Skaane. Det er altsaa klart, at den nye Befolkning, som i Broncealderen antages at være indvandret Syd fra til Norden og der at have forjaget de finske eller lappiske Stammer fra deres faste Bopæle, saa at sige slet ikke har været udbredt i Norge og heller ikke i det nordligste Sverige. I disse Egne og fremfor Alt i hele Norge har der da neppe været Noget til Hinder for, at de forjagede Lapper kunde leve uforstyrrede paa samme Maade som før; idetmindste de Lapper, som skulde være flygtede fra det vestlige Skaane, fra Halland og Bahuslehn, maatte vistnok paa deres Flugt have fulgt Havkysten mod Nord ind i Norge, til hvilket Land desuden endeel af Flygtningerne fra Danmark nærmest maatte være undvegne. De vilde her ligesaavel have forefundet Fisk i Havet og Vildt i Skovene, som i deres forrige Hjem; de vilde ogsaa forefinde Huustømmer i Overflödighed og derhos tallöse Steenblokke, hvorafr de kunde bygge prægtige, storartede Gravstuer. Stenene maatte endog paa Grund af Klippernes Nærhed, være langt lettere at tilgaae, end f. E. i Danmark, hvor Stenene kun ligge spredte som Rullestene¹⁾.

Under disse Omstændigheder tør det vistnok neppe nægtes, at den opstillede Formodning om Lappernes forandrede Levemaade finder en saa mærkelig Modsigelse i de forhaanden værende Oldtidsminder, at den dertil knyttede Paastand om Steengravnens Oprindelse fra finske eller lappiske Stammer nødvendig maa blive i høieste tvivlsom. Et vigtigt Beviis paa den nævnte Formodnings Rigtighed vilde alligevel indeholdes deri, hvis alle de Hovedskaller, som jævnlig komme for Lyset i Steengravnene, virkelig havde umiskjendelig Overeensstemmelse med de nuværende Lappers Cranier. Men deels har man endnu ikke havt Leilighed til at sammenbringe saamange Hovedskaller fra Steengrave i de forskjelligste Egne, som der vilde udfordres, naar der paa dem skulde bygges paalidelige Resultater, deels synes det ikke engang, at de allerede erhvervede Cranier i det Hele frembyde nogen paafaldende Lighed med Lappernes. Idetmindste har det ogsaa været antaget, at de hidrørte fra et *kaukasisk* Folk²⁾, og selv de, der mere slutte sig til den Anskuelse, at de maae have tilhørt et

¹⁾ S. Nilsson: Skand. Nord. Urinv. Cap. 3. S. 26-27 anseer det vel endnu ikke for besynderligt, at Steengravnene aldeles savnes i det bjergige midterste og øverste Sverige, da man er blevet opmærksom paa det Forhold i Skaane, at Steengravnene heller aldrig forekomme i *Klippeegne*, medens de paa Sletterne ligge i stort Antal. Men dette turde ganske naturlig have sin Grund deri, at Klippeegnene i Skaane dengang ikke have været bebyggede. Desuden mangle Steengravnene jo baade i Klippeegnene og paa Sletterne i det nordlige Sverige.

²⁾ Eschricht: „Om Hovedskallerne og Beenradene i vore gamle Gravhøje“ i Dansk Folkebl. 1837 Nr. 28-29.

lappisk Folk, erkjende, at der spores visse Uligheder mellem de gamle og de nye Cranier, hvilke dog efter deres Mening, muligen kunne være bevirkede ved en langvarig Indflydelse af forskjellig Levemaade og et forskjelligt Clima¹⁾. Men man har altsaa her maattet bestyrke Craniernes Overeensstemmelse ved en saare tvivlsom Hypothese, hvis Rigtighed først maatte bevises, ikke at tale om det lidet Sandsynlige i, at Craniernes Form skulde kunne undergaae betydelige Forandringer hos et saa ublandet Folk, som Lapperne, blot fordi de i Tidens Løb ere trængte længere op imod Norden. Saameget er ogsaa vist, at endeel af de Cranier fra Steengrave, som opbevares i Kjöbenhavn, ingenlunde have det for Lapperne eiendommelige Præg. I Formen passe de heller ikke til den Beskrivelse, som man vistnok har troet vilde være almindelig gjeldende for Cranier fra Steengravene, at de nemlig skulde være „smaa, lidet uddannede, med korte Nakker, lav Overkjæve og svage Muskelforhöininger“²⁾.

Uagtet vi fölgelig aldeles ikke kunne antage, at Steenalderens Grave i det sydligste Skandinavien ere Mindesmærker om et omvankende Folk og navnlig om de gamle Finner, tyde dog de adspredte Steen-Redskaber og Vaaben m. m., som opgraves i Norge og det egentlige Sverige, hen paa, at der i disse Egne omtrent samtidig med eller mulig endog lige för det Folk, som længere Syd paa byggede Steengravene, maa have været Indbyggere uden nogen Cultur og vistnok tillige uden faste Bopæle. Ved dem henledes Tanken strax til Lapperne, der nu vel kun behoe de allernordligste Egne i Skandinavien, men tidligere utvivlsomt have streift om i Skovene længere mod Syd paa den skandinaviske Halvö. Herom vidne baade gamle skriftlige Beretninger, Stedsnavne og Sagn hos Folket selv. Hvorvidt de ogsaa i den fjerneste Old muligen have været udbredte over Skaane og de övrige gammeldanske Lande, kan man ligesaalidet benægte, som fyldestgjørende bevise. Endnu langt ned i den historiske Tid ere Lapperne fortrængte fra de nordlige Dele af Finland og forhen synes de at have beboet hele Finland, ja sikkert ogsaa store Strækninger af det nuværende Rusland³⁾. Idetmindste i Finland træffes adspredte Steenredskaber ligesom i Sverige og Norge⁴⁾. Af Overeensstemmelsen mellem Steenredskaberne fra det nordlige og sydlige Skandinavien kunde man imidlertid let forledes

¹⁾ A. Retzius: „Om formen af Nordboernes Cranier“ (i Förhandl. vid Skand. Naturf. Möte i Stockholm År 1842) S. 39. Jfr. övrigt S. Nilsson: Skand. Nord. Urinv., 2dra Kap.

²⁾ Retzius p. a. St. S. 38.

³⁾ Geijer: Sver. Rikes Häfder I, S. 410-420. Rask: „En Udsigt over de lappiske og finske Stammers Historie“ i hans „Samlede Afhandlinger“ I, 73-113.

⁴⁾ Nogle i Finland fundne Steenoldsager opbevares t. E. i Museet i Kjöbenhavn.

til at troe, at de maatte have tilhørt eet og samme Folk, naar det ikke var oplyst, at saagodtsom alle Folk, i Asien, Afrika, Amerika og paa Sydhavsøerne, der ikke have havt Metal, have istedet derfor paa selvsamme Maade benyttet og forarbejdet Stene. Iøvrigt er der den Forskjel mellem de nord- og sydiskandinaviske Steenoldsager, at disse fordelmeste ere af Flint, medens hine i Reglen bestaae af blødere Steenarter, hvilket er en Følge af Manglen paa Flint i den nordlige Deel af den skandinaviske Halvö. De Knive, Landsespidsen og Pile af Flint, som, ihvorvel sjelden, findes her, turde saaledes være Vidner om, at de lappiske Stammer have staaet i Beröring med det sydligere boende Folk, og mulig drevet Tuskhandel med det. Dog bör det ikke lades ubemærket, at enkelte Steenredskaber ogsaa kunne være benyttede af Trælle eller fattige Folk i en Tid, hvor man vel havde Metal, men hvor dette var sjældent og kostbart.

Spørgsmaalet er nu: hvilket Folk var det da, som stod i Forbindelse med de nordligere boende Lapper og som har efterladt sig de talrige, mærkelige Steengrave ikke alene i Syd-Skandinavien, men ogsaa paa Kysterne af hele det vestlige Europa. Ligesom i Norden, saaledes har man ogsaa i Vesten henført Steengravene til det ældste der-bekjendte Folk, nemlig til *Kelterne*. Denne Mening har især været gjeldende saalænge man endnu ikke vidste Andet, end at Steensætningerne maatte være hedske Altere o. d. Men efterat man ikke mere kan drage i Tvivl, at de ere Grave fra en særegen, ældgammel Tid, frembyder der sig strax den Indvending, at disse Grave med deres simple Indhold aabenbart ere Vidner om uculiverede Folk, der have levet af Jagt og Fiskeri, hvorimod Kelterne altid skildres hos Skribenterne som temmelig oplyste, kyndige i Metalforarbejdning og allehaande Færdigheder og desuden som *Agerdyrkere*. Isærdeleshed i Sydfrankrige og Sydtyskland, hvor de tidlig kom i Beröring med Grækerne gjennem den græske Coloni i Marseille og senere med Romerne, udmærkede de sig endog ved en paa den Tid høi Grad af Cultur. Alligevel var det jo muligt, at Kelterne engang, meget langt tilbage i Tiden, kunde have staaet paa et saa lavt Culturtrin, at de ikke havde havt Kjendskab til Metaller og at de først lidt efter lidt havde erhvervet sig en større Dannelses. Netop Navnet Kelter omfatter en Mængde, vel beslægtede, men temmelig forskjellige Stammer, blandt hvilke derfor ogsaa nogle gjerne kunde have manglet Metaller og levet af Jagt og Fiskeri, medens andre havde idetmindste Bronze og levede af Agerdyrkning. Herimod taler dog stærkt den Omstændighed, at Steengravene aldeles ikke forekomme i det indre Europa, uagtet det er kjendeligt, at Kelternes Vandrings er gaaet fra Öst mod Vest over de midterste Lande i Europa, saa de aabenbart maae have været tidligere i de östlige og midterste Egne, end i de vestlige. Desuden ere Ligene i Steengravene altid nedlagte *ubrændte*,

men ifølge de gamle Skribenters Efterretninger synes Kelterne i Reglen at have *brændt* deres Døde¹⁾. Endelig ere Steengravene baade i Form og Indhold aldeles forskellige fra alle andre Gravminder. Man sporer *ingen kjendelig Overgang* fra dem til de i Tiden nærmest følgende Grave. Istedetfor store Steenstuer med ubrændte Liig og simple Steenredskaber, træffes pludselig Jordhöie uden Gravstuer, i det Höieste med smaa Steenkister, hvori fordeltmeste brændte, sjelden ubrændte Liig ved smukt udarbejdede Vaaben og Smykker af Bronze eller Guld. Hele Rækker af raae og slet forarbejdede Metalsager, som kunde antyde en gradeviis Udvikling i Landene selv fra Brugen af Steen til Brugen af Kobber og senere af Bronze ere ikke forefundne. Alle Omstændigheder vise derimod hen til, at Kjendskaben til Bronze og hele den dermed følgende Cultur maa være indkommet ved en ny Indvandring, som har underkuet den ældre, uculiverede Befolkning, og at følgende Culturen i Europa paa eengang har gjort et stærkt Skridt fremad. Hvorvidt nu den ældre Befolkning har været af samme Stamme, som den nye, der idetmindste i Vesten bestod af Kelter, kan naturligviis ikke med Bestemthed godtgjøres, saalænge man ikke veed at anføre Beviser derfor, men kun løse Formodninger. I al Fald er der ikke mere Grund til at ansee Steengravene for Mindesmærker om et *keltisk*, end om et *finsk* Folk, men rimeligst er det upaatvivlelig, at de, hvad ogsaa flere Forskere²⁾ have antydnet, ere opførte af *en hidtil upaaagtet Folkestamme*, som hverken hørte til de af Historien bekendte Finner eller Kelter, men som synes at have staaet midt imellem begge og paa en vis Maade dannet Overgangen fra de omvankende Finner til de agerdyrkende Kelter. Denne Stamme, der kun har havt en forberedende Bestemmelse, ligesom flere af Indianerstammerne i Amerika o. a. St., er da ved nye invandrede Folkefærd bleven underkuet og fortrængt uden at efterlade sig andre Mindesmærker, end dens store Steenbygninger og dens, saa at sige, uforgjængelige Steenredskaber. Ikke engang dens Navn eller nærmeste Slægtskab vide vi at angive. Det Sidste vil dog muligen med Tiden blive oplyst og nærmest vel ved Sammenligninger af de i Gravene nedlagte Skeletter³⁾, men det

¹⁾ *Cæsar de bello Gallico VI, 19; Diodorus Siculus: Biblioth. Hist. V, 28; Mela III, 2; i en sildigere Tid kunne Kelterne dog ogsaa gjerne have begravet Ligene uden at brænde dem.*

²⁾ *Westendorp, Lisch o. Fl.*

³⁾ Ifølge nogle Sproggrandskeres Mening (*Arndt og Rask*) skal det *vaskiske Sprog* i Spanien høre til samme Æt, som Finsk og Samojedisk. Men hvorvidt man med Rask heraf kan slutte, at finske Folk i en ældgammel Tid have beboet det vestlige og nordlige Europa lige fra Ishavet til Gallien og Spanien indtil de ved gotiske og keltiske Stammers Indvandring bleve adsplittede (*Rask: Samlede Afhandl. I, 7-8*), er naturligviis et meget tvivlsomt Spørgsmaal, især da der ikke findes noget Spor til, at Vaskerne eller, som de i ældre Tid kaldtes, Ibererne have boet længer mod Nord, end i Spanien og det iberiske Aquitanien, og da det ovenikjøbet paastaas af andre Forfattere, at der ikke gives

Förste vil sikkert nok blive os en mere uløselig Gaade. Tildeels derfor paastaae ogsaa Nogle, at det er uden historisk Interesse atter at kalde Mindet om en saadan *navnløs* Stamme tillive; det kan i det Höieste blive en antiqvarisk, men aldrig en historisk Hypothese¹⁾. Navnet gjør dog neppe meget til Sagen. Det Vigtigste er at man gennem Mindesmærkerne fra denne Stamme er bleven opmærksom paa *Gangen i Europas Bebyggelse*, hvorom man tidligere af de skriftlige Efterretninger ikke har kunnet danne sig en klar Forestilling; navnlig har man forhen aldeles savnet et saa fast Udgangspunkt, som Steengravene give. Ikke at tale om den særegne Betydning, hiint Folk har havt for Norden, hvad senere videre skal blive udviklet, er der endelig ved dette opdaget *et nyt Led i Europas Culturhistorie*. Det er derfor mere end tilstrækkeligt at kalde denne Stamme den „forhistoriske“ — et Navn, som man vistnok med Rette tør tillægge den, da den paa det ovenfor fremstillede Udviklingstrin ikke findes omtalt i noget historisk Kildeskrift. Dette kan give et Begreb om, hvor ældgamle Mindesmærker Steengravene ere. Allerede for over to tusinde Aar siden vidste Skribenterne ikke at fortælle Noget om det raa Folk, som i det vestlige Europa skulde have opført dem, medens der gaves udførlige Skildringer af mere cultiverede, derboende Stammer. Altsaa maa Folket sikkert dengang der forlængst være gaaet tilgrunde eller underkuet, og naar det nu desuden betænkes, hvor mange Aar, for ikke at sige Aarhundreder, der ere medgaaede, før de indre Dele baade af det vestlige og midterste Europa ere blevne befolkede saaledes, som det alt da var Tilfældet, vil man idelmindste kunne sætte det forhistoriske Folks Blomstringstid i det vestlige og nordlige Europa *tre til fire tusinde Aar* tilbage. Hvis det nævnte Folk, som det jo synes, har boet i Syden ved Middelhavets Kyster, maatte det dog der endnu før være fortrængt, da de skriftlige Efterretninger, som næsten gaae tretusinde Aar tilbage, ommelde en meget tidlig udviklet Cultur i Landene ved Middelhavet. I det Hele turde dog Europas förste Bebyggelse være betydelig ældre, end man sædvanlig troer.

§ II-III. Den ovenfor gennem Oldtidsminderne paaviste nye Indvandring af Folkestammer, som medbragte *Bronceculturen* til Europa og som underkuede de fra en tidligere Tid derboende raa Folkefærd, maa oprindelig være draget ud fra Asien. Ikke alene pege samtlige europæiske Sprog hen paa Asien som det fælles Stamland, men Culturen har, som bekjendt, trukket sig fra Øst mod Vest og havt sit förste Sæde

nogen Grund til at nægte alt Slægtskab mellem Iberer og Kelter. „Ibererne kunne meget godt selv have været en til Kelterne hørende, men kun tidligere fra dem adskilt Stamme.“ *Wilk. v. Humboldt: „Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens mittelst der Vaskischen Sprache.“* Berlin 1821, Jto S. 179.

¹⁾ *C. Molbech: „Historisk Tidsskrift“* IV, S. 653, 662 og 666.

i Asien, hvor derfor ogsaa Verdenshistoriens første Skueplads var. Forskjellige Opgravninger af Kobber- og Bronceredskaber, Vaaben o. d. dels i Indien¹⁾, dels ved Altaibjergene, Jeniseifloden²⁾ og Uralkjæden, af hvilke nogle have kjendelig Overeensstemmelse med de i Europa fundne Broncesager, tjene iøvrigt til yderligere at godtgjøre, at der virkelig engang, idetmindste i visse Egne, i Asien har været en Tid, da man af Mangel paa Jern eller formedelst Ubekjendtskab med dets Brug benyttede Kobber og Bronze til alle skjærende Redskaber og Vaaben, ligesom Tilfældet var i Europa. Imidlertid vide vi nu ikke bestemt at angive de Aarsager, der i hiin længstforvundne Tid bevirkede en saadan Udvandring fra Asien. Men ligesom senere andre Uroligheder der, og navnlig pludselig fremtrængende Horder, tvang hele Folkefærd til at søge sig Bopæle i Europa, hvorved den store Folkevandring opkom, saaledes har upaatvivlelig ogsaa forhen en ganske lignende Begivenhed været Aarsag til, at de nævnte Folkestammer maatte forlade deres gamle Hjem og drage ind i Europa. Ved deres Udbredelse her have de aabenbart baade fulgt de gamle Veie, ad hvilke de foregaaende Stammer vare indvandrede, langs Middelhavets og Östersöens Kyster, og derhos banet sig nye til det indre Europa. Deres Redskabers Beskaffenhed vare dem ikke til Hinder ved at rydde Skove og dyrke Jorden; de havde Öxer, Paalstave, Celter, Hakker³⁾ og Knive, som i Brugbarhed stode uendelig høit over deres Forgjængeres simple Redskaber af Steen og Been. Det kan dog ikke omtvivles, at de under deres Fremtrængen stadig have holdt sig til Floddalene og først lidt efter lidt bebygget de mere utilgjængelige Klippeegne. Hvor stærkt de med Tiden have udbredt og formeret sig, derom ere de talløse Broncesager, som træffes overalt i Europa, mærkelige Vidner.

Det fortjener Opmærksomhed, at mange Redskaber, Vaaben og Smykker af Bronze fra de forskjelligste Egne i Norden og Syden, i Östen og Vesten have en ikke ringe Overeensstemmelse med hinanden. Sværdene ere alle korte, tveeggede, med smaa Fæster, som ere fastnittede til Klingerne med Nagler; Paalstavene og Celterne have i Hovedsagen de samme Former og have overalt omtrent paa samme Maade været befæstede i Skafter. Dette gjelder ogsaa om en heel Deel af de krumme

¹⁾ Afbildninger af et Kobbersværd og en Kobberlandspids fra Hindostan, som opbevares i Museet for Nord. Oldsager i Kjöbenhavn i „Det Kgl. Nord. Oldskrift Selskabs Aarsmöde 1839“ S. 12.

²⁾ Pallas: „Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reiches“ St. Petersburg. 1773, 4to, Th. II, 674 sq. 111, 384 sq. Gmelin: „Reise durch Sibirien.“ Göttingen 1751. 8vo. 1 Th. S. 367-372.

³⁾ En mærkelig Hakke af Bronze, der især maa have været tjenlig til Jordhakke, opbevares i Museum Francisco-Carolinum i Linz. Den er funden ved Traunkirchen, ikke langt fra Linz.

Knive eller Segler, Öxer, Arm- og Hovedringe m. m. Naar nu hertil kommer, at de alle ere stöbte og stöbte af den selvsamme Metalblanding: $\frac{1}{10}$ Kobber og $\frac{9}{10}$ Tin, kunde der jo unægtelig synes at være al Grund til at troe, at de enten havde været benyttede af eet og samme Folk eller at de ogsaa vare forfærdigede af et enkelt Folk, der forsynede alle de övrige Stammer med saamange Redskaber, Smykker og Vaaben, som de maatte have Brug for. Snart heed det ogsaa, at alle Broncesagerne vare af *phöniciske* Handlende udbredte over Europa, hvorved man vilde forklare sig, at Phönicierne hentede saameget Tin fra de engelske Öer, snart igjen henførte man Broncesagerne til de gamle *Græker*, fordi Homer omtaler Bronzevaaben hos Grækerne, snart igjen udgav man dem for oprindelig *romerske*, men hyppigst har man dog anseet det for afgjort, at hele Bronzeculturen navnlig havde hjemme hos de *keltiske* Stammer, der af de romerske Skribenter skildres som duelige Bjergmænd og Metalarbeidere, medens de samme Forfattere beskrive Germanerne som ukyndige i Bjergværksdrift og uvante med Forarbejdningen af de derved vundne Metaller. Broncesagernes store Udbredelse i Europa skulde da yderligere bevise den allerede tidligere opstillede Formodning, at Kelterne engang havde været udbredte over næsten hele det östlige og nordlige Europa, hvorfra de bleve fordrevne af indtrængende germaniske Stammer. Enkelte paastaae endog, at de tidligst indvandrede Germaner vare saa raa, at de ikkun havde Redskaber og Vaaben af Steen, hvorfor de ogsaa forstyrrede den oprindelige keltiske Bronzecultur. Först senere skulde de da fra deres Naboer i Syden, og navnlig fra Kelterne i Noricum, have tiltusket sig Metalvaaben.

Denne Sætning, ifölge hvilken Bronzealderen maatte sættes længere tilbage i Tiden, end Steenalderen, støtter sig fornemmelig paa, at der i Steenalderens Grave i Nordtyskland er fundet Jernstykker, altsaa Ting af yngre Oprindelse, end Broncesagerne, og at endelig Germanernes karakteristiske Vaaben: Stridsöxen eller Stridshammeren af Steen ingensinde opgraves i de Lande, hvorhen germaniske Stammer ikke ere komne; derimod findes den overalt, hvor saadanne Stammer, og navnlig de nedertyske optræde i Historien som de ældste¹⁾. Men herved maa erindres, at de omtalte Jernstykker, efter nyere Oplysninger, kjendelig ere blevne nedlagte i Steengravene, idet man i en senere Periode af Hedenskabet har benyttet de gamle Gravsteder²⁾. Dernæst er det vitterligt, at Steenöxer og andre Steensager træffes baade

¹⁾ *Schreiber*: Taschenbuch für Geschichte und Alterthum in Süddeutschland. 1stes B. Freiburg 1839, S. 136 sq.

²⁾ *Danneil*: Erster Jahresbericht des altmärkischen Vereins 1838 S. 41. Jfr. Jahrbücher und Jahresberichte des Vereins für meklenb. Geschichte und Alterthumskunde. X, 248-249.

i Irland og Skotland¹⁾), uagtet disse Lande ikke høre til dem, som i den ældste historiske Tid have været bebyggede af germaniske eller nedertydske Stammer.. Endnu har man vel paaberaabt sig, at der i Meklenborg inden i en Höi er fundet Broncesager og derimod paa Höiens ydre Sider Steensager, hvilket skulde vise, at de sidste vare yngre end de første²⁾.. Men selv om dette virkelig forholdt sig saa, hvorom der dog, paa Grund af den mangelfulde Beskrivelse, kunde være nogen Tvivl, vilde Fundet under alle Omstændigheder som ganske enkeltstaaende aldrig kunne modbevise de mangfoldige, paa de forskjelligste Steder gjorte Iagttagelser, at Gravene med ubrændte Liig og Steensager ligge paa Bunden af Höiene, men Gravene fra Bronze- eller Jerntiden i Udkanterne eller Toppene. Det er utvivlsomt, at Steenalderen er gaaet forud for Bronzealderen; imidlertid maa det gjentagende udtrykkelig bemærkes, at der nærmest kun i Europas Kystlande kan være Tale om en egentlig Steenalder, samt at ikke faa Steensager, især netop Steenøxerne og Steenhamrene meget ofte baade ere forarbejdede og benyttede længe efter at man havde faaet Redskaber og Vaaben af det kostbare Metal. I Modsætning til den her berørte Mening om Germanernes Mangel paa Cultur have ogsaa nogle Forfattere udtalt den Anskuelse, at Broncesagerne maatte have tilhørt *germaniske Folk*, og at de saa hyppig forekommende Celter og Paalstave ere de bekjendte, af Tacitus beskrevne „framesæ“³⁾).

Ingen af de her fremsatte Meninger om Broncesagerens Oprindelse kunne med Grund gives fuldkommen Medhold. De gaae altfor eensidigt ud fra den Forudsætning, at Bronceculturen ene har havt hjemme hos et enkelt Folk, og ere desuden altfor meget byggede paa og afhængige af de romerske Skribenters Beretninger om Culturens Tilstand hos de forskjellige Folkestammer. Det maa ikke glemmes, at de fleste Skribenter, fra hvem saadanne Meddelelser ere opbevarede, have levet i de første Aarhundreder efter Christi Födsel, altsaa paa en Tid, da Romerne førte Krige med de germaniske og keltiske Folkefærd og efterat saavel herved, som tidligere ved Handel, den romerske Cultur allerede havde indvirket temmelig betydelig paa de sydligste, nærmest til Romerne grændsende Stammer af disse. Skribenternes Skildringer kunne derfor ikke give et klart Billede af Germanernes eller Kelternes eiendommelige Cultur i ublandet Tilstand, saameget mere som de romerske Forfattere netop især dvæle ved

¹⁾ *Archæologia Scotica or Transactions of the society of Antiquarians of Scotland.* Vol. I, Edinburgh 1792, 4to, p. 389 sq.

²⁾ *Schreiber: Taschenbuch II, S. 80-81.*

³⁾ *Lisch: Andeutungen über die altgerm. und slav. Grabalterth. Meklenburgs S. 12-18.*

de Stammer i Syden og Vesten, med hvilke Romerne idelig kom i Berøring, og om hvilke man havde de fuldstændigste og paalideligste Efterretninger. Til de nordlige og nordøstlige Folkesfærd, som laae udenfor Romernes Krigstøge og som derfor længst havde bevaret deres oprindelige Cultur, kjendte man endnu dengang lidet eller intet. Først efterhaanden som den romerske Cultur ogsaa der begyndte at gjøre sig gjældende ved udvidede Handelsforbindelser, fik Kundskaben om dem en en noget sikkrere Grundvold. Alligevel er det aabenbart, at de ovenmeldte Skribenters Udsagn maae kunne yde mærkelige og vigtige Oplysninger om, hvorvidt den gamle Bronsecultur i Europa har været eiendommelig for Germanerne eller Kelterne eller for saavel disse som andre Folkesfærd, naar man kun ikke altfor eensidig holder sig til det skrevne Ord og overseer de rundt om i Europa opgravede, virkelige Levninger fra den forlængst undergaaede Cultur, uden hvilke de skriftlige Efterretninger aldrig ville vinde tilbørlig Liv eller Fasthed.

Vende vi os derfor til Oldtidsminderne, vil det snart vise sig, at Oldsagerne fra Bronzealderen uagtet de forhen nævnte Overensstemmelser ogsaa frembyde kjendelige Forskjelligheder eller dog Nuancer i de forskjellige Egne. For det Første ere *Ziraterne* ikke ganske de samme i alle Lande. I Norden, navnlig i Danmark og Meklenborg, ere *Spiralziraterne* de meest fremtrædende; længere mod Syden og Vesten sees i det Høieste kun *Ringszirater*, og ellers Linier, der stundom danne trekantede Figurer. Med Hensyn til *Formerne* ere dernæst vel Celterne og Paalstavene forsaavidt eens overalt, som de have en bred Eg og have paa samme Maade været befestede i Træskafter, men i Syden ere de dog af anden Art end i Norden; de ere betydelig *fladere*, mere *udzirede* og have ofte en *Slags* Modhager. Saavidt man hidtil har kunnet skjønne, synes denne Forskjel tildeels at indtræde allerede i Schweits, men er især iøinefaldende i Italien; de her opgravede Paalstave og Celter vil man i Reglen med den største Lethed kunne adskille fra de nordeuropæiske¹⁾. I det berlinske Antiquarium gjemmes t. Ex. adskillige, hvortil der ikke vides nogensinde at være fundet Sidestykker i Norden. Derimod opbevares i samme Antiquarium en Paalstav fra Omegnen af Athen, der har umiskjendelig Lighed med de italienske, hvilket tyder hen paa, at Forholdene i denne Henseende ere de samme i Grækenland, som i Italien. Ogsaa ved Sværdene, Dolkene og Knivene af Bronze synes lignende Forskjelligheder at kunne spores. Samlingerne i Berlin, Wien, Wiesbaden o. fl. St., indeholde Bronceknive fra Italien, af ganske særegne, i Norden saagodtsom ukjendte Former. Af de

¹⁾ Schreiber: „Die ehernen Streitkeile, Taf. I. Fig. 17-18. og II. 8-9. og Text. pag. 28.

yderst faa, ægte italienske og græske Broncesværd og Dolke, som haves, findes nogle i Antiquarium i Berlin; blandt Sværdene fra Italien er der eet med en lille Bûste i Enden af Fæstet; dette Sværd er ligesaa forskjelligt fra de nordiske som et andet, ogsaa italiensk, der har et Fæste af noget usædvanlig Form og desuden en Bronceskede med en rund udziret Dop. Et udmærket Sværd fra Macedonien er heller ikke fuldkommen overensstemmende hverken med de italienske eller øvrige europæiske, om det nu endog i *Hovedsagen* har samme Form. Dette gjelder ogsaa for en Deel om de i Ungarn fundne Sværd og andre Sager af Bronze, der sees i det Keiserlige Antik-Cabinet i Wien. En større Opmærksomhed paa disse Forholde og udvidede Erfaringer ville sikkert med Tiden bringe det dertil, at man med langt større Bestemthed vil kunne angive Grændserne for Udbredelsen af de kjendelig afvigende Former og Zirater.

Imidlertid lade allerede de her omtalte Facta formode, at Broncesagerne ikke hidrøre fra et enkelt Folk, eller idetmindste, at de ikke fra Syden ere indførte til Mellem- og Nord-Europa. Dette Sidste bevises fuldstændig derved, at man paa flere Steder i Schweits, Frankrige, England, Tydskland og Skandinavien har fundet baade Former, hvori Bronzevaaben ere støbte, og andre Spor til, at Støbningen af Broncesagerne er foretaget i de nævnte Lande¹⁾. I Danmark har man t. Ex. ikke sjelden ved Oldsager fra Bronzealderen truffet de saakaldte „Ingusser“ eller de smaa Dele Metal, som samle sig i Støbehullerne paa Formerne; disse vilde man naturligvis ikke indføre fra fremmede Lande. Ligesaa lidet vilde man indføre et Metalkar, inden i hvilket endnu sees den svære tykke Leerkjerne, hvorover det er støbt. Fremdeles er der opgravet hele Samlinger af itubrudte, til Omsmelting bestemte Broncesager og blandt disse Ingusser, endvidere Metalstykker, der have Form efter Støbeskeen og altsaa bestaae af Metal, som er blevet tilovers ved en Støbning, endelig forskjellige Celter og Landsespidsen m. m., paa hvilke Støberandene ikke ere afpudsede o. s. v.²⁾ Alligevel maa det tilstaaes, at der alene heri ikke indeholdes noget afgjørende Beviis mod den Paastand, at Broncesagerne ere Levninger fra keltiske Indbyggere. Det kunde nemlig godt tænkes, at Broncesagerne vare blevne forarbejdede paa en noget forskjellig Maade hos de mange forskjellige Stammer, i hvilke Kelterne vare deelte. Men det er saalangt fra, at de gamle Skribenter udelukkende omtale Bronseculturen som

¹⁾ Schreiber: „Die ehern. Streitkeile“ S. 24-62. Halvdelen af en Form til at støbe Celter i er for ikke lang Tid siden fundet i Skåne.

²⁾ C. I. Thomsen: „Om den nordiske Oldtids Broncearbejder“ i Antiquarisk Tidsskrift, udg. af det Kgl. Nord. Oldskr. Selsk. 1843-45. 2det Hefte S. 171-175.

eiendommelig for Kelterne, at de tvertimod med faa Undtagelser meest omtale Jern-vaaben hos dem, men give bestemte Efterretninger om Brugen af Kobberet eller Broncen til Vaaben m. m. hos andre, ikke keltiske Folk. Af Homers Sange og flere Forfatteres Udsagn er det bekjendt nok, at Grækerne i en ældgammel Tid benyttede Bronze eller Kobber, før de fik Kjendskab til Jern, og det Samme var vistnok ogsaa Tilfældet hos Romerne¹⁾. Herodot fortæller (Lib. I, 215) om Massageterne — et skythisk eller finsk Folk, der boede øst for det caspiske Hav — at de hverken havde Jern eller Sølv, som ikke fandtes i deres Land, med at de havde Kobber og Guld i Overflödighed. Derfor vare alle deres Spyd, Pilespidser og Stridsøxer af Kobber; deres Hovedbedækninger, Belter og Skulderbaand vare prydede med Guld o. s. v. Ifølge samme Forfatter²⁾ synes ogsaa andre Skyther at have brugt Vaaben af Kobber. Hertil kommer, at der paa flere Steder i Ægypten baade i og udenfor Grave er fundet Vaaben og Redskaber m. m. af Bronze eller Kobber³⁾, blandt hvilke idetmindste enkelte bestaae af selvsamme Metalblanding, som de ældste græske, romerske og nordiske Broncesager, nemlig Kobber og Tin. Af dette Metal ere tillige nogle Broncestykker, der ere opdagede i de gamle, saakaldte tschudiske Grave ved Altai⁴⁾. Da Europæerne første Gang kom til Sydhavsøerne og Amerika forefandt de ingensteds Vaaben eller Værktøi af Jern, men i det Høieste af Kobber (og Bronze?), ellers af Steen. I Peru har man opgravet en Meisel af haardt Kobber, som synes at være blandet med Tin. Indbyggerne paa Vestkysten af Ny-Guinea have eller havde forhen Sværd og andre Vaaben af Kobber. I Mexico træffes endnu mange smaa Meisler eller Öxer af Kobber, der i Formen ganske ligne nogle af vore Paalstave. Eskimoerne ved Kobberminefloden have Knive, Öxer og Dolke af Kobber, som de tildanne ved Hjælp af Stene; dog give de ogsaa stundom deres Pile Steenspidser⁵⁾.

¹⁾ T. E. Hesiodus: *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* v. 142. „Χαλκῷ δ' ἐργάζονται μέλας δ' ἐκ ἔσχε σίδηρος.“ Dette gjenklinger hos de latinske Digtere: *Lucretius* (Lib. V): „Sed prius æris erat, quam ferri cognitus usus“ og *Virgilius* (*Æneis* VI, 743): „Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis“ og (XI, 656): — „æratum quatiens Tarpeia securem.“

²⁾ Lib. IV. cap. 81.

³⁾ *Mauduit*: *Emploi de l'Airain a défaut du fer* p. 8-10, 26-27, 31-32.

⁴⁾ Dr. F. Göbel: *Ueber den Einfluss der Chemie auf die Ermittlung der Völker der Vorzeit*. Erlangen 1842, 8vo. S. 17-18, 23-27. *Pallas*: „Reise durch versch. Prov. des Russ. Reiches“ II, 451, 674-5 bemærker, at de i Gravene ved Jenisei forefundne Vaaben og Smykker stundom ere af Kobber, men sædvanlig af Bronze („eine ziemlich spröde Glockenspeise“).

⁵⁾ Jfr. t. Ex. *Mauduit* p. 10-13. *Harne*: *A Journey from Prince of Wales's fort to the northern Ocean*. Lond. 1793. 4to.

Af alt Dette fremgaaer klart, at Kobberet er det Metal, som tidligst er blevet benyttet til Vaaben og Værktøi m. m.¹⁾, hvilket ganske naturlig har sin Grund deri, at Kobberet findes temmelig reent i Jorden, ja stundom saa reent, at det endog, som nys antydte, lader sig bearbejde med Stene. Det har desuden en større Glands og et skjønnere Farvespil, end Jernertsen, der altsaa vanskeligere maatte tildrage sig Opmærksomhed og som ovenikjøbet, for at blive brugbar, maa undergaae en besværlig Smeltning ved meget stærk Hede. I Begyndelsen har man aabenbart brugt Kobberet ublandet og først senere givet det en Tilsætning af Tin, for at gjøre det haardere, smidigere og mere klangfuldt. Allerede i en ældgammel Tid synes man i Asien at have kjendt og paa den Maade anvendt Tinnet²⁾; blandt de i Skandinavien og Nordtydskland opgravede Sager fra Broncealderen høre Vaaben af reent Kobber til de største Sjeldenheder, hvilket ogsaa lader formode, at Kjendskaben til Kobberets Blanding ikke er opstaaet i Norden, men medbragt af Folkene ved deres Indvandring. I den fjerne Oldtid har man iøvrigt i Europa neppe havt andre Tingruber, end de kassiteriske paa de engelske Øer³⁾, medens man dog havde Kobbergruber i Gallien, paa Cypren o. fl. St. Det er derfor ikke usandsynligt, at den raa Bronze i et langt Tidsrum, idetmindste indtil man opdagede de fornødne Gruber i Europa, kan være indført som Handelsvare fra Asien, hvorfra man vistnok ogsaa har erholdt endeel af det Guld, der gjerne findes i Forbindelse med Broncealderens Smykker og Vaaben⁴⁾. Som bekjendt ere de uralske Bjerge rige baade paa Guld og Kobber. Ved Altai har man ogsaa truffet gamle, sammenstyrtede Gruber, hvori laae Værktøi af Kobber eller Bronze; ved Bredderne af en lille Flod i Nærheden var der tillige kjendelig i sin Tid udvasket Guld⁵⁾. I alle Tilfælde maae de to Metaller Bronze og Guld være gaaede som Handelsvarer over hele Europa⁶⁾ og derefter forarbejdede hos de forskjellige Folk. Thi, ifølge de ovenfor udviklede Kjendsgjerninger, er det utvivlsomt, at Bron-

¹⁾ Enkelte Undtagelser, som f. E. at Capitain Ross fandt Knive af Meteorjern hos Eskimoer paa Nordkysten af Nordamerika, kunne naturligviis ikke komme i Betragtning herimod.

²⁾ Göbel p. anf. St. S. 7, 17-18. Tin findes i Asien i de dauriske Bjege og i stor Mængde i Ostindiens Fastland, Birma, Siam, Malacca, China (?). paa Øerne Sumatra og Banca, især paa den sidste. Forchhammer: Metallernes Historie i Schouws Dansk Ugeskrift, Aften Række, 4de B. S. 287.

³⁾ Noget senere synes man at have fundet Tin paa Vestkysten af den pyrenæiske Halvø og Frankrige p. anf. St. S. 286.

⁴⁾ Iøvrigt skulle „de allerfleste Lande i Europa have havt deres Periode af Guldridgdom.“ p. anf. St. S. 212.

⁵⁾ Pallas: Reise II. 608.

⁶⁾ Selv til England synes der at være indført Bronze. Idetmindste siger Cæsar: De bello Gallico, V, 12 om Britterne: „ære utuntur importato.“ Noget lignende beretter Strabo (lib. III) om Beboerne af Tinøerne. De rige Kobbergruber i England ere saaledes neppe benyttede, før i det Tidligste af Romerne.

culturen i Europa ikke har været et enkelt Folks særegne Eiendom; men har været almindelig udbredt hos de forskjelligste Folkestammer paa et vist Dannelsesstrin. Overeensstemmelsen i Broncesagernes Form og Zirater hidrører fra, at de ere de simpleste, de naturligste; imidlertid kunde de dog ogsaa erindre om, at Nordboerne og Sydboerne engang i Asien havde siddet nærmere ved hinanden.

Bronceculturen vil altsaa hverken kunne kaldes udelukkende keltisk, germanisk, slavisk, romersk eller græsk, men maa aabenbart med samme Ret kunne kaldes germanisk¹⁾ som græsk, keltisk og slavisk som romersk. Ligesom vi i Steenalderen have seet Folkestammerne i deres Naturtilstand, hvorledes de overalt, saa at sige, instinktmæssig benytte og forarbejde Stene i de samme Former, saaledes finde vi i Broncealderen ved de første Spor til en begyndende Cultur, at en lignende Eensformighed endnu gjør sig gjeldende i Forarbejdningen af Metaller. Det er imidlertid indlysende, at Bronceculturen har været aldeles *forberedende*. Den har navnlig kun havt hjemme hos Folkene, saalænge de lydløst udbredte sig over Landene, saalænge de ryddede Skove, opdyrkede de øde Jorder og i det Hele forholdt sig passive i Verdenshistorien. Aldrig saasnart optræde de selvstændig handlende, før vi see dem i Besiddelse af Jernet og den dermed følgende høiere Cultur. Allerede ved Homers Tid havde Grækerne Jern, om nu dette endog var sjældent og kostbart; Romerne synes ligeledes meget tidlig at have faaet Jern²⁾. Tildeels som Følge af den græske og romerske Culturs Indvirkning var det vel, at Jernets Brug udbredte sig temmelig hurtigt i Övre-Italien, Sydtyskland og Gallien, hvis Beboere derved bleve ligesom rustede til at bestaae den stærke, snart paafølgende Kamp med Romerne. Imidlertid fortæller Polybius, at de Galler, der omtrent to hundrede Aar før Christi Fødsel krigede med Romerne i Övre-Italien, maatte i Kampen idelig rette deres Sværd ved at træde paa dem, fordi de böiede sig efter ethvert stærkt

¹⁾ Den Paastand, at Germanerne ikke skulde have forstaaet at forarbejde eller udgrave Metaller er fornemmelig opstaaet ved det Udsagn af Tacitus (de Germania cap. 5): „nec tamen affirmaverim, nullam Germaniæ venam argentum aurumve gignere. Qvis enim scrutatus est?” Men deels er dette *quis* i høi Grad tvetydigt, da det ligesaavel kan henføres til Romerne som til Germanerne, deels siger Tacitus det kun med Hensyn til Sølvs og Guld, hvilket, som han udtrykkelig bemærker, havde saa liden Værd for Germanerne, at de ikke satte større Priis paa Sølvkar, end paa Leerkar. Der var følgelig ingen Opfordring for Germanerne til at lede efter Guld og Sølv. Desuden maa det gjentagende erindres, at Tacitus's Udsagn ikke i lige Grad kan gjælde alle germaniske Stammer. I al Fald modbeviser det ikke, at Germanerne have *forarbejdet* de engang opgravede Metaller.

²⁾ Maaskee allerede før Kongernes Udjagelse; jfr. Plinius Hist. Nat. XXXIV, 39, hvor det opstilles som Fredsbetingelse mellem Porsenna og Romerne, at de sidste kun maatte bruge Jern til Agerdykningsredskaber og altsaa ikke til Vaaben, hvilket naturligvis var en Ydmygelse for Romerne.

Hug¹⁾). Dette viser, at man endnu ikke, idetmindste der, havde lært at gjøre Jern til Staal. Opdagelsen af den Kunst at rense (hærde?) Jernet tillægges Kelterne i Noricum; ved Augustus Tid vare ogsaa noriske Sværd berømte i Rom²⁾). Men selv om nu de Folkefærd i det sydlige Europa, med hvilke Romerne hyppigst kom i Berøring, omtrent ved Christi Fødsel temmelig almindelig havde Vaaben af Jern, er det dog ikke derfor sagt, at det Samme var Tilfældet med de Folk, der boede længere oppe mod Norden. Aabenbart udsmykkede Beretninger, som den, at femten tusinde Ryttere af de nordfra kommende Kimbrer, der strede mod Marius, alle havde glindsende Jernrustninger³⁾ behøve ingen nærmere Gjendrivelse. Cæsar siger derimod udtrykkelig, at i Britannien fandtes kun paa Kysterne noget Jern, hvoraf der dog var saa ringe Forraad, at Indbyggerne maatte benytte indført Kobber eller Bronze. Som Penge brugte de tillige enten Kobber (æs), Guldmynter eller Jernringe efter Vægt⁴⁾, hvilket yderligere tjener til at vise, hvor sjældent og kostbart Jernet var. Henved hundrede Aar efter Christi Fødsel synes Britterne at have erholdt større Overflodighed af Jernvaaben, men endnu vare Germanerne saa fattige herpaa, at de sjelden havde Sværd eller større Landser⁵⁾. Først efterat Romerne havde faaet fast Fod i Ungarn, Sydtyskland, Gallien og Britannien, altsaa omtrent fra det tredie Aarhundrede af, begyndte den romerske Cultur at trænge frem og gjøre sig noget gjeldende i de nordlige Dele af Tydskland og i Skandinavien, hvor dog den gamle Cultur længe satte sig til Modværge.

Det er i denne Henseende af megen Interesse gennem Oldsagerne og Gravhöiene, at forfølge Culturens Fremskriden fra Syd til Nord. Beviser paa den græske Culturens Indvirkning i de nord for Grækenland liggende Lande, saavel som ogsaa i Gallien og Britannien, afgive de mange der forefundne, saakaldte keltiske Mynter, af hvilke de ældste for en stor Deel kjendelig ere Efterligninger af Philip af Mæcedoniens og Alexanders Mynter. Til Gallien og derfra til Britannien bragtes disse sikkert over den græske Coloni i Marseille. Fra en noget sildigere Tid finder man dernæst

¹⁾ Polybius II, 33.

²⁾ Clemens fra Alexandrien: Stromat. lib. I.; Horatius: Od. I. 10. 9.; Epod. 17. 71; Plinius: Hist. Naturalis XXXIV, 41.

³⁾ Plutarch: Marius cap. 23.

⁴⁾ Lib. V. c. 42; jeg har her fulgt den af Hawkins efter en Codex fra det niende Aarhundrede antagne Leseaaede: „utuntur aut aere, aut nummo aureo, aut annulis ferreis, ad certum pondus examinatis, pro nummo.“ Andre læse „talis ferreis,“ hvilket i Hovedsagen giver det samme Resultat. Jfr. Ackermann: Numismatic chronicle 1838. July.

⁵⁾ Tacitus: Vita Agricola c. 35; De Germania c. II, 43.

virkelige romerske Oldsager udbredte over saagodtsom hele Europa, i stor Mængde i Syden, men sjeldnere i Nordtydskland og Skandinavien, hvor der dog ogsaa, meest paa Öerne Bornholm, Öland og Gotland hist og her adspredte i Jorden træffes romerske Keisermynter fra det første og andet Aarhundrede efter Christi Föd-sel, men ingen ældre. I Grave i Schweits, Sydtydskland og England forekomme romerske Mynter fra samme Tidsrum og fra de nærmest paafølgende Aarhundreder til henimod Christendommens Begyndelse i Forbindelse med Jernvaaben, Mosaikperler, Spænder og andre Smykker¹⁾. Imidlertid har man dog baade i Departementet Somme i Frankrige og i Cornwall i England fundet Sværd og Celter af Bronze ved romerske Mynter fra det tredje og fjerde Aarhundrede efter Chr.²⁾, hvorfra man turde kunne slutte, at Bronzeculturen dengang endnu ikke var fuldkommen fortrængt i det nordlige Frankrige og England. Allerede temmelig tidlig efterlignede man i Gallien og Sydtydskland de romerske Mynter fra den første Keisertid, ligesom forhen de græske, men da efterhaanden en Mængde romerske Fabricata vare udbredte over hele det nordlige og vestlige Europa og da senere det romerske Riges Svækkelse og Undergang standsede Tilførselen fra Rom, begyndte man at efterligne ogsaa disse Arbejder, og der udviklede sig herved en Smag, som i Slutningen af den hedenske og Begyndelsen af den christelige Tid blev gjeldende i de fleste Lande i Europa. Eiendommelig for denne Smag ere de snoede Zirater og symmetriske Slynngninger med Arabesker og tilsatte phantastiske Dyrehoveder, der aabenbart ere barbariserede Efterligninger af romerske Motiver³⁾. Saaledes kan man forklare sig, at Jernalderens Oldsager have, saavel med Hensyn til Former, som navnlig til Zirater, saa stor indbyrdes Overeensstemmelse i de forskjellige Lande. I Grave i Schweits, især ved Basel, i Elsas, Baden, Baiern o. fl. St. har man, ikke at tale om Jernsværd, Landsespidsær o. d., fundet Spænder og andre Smykker af selvsamme Art som mange af de nordtydske og skandinaviske fra Jernalderens Grave⁴⁾. Endeel af de nævnte Grave ved Basel

¹⁾ *Raiser*: Die bey Nordendorf erhob. merkw. Fundstücke. *Fr. Troyon*: description des tombeaux de Bel-Air p. 7; Hr. *Schmids* Samling af Oldsager i Basel-Augst; „*Nenia Britannica*“ by *I. Douglas* fol. p. 8-10, 13-19 o. s. v.; *Troyon* fandt dog ogsaa i Gravene ved Bel-Air Mynter fra Carl den Stores Tid.

²⁾ *Mauduit*: Emploi de l'Airain p. 7, 18; *Borlase* Antiquities historical and monumental of the County of Cornwall. London 1769. Fol. p. 281.

³⁾ Afbildninger i „*Danmarks Oldtid*“ S 40, 42-43, 56. *Wilhelmi*: Beschreibung der alten Deutschen Todtenhügel bei Wiesenthal Fig. 3, 6, 13, 26. *Fr. Troyon*: description des tombeaux de Bel-Air.

⁴⁾ Saaданne Spænder, som de, der høist ufuldstændigt ere afbildede hos *Raiser*: „Die bey Nordendorf erhob. Fundstücke“ etc. under fig. 34-38, findes t. E. i Hr. *Schmids* Samling i Basel-Augst, i Samlingerne i Strasborg, Mainz, Kjöbenhavn o. fl. St. I den sidstnævnte Samling opbevares ogsaa i Norden fundne Spænder, der paaaldende ligne de hos *Raiser* fig. 13-14 afbildede, som ere fundne i Baiern.

(ved Augst) vare ovenikjøbet byggede af *sönderslaaede romerske Ligstene* og havde Dækstene, hvorpaa stundom enten Kors eller *christelige* Indskrifter vare indhuggede. I Domkirkens Skat i Prag opbevares et Sværd, der udgives for at have tilhørt Kong Stephan den Hellige af Ungarn og som paa Knappen og Pareerstangen (begge af Elphenbeen) er prydet med symmetriske Slyngninger. Et aldeles lignende, kun noget større Sværd, prydet med de selvsamme Zirater opbevares i Museet i Kjöbenhavn, og endnu et andet tilsvarende er i sin Tid fundet i Frankrige i Childerichs Grav. Det tør ikke antages, at disse paafaldende Overeensstemmelser hidrøre fra, at de nævnte Smykker og Vaaben ere forarbejdede i enkelte Egne i store Fabrikker og derfra udførte til de øvrige Lande. Thi dels findes der blandt Jernalderens Sager i Norden adskillige t. E. skaalformige Spænder, Guldbracteater o. d., som ingensinde ere fundne i Sydtyskland eller Frankrige, medens man omvendt der træffer runde, gennembrudte Plader, Kjæder, store Spænder o. s. v., som ganske mangle i Skandinavien¹⁾, dels kan man bestemt paastaae, at Nordboerne, der vare istand til at bygge Skibe, paa hvilke de seilede over Verdenshavet, ogsaa nok kunne have forarbejdet Vaaben og Smykker, isærdeleshed da der udtrykkelig i de gamle Sagaer hyppig nævnes baade Vaaben- og Guldsmede. I Jernalderen see vi derimod tydelig atter et *fælles Udviklingsstrin* for de europæiske Folk; vi see de første Spirer til den nye Cultur, der skulde hæve sig paa Ruinerne af den undergaaede romerske, men som nødvendig maatte begynde med en ligefrem Efterligning af denne. Som man kunde vente, maa en saadan Efterligning dog være traadt senere frem i Nordtyskland og Skandinavien, end i det sydlige og vestlige Europa. I de nordiske Grave fra Jernalderen har man hidtil ikke, som i Syden, fundet romerske Mynter fra de to første Aarhundreder og heller aldrig de saakaldte keltiske Mynter. De ældste, som en enkelt Gang kunne findes ved Jernalderens Sager, ere byzantinske Mynter eller hyppigere Efterligninger af dem, de før nævnte Guldbracteater, der stundom aabenbart ere prægede efter Mynter af Constantin den Stores nærmeste Efterfølgere i Byzanz, det er fra Midten af det fjerde Aarhundrede; selv maae de da idetmindste være fra det femte eller sjette Aarhundrede efter Chr. Medens altsaa Gravene i Syden vise hen til en tidlig Indvirkning fra Rom, pege de nordiske hen paa en meget sildigere Indvirkning fra Byzanz. Herved bliver det ikke alene let begribeligt, at Levningerne fra den gamle Bronsecultur ere saa sjældne i det sydlige Europa og saa talrige i Norden, men der er ogsaa herved

¹⁾ See L. E. *Wilhelmi*: Beschreib. der Todtenhügel bei Wiesenthal fig. 11, 24. *Raiser* fig. a-h, 24 og 25. *Fr. Troyon*: „Bracelets et Agrafes antiques“ Tavle III.

givet betydningsfulde Vink til rettelig at forstaae og forklare de skandinaviske Mindesmærker fra Bronze- og Jernalderen.

De forhen opstillede Sætninger, at der i Bronzealderen maa have boet keltiske Folk i Skandinavien, fordi de opgravede Oldsager fra dette Tidsrum ere af samme Art, som Oldsagerne i de keltiske Lande, eller fordi de ere saa gamle, at de ikke kunne henføres til en gotisk Befolkning, ville neppe mere have nogen Troværdighed. Rigtignok er man gaaet ud fra den Forudsætning, at da Norden er bebygget af een og samme Stamme med eet Sprog og da Oldtidens Historie frembyder mange mærkelige Overeensstemmelser mellem de nordiske Folks Indretninger, Sæder og Skikke, saa maa ogsaa een Hovedstamme være indvandret, som har medbragt Sproget, Gudelæren og Spirerne til den fælles nye Cultur, og som har underkuet eller fortrængt de tidligere Indbyggere, der idetmindste i Syd-Skandinavien synes at have været Kelter. Nogle mene endog, at der imellem disse Kelter og den skandinaviske Stamme maa have været en tysk, gotisk Befolkning¹⁾, hvorved Bronzealderen i Danmark og det sydlige Sverige blev sat tilbage til en endnu ældre Tid. Men Betragtningen af Oldtidsminderne, hvis Udsagn i denne Henseende har større Vægt, end de i høieste Grad usikre skriftlige Efterretninger, giver ganske andre Resultater.

Ifølge den foregaaende Oversigt ere ikke alene Jernalderens Oldsager forholdsvis overmaade sjældne i de danske Lande, men der findes heller ikke her saadanne Steenhøie, Steenkredse og Bautastene, som ere eiendommelige for Jernalderen og som i talløs Mængde strække sig gjennem Norge og Sverige lige til den gamle danske Grændse, hvor de pludselig ophøre. Derimod er Danmark særdeles riig paa Oldsager og Gravhøie fra Bronzealderen, hvilke igjen fattes i Norge, det nordvestligste og nordligste Sverige. Jernalderens Levninger ere saa faa, men Bronzealderens i den Grad overveiende i Danmark, at der, hvis man vil henføre Broncesagerne til Kelterne, ikke kan være Tale om nogen særegen Indvandring af en tysk gotisk Befolkning *efter* Kelterne og *før* vore skandinaviske Forfædre. Efter Oldtidsminderne i Danmark er der neppe engang Spor til een, end sige til to Indvandringer senere end Bronzealderen. Thi hvis *alene* Mindesmærkerne fra Jernalderen skulle tillægges vore skandinaviske Forfædre, maa man med Grund kunne spørge: hvorledes er det da muligt, at det samme Folk, som i Norge og Sverige har efterladt sig en saadan Mængde Steenhøie og Steenkredse m. v., pludselig i Danmark skulde følge andre Begravelsesskikke og i det Hele kun efterlade sig ganske enkelte, adspredte Minder, der knap

¹⁾ R. Keyser i Samlinger til det norske Folks Sprog og Hist. 6te B. S. 459-460.

kunne udfylde et Par Aarhundreder før Christendommens første Fremtrængen (826)? Allerede i det femte Aarhundrede gik *Jyder* (Jotar eller med en anden Udtale Goter¹⁾) fra Jylland over til England; følgelig havde Danmark dengang gotiske og ikke keltiske Indbyggere, men hvor ere Mindesmærkerne fra de paafølgende fem Aarhundreder, i hvilke det danske Folk var mægtigt og anseet i fremmede Lande? Vilde man søge en rimelig Forklaring deri, at de skandinaviske Folk ved deres Indvandring i de danske Lande forefandt en saa udbredt keltisk Stamme, at de maatte blande sig med den og lenpe sig efter dens Skikke o. s. v., undgik man dog ikke herved at støde paa mange og betydelige Vanskeligheder. Thi det er utvivlsomt, at Jernalderen ikke kan være begyndt eller navnlig fuldstændig grundfæstet i Danmark, før i en sildig Tid. I og for sig naaede dens nye Cultur, som vi have seet, seent op til Norden. Med nogen Sikkerhed vil den ikke kunne føres længere tilbage, end til det femte, sjette Aarhundrede, og dog er den aabenbart begyndt tidligere i Sverige og Norge, end i Danmark. Herom vidner baade de første Landes langt større Rigdom paa Mindesmærker og desuden det, at Gravene i Norge og Sverige mere paa gammel Viis dannes af enkelte Høie, der indeslutte brændte Liig, hvorimod de i Danmark næsten udelukkende bestaae af store almindelige Begravelsespladser, i hvilke Ligene ere nedlagte ubrændte; at begrave Ligene paa denne Maade synes ikke at være bleven almindelig Skik, før i Overgangsperioden fra Hedenskabet til Christendommen, hvorfor man ogsaa hyppig i Grave paa saadanne Pladser i Sydtyskland og Schweits har fundet baade christelige Indskrifter og andre utvivlsomt christelige Forestillinger. Ved Bestemmelsen af Tiden for den nye Culturs Indførelse i Danmark er det ikke uden Interesse at see, hvor sildig denne Cultur maa være begyndt i det nærliggende Meklenborg. Her findes nemlig ikke alene som i Danmark en stor Mængde Broncesager, men tillige nærmest i Tiden efter dem talrige Oldsager fra Jernalderen. Disse sidste ligge i en egen Art Grave, der ere ganske forskellige fra Bronzealderens og som danne store Begravelsespladser; alle Oldsager røbe derhos baade ved Form og Forarbeidning omtrent samme Smag og den samme nye Tid, som de nordiske Sager fra Jernalderen¹⁾, ja have stundom endog christelige Indskrifter med latinske Bogstaver fra det tolvte, trettende Aarhundrede. Da man nu bestemt veed, at slaviske Folk

¹⁾ Rask: Samlede Afhandl. I, 78.

²⁾ Paa Grund af Ligheden mellem de norske og meklenborgske Sager fra Jernalderen, har R. Keyser (p. anf. St. S. 455) sluttet, at de meklenborgske Oldsager maatte, ligesom de norske, være germaniske og ikke slaviske. Men efter hvad ovenfor (S. 61-65) er paaviist om Overensstemmelsen mellem Jernalderens Oldsager i de forskellige Lande, vil man i den paaberaabte Lighed neppe finde Andet, end et Beviis for, at Oldsagerne tilhøre det samme Tidsrum.

indkom i Meklenborg i det femte, sjette Aarhundrede, og at de ikke bleve christnede før i det trettende Aarhundrede, kan man med fuld Sikkerhed sige, at Jernalderen i Meklenborg først er begyndt med Slavernes Indvandring henved Aar 500. Men der er den Forskjel paa de meklenborgske og danske Forholde, at i Meklenborg er Jernalderens Cultur indført hurtigere, fordi den begyndte ved en Indvandring, efterat saagodtsom hele den gamle germaniske Befolkning, som maa have havt den ældre Broncecultur, var trængt længere mod Vesten og for største Delen vel over til England: derimod i Danmark synes den nye Cultur snarere at være udviklet hos det samme Folk, der forhen havde havt Broncecultur. Rigtignok kan man endnu ikke bestemt paavise hele den gradevise Overgang fra Bronze- til Jernalderen, uagtet adskillige Spor dertil ingenlunde mangle, men paa den anden Side maa det erindres, hvor yderlig faa virkelige Grave fra Jernalderen, man hidtil har havt Leilighed til at undersøge i Danmark. Saameget er i al Fald klart, at hvis en Indvandring maa antages at have fundet Sted, da har den ikke kunnet fortrænge den ældre udbredte Befolkning, men i det Høieste indblande friske Kræfter i denne. Da den nu tillige öiensynlig ikke er foregaaet før i det Tidligste i det femte, sjette Aarhundrede, hvorefter det naturligviis har varet lang Tid inden den nye Cultur vandt fuldstændig Overhaand over den gamle Broncecultur, vil man umulig kunne troe, at de ældre Indbyggere i Bronzealderen skulde have været Kelter, der saa seent ned i Tiden blandede sig med de skandinaviske Folk. Det danske Sprog vilde da have optaget mange og kjendelige Bestanddele af det keltiske og derved adskilt sig fra Sproget i Norge, hvor der ikke var nogen Befolkning i Bronzealderen (jfr. S. 39-40, 49). I det sydlige Norge har man heller ikke fundet Grave fra denne Periode, uagtet det var her et keltisk Folk (Alferne), ifølge Nogles Mening, skulde have boet¹⁾ Overhovedet gives der ikke i de gamle historiske Skrifter bestemte Efterretninger om Kelternes Ophold i Norden i en fjern Fortid. Historieskriverne have fornemmelig holdt sig til enkelte Steds- og Folkenavne, der meentes at være af keltisk Oprindelse, men som ogsaa lade sig forklare af andre Sprog, og derhos til Beretninger af græske og romerske Forfattere, som henlægge de gamle berømte Kimbrers Hjem paa den jyske Halvö, der efter dem blev kaldet „chersonesus cimbrica.“ Men dels henføre nogle af disse samme Forfattere (Plinius og Tacitus) Kimbrerne i Norden til de germaniske Folk, dels maa man vel erindre, at de geographiske Kundskaber i den Tid vare höist mangelfulde. Det heed sig, at de Kimbrer, der tilligemed

¹⁾ N. M. Petersen: „Haandbog i den gammelnord. Geographi“ I. S. 181-196; R. Keyser antager dog (Saml. til det norske Folks Sprog og Historie VI, 439-441) Alferne for en skandinavisk Stamme.

Teutonerne henved hundrede Aar før Christi Födsel satte Romerstaten i Skræk, kom fra Oceanet i det yderste Norden, og at de der havde beboet en stor Halvö eller idetmindste at deres Efterkommere endnu havde en saadan Halvö inde. Men baade siges det udtrykkelig, at Kimbrerne havde forladt Norden formedelst Oceanets Oversvømmelse, hvorved fölgelig Landenes Skikkelse i Norden kan være bleven betydelig forandret, og derhos synes det som om man allerede meget tidlig har forvexlet den jyske og nordhollandske Halvö og paa hiin overført Beretninger, der egentlig gjaldt denne¹⁾.

Da under alle Omstændigheder Forholdet mellem Oldtidsminderne paa det Bestemteste modsiger, at enten Steenalderens eller Broncealderens Grave i Norden skulde være Levninger fra en ældgammel, keltisk Bebyggelse, maa det tilstaaes, at der ifölge Oldtidsminderne ikke mere kan blive Plads for Kelter i det sydlige Skandinavien. Thi om det endog antoges, at t. E. en enkelt Stamme gjerne i en fjern Fortid kunde have beboet den jyske Halvö og havt den samme Cultur, som Indbyggerne i de övrige danske Lande, vilde derved neppe være vundet meget. Spörgsmaalet herom vilde blive ikke mindre ligegyldigt og ubesvarligt, end Spörgsmaalet om, hvorvidt omvankende Lapper i den fjerneste Oldtid för det forhistoriske Folks Indvandring muligen have streift om i Danmarks Sköve²⁾. Det gjelder först og fremmest om at paavise, hvilket Hovedfolk det var, som i Broncealderen beboede Syd-Skandinavien, og for at dette skal kunne skee, maae vi vende os til en anden Side.

Broncealderens Grave og Oldsager ere, som forhen viist, udbredte over alle de gammeldanske Lande, det sydligste Sverige, Öerne Öland og Gotland, men tabe sig mere i Egnene omkring Mælaren, hvor de ligesom mödes og overvældes af de yngre Mindesmærker fra Jernalderen, hvis Indflydelse og fortrængende Kraft ogsaa umiskjendelig spores mod Syden omtrent indtil Skaanes Grændser; i de danske Lande er denne Indflydelse dog aabenbart mindre og i det Hele först fremtrædende i Overgangstiden fra Hedenskabet til Christendommen. Da fremdeles saagodtsom alle Mindesmærkerne i Norge ere fra Jernalderen og da disse Mindesmærker ligesom de samtidige svenske

¹⁾ S. Nilsson (Skand. Nörd Urinv. 2 Kap. S. 8-9) söger at vise, at en Hovedskal, der af Eschricht (Dansk Folkeblad, 3die Aarg. 1837, Nr. 28-29 S. 114-116) er beskrevet som henhørende til Kolber- eller Broncealderen, har mærkelig Overensstemmelse med Craniumet af en Bjergskotte (afbildet hos Spurzheim: Observations sur la phrenologie. Paris 1818, Tavle 1 fig. 3) og at altsaa det Folk, der i Skandinavien benyttede Broncevaaben m. m., maa have hört til samme Stamme, som Bjergskotterne eller Kelterne. Men den af Eschricht beskrevne Hovedskal tilhörer utvivlsomt Jernalderen; den er netop funden i een af de större Begravelsespladser med ubrændte Liig og yngre Oldsager, der ere eiendommelige for dette Tidsrum. Jfr. „Antiqvariske Annaler“ IV, 152-158.

²⁾ See ovenfor S. 51.

ere af en heel anden Art, end de ældre fra Broncealderen, kan det vistnok ikke om-
tvivles, at der i det egentlige Sverige og Norge er indvandret een eller flere Folke-
stammer, som have medbragt idetmindste Spirerne til Jernalderens nye Cultur og derpaa
lidt efter lidt udbredt deres Herredømme fra Egnene omkring Mælaren over de Syd
for liggende Lande, altsaa over Vester- og Östergötland, Halland og Bleking. Disse
nye indvandrede Folk maae naturligviis have været de skandinaviske Stammer, der i
Begyndelsen af den historiske Tid optræde som det nordlige Skandinaviens Beboere
under Navnene *Svear* og *Nordmænd*. De tidligste Indbyggere, som Svearne og Nord-
mændene forefandt i de nordligste Egne, vare uden Tvivl *Finner* eller *Lapper*; der-
imod de, som Svearne traf paa dels ved Mælaren, dels sydligere i det baade den-
gang og nu saakaldte Götaland vare, ligesom de gamle Indbyggere i Skaane og de
övrigte danske Lande, sikkert nok af *gotisk* Herkomst. „Af Svea och Göta Land er
Sveriges Rige fra den hedenske Tid sammenkommet“¹⁾. Allerede fra de første Aar-
hundreder efter Christi Födsel fortælle fremmede Skribenter²⁾ om gotiske Indbyggere
i de nordlige Lande, hvilket dog neppe kunde ansees for fuldkommen troværdigt,
naar ikke vore egne gamle Sagaer uafhængige deraf vare enige i, at de danske Lande
i den ældste Tid bleve kaldte *Eygotland* (Goternes Öland) og *Ret'gotland* (Goternes
Fastland) eller med eet Navn *Gotland*³⁾. I det femte Aarhundrede gik Goter (Jyder)
fra Jylland over til England, hvorfor ogsaa Jylland endnu i det niende Aarhundrede
af Angelsachserne benævnedes *Gotland*⁴⁾. Under disse Omstændigheder vil man
vistnok med den høieste Grad af Sandsynlighed kunne henseende *Broncealderens Min-
desmærker i det sydlige Skandinavien til de fra en tidlig Tid derboende Goter og
Jernalderens til de senere indvandrede Svear og Nordmænd*. Spørgsmaalet er
nu kun, om Goterne maae antages at have været af samme Stamme, som Svearne og
Nordmændene, og altsaa skandinaviske Folk eller om de, hvad Nogle paastaae, have
været *tydske* Folk, der enten bleve fortrængte af eller dog i overveiende Grad blan-
dede med de Grene af den store skandinaviske Stamme, som fra Sverige og Norge
menes at have udbredt sig over Danmark. I denne Henseende har man paaberaabt sig,
at Goterne i Norden, ifölge Beretninger hos de byzantinske Historieskrivere Jornandes

¹⁾ Den gamle svenske Lov: Landslagen, Konunga Balk. c. 1. jfr. *Geijer*: „Svea Rikes Häfder“ I, 432.

²⁾ Baade hos *Plinius* og *Tacitus*, ja selv hos *Pytheas* (300 Aar f. C.) kan man vel finde Spor til
Goter i Norden, men først *Claudius Ptolemæus* i det 2det Aarhundrede nævner bestemt (lib. II c. 11)
Goter som en Stamme paa Öen Skandia.

³⁾ *Rymbegla* P. III cap. 1; *Snorra Edda* ásamt *Skáldu*, útgefin af R. Kr. Rask. Stóckholmi 1818
S. 14, 146 og 195, m. fl. St.

⁴⁾ *Ottars Reiseberetning* i *Rask*: Samlede Afhandl. I, 320-322.

og Procopius, maatte være samme Folk, som de historisk mærkelige tyske Goter i Syden, *at* de til England i det femte Aarhundrede udvandrede Jyder vare af tydsk Herkomst, og *at* endelig det gammelnordiske Sprog i sin ældste og reneste Form kun havde hjemme i det nordlige Skandinavien, især i Norge; i det sydlige Sverige, eller i Götaland, og i Danmark synes det mere at være dannet ved en Sammensmeltning af skandinaviske og tyske Stammer, altsaa af de skandinaviske Svear og Nordmænd og de tyske Goter eller Göter¹⁾).

Men af Oldtidsminderne have vi allerede seet, at Svearne og Nordmændene med deres nye Cultur ikke have havt nogen væsentlig eller afgjort overveiende Indflydelse længere mod Syden, end til den skaanske eller gamle danske Grændse, og at der i Danmark saa sildig ikke kan være foregaaet en heel ny Indvandring, men i det Høieste en Indblanding af friske Kræfter i den ældre Befolkning (jfr. S. 68). Havde altsaa denne bestaaet af tyske Folk, maatte man vente at finde det tyske Element som det meest fremtrædende i de ældste danske Sproglevninger. Men dette er saalangt fra at være Tilfældet, at man i dem ikke vil finde mere Lighed med Tydsk, end i samtidige svenske og norske Sprogformer. De ældste danske Sproglevninger ere Indskrifterne paa Runestenene, af hvilke adskillige kunne henføres til det niende, tiende Aarhundrede, og i disse er Sprogformen saa reen og saa ældgammel, at man forgjæves i det egentlige Sverige og Norge vilde søge renere Sprogprøver, ikke at tale om, at Runestenene overhovedet ere ældre i Danmark, end i det øvrige Norden²⁾). Baade det danske og det svenske Sprog høre i deres væsentligste Bestanddele et reent nordisk Præg og der er ikke noget Spor til at et tydsk-gotisk Sprog kunde være gaaet op i dem. En ganske anden Sag er det, at det svenske og danske Sprog tidligere maatte optage flere tyske Udtryk og Vendinger, end det norske, paa Grund af, at Sverige og navnlig Danmark som Overgangsledet mellem Skandinavien og Tydskland, altid har staaet i mere levende Forbindelse med Tydskerne, end det nordvestlige Skandinavien havde Leilighed til. Netop paa den jyske Halvö har fra ældgammel Tid Brydningen været mellem Dansk og Tydsk, ligesom allerede meget tidlig tyske Stammer boede i Halvöens sydlige og sydvestlige eller vestlige Deel. Men at ogsaa Jyderne, der havde den nordlige Deel inde, skulde have været et tydsk Folk, er aldeles ubeviisligt. Det er nemlig ingenlunde sagt, at de Jyder, som i det femte Aarhundrede udvandrede til England og især besatte Kent, oprindeligt have talt Tydsk, fordi deres

¹⁾ R. Keyser: „Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab“ S. 310-324, 268.

²⁾ Meddeelt af vor kyndige Runolog P. G. Thorsen.

Love fra de nærmest paafølgende Aarhundreder vare affattede i det angelsachsiske Sprog og fordi de kentiske Konger havde angelsachsisk-tydske Navne eller fordi Jyderne nævnes som Anglernes og Sachsernes Brødre og som Folk af samme Stamme. Thi da Jyderne, som bekjendt, kun udgjorde en ringe Deel af de til England udvandrede Hobe, er det ikke alene rimeligt, at de selv i Kent have været blandede med Angler og Sachser, men det er endogsaa ganske naturligt, at de maatte antage det fra de to talrigere Stammer udgaaende Sprog først som Skriftsprog og senere som Folkesprog. I det Hele vare de skandinaviske og tydske Folk i den ældste Tid ikke mere forskellige fra hinanden hverken med Hensyn til Sprog, Gudelære, Sæder eller Skikke, end at de nok maatte kunne kaldes Brødre og Folk af samme Hovedstamme. Det betyder derfor heller ikke stort, at Jornandes og Procop ansee Goterne i Syden for det samme Folk, som Goterne i Norden. Ligesaa lidet kan man begrunde de nordiske Goters tydske Herkomst paa det Sagn hos Jornandes, at Goterne i Syden oprindelig vare udvandrede fra *Scanzia*. Det lader sig let tænke, at man kunde henlægge disse Goters gamle Hjem i det saagodtsom ubekjendte Norden, hvorfra de berømte Kimbrer og Teutoner sagdes at være udgaaede og hvor der endnu boede Stammer, som bare det gotiske Navn ¹⁾). Jornandes er desuden en Forfatter, hvis Meddelelser man ikke uden den største Varsomhed tør benytte ²⁾). Iøvrigt vilde en saadan Udvandring, som den af Jornandes omtalte, forudsætte et haardt Tryk nordfra, og man har derfor ogsaa i den søgt et nyt Støttepunkt for, at Goterne virkelig bleve ganske eller for største Delen uddrevne af Svearne og Nordmændene. Men hvad Götaland angaaer, hvorfra Udvandringen især skulde være gaaet for sig, da vare Svearne ingenlunde istand til i store Hobe at trænge ind i dette Land eller fordrive dets Indbyggere. For det Første havde Svearne nok at gjøre med at rydde og opdyrke Egnene omkring Mælaren. Dernæst vare de adskilte fra Götaland ved uveibare Klipper og saa store, vilde Skovstrækninger, at Svearnes Land efter disse kaldtes Nordenskovs og Götaland Söndenskovs, paa samme Maade som Norge ved svære Fjelde deles i det Nordenfjeldske og Söndenfjeldske; Svearnes Fremtrængen ³⁾) maa være foregaaet lidt efter lidt og tilsidst efter lang Tids Forløb, mere ved Giftermaal o. d. end ved Magt have naaet

¹⁾ Procop nævner Gautoi eller Gauterne (Göterne) som et mægtigt Folk paa Öen Thule.

²⁾ Werlauff: „Forsøg til at oplyse og forklare Procops Efterretninger om de nordiske Lande“ S. 55 siger, at Jornandes's „Skrift kun er et Udtog af Cassiodors gothiske Krønike, nedskrevet ud af Hukommelsen efter tre Dages Gjennemlæsning for flere Aar tilbage, suppleret af græske og romerske Kilder, hist og her udsmykket med gamle Traditioner og egne Erfaringer; overhovedet en Compilation“ o. s. v.

³⁾ Nordmænd ere neppe i synderlig Mængde indvandrede i Götaland; i al Fald ere de da vel komne gennem Bahuslehu.

en saadan Betydenhed, at ikke alene den gamle Broncecultur gik til Grunde, men at endog henimod Hedenskabets Slutning Svearne fik Overherredømmet over Götaland. Alligevel see vi bestandig Göterne optræde baade i Oldtiden og Middelalderen som en særegen, selvstændig Stamme med egne Love, hvilket aldeles ikke tyder hen paa, at de oprindelige Göter vare ganske eller tildeels fordrevne. Heelt ned i Middelalderen vedbleve Göterne med den største Tapperhed at værne om deres Rettigheder, og selv i vore Dage vidner baade Dialektforskjel og andre Kjendemærker om, at Svear og Göter fra Oldtiden af ere to vel nærbeslægtede, men dog i Meget forskellige Folkstammer. Endnu mere usandsynligt bliver det altsaa, at Svearne og Nordmændene ved enkelte smaa Indvandringar skulde have fortrængt de sydligere boende Gøter i de danske Lande, om de endog i Tidernes Løb erhvervede en saadan Indflydelse, der, at de, skjönt senere end i Götaland, væsentlig virkede til Indførelsen af Jernalderens nye Cultur.¹⁾

Med desto større Sikkerhed kunne vi derfor henholde os til Oldtidsminderne og navnlig til de danske Mindesmærker fra Bronzealderen, ifølge hvilke den daværende Befolkning eller Gøterne aabenbart ligesaafuldt maae have været et skandinavisk Folk, som Svearne og Nordmændene¹⁾. Hvorledes disse Stammer til forskellige Tider med store Mellemlum ere indvandrede i Norden, vil en Udsigt efter Oldtidsminderne over hele Gangen i Skandinaviens Bebyggelse nærmere oplyse.

I den ældste Tid (i *Steenalderen*), da det Midterste af Europa endnu var opfyldt med Urskove og Moradser, og da ikkun Kystlandene, som mere tilgængelige, bebyggedes af raare Folkstammer, der uden Kjendskab til Metal levede af Jagt og Fiskeri, modtog vort Norden sin førsie (*forhistoriske*) Befolkning. Den kom, som det synes, østfra, efterat have med Floderne som Veivisere gennemvandret Rusland, og tog sit Hovedsæde i det nuværende Danmark og Skaane, hvor den dog ligesom i det øvrige Europa især vel for Jagtens og Fiskeriets Skyld opslog sine Boliger ved Kysterne, de større Vandløb og paa Sletterne. Den byggede Gravsuer af anseelige, store Stene, i hvilke Ligene nedlagdes *ubrændte* tilligemed allehaande Jagt- og Fiskeredskaber af Steen og Been, Leerkar og Ravsmykker. Mod Nord og Øst strakte den sig fra Skaane gennem Halland, Bahuslehn, Vestergötland, Bleking og tildeels Smaaland med Öland. Længere nordpaa mødte den uhyre Skovstrækninger og Klip-

¹⁾ Jfr. mit Foredrag „Om Forholdet mellem de skandinaviske Folk i Oldtiden“ Kjöbenhavn 1844 S. 8-12.

²⁾ Herimod kunde man maaskee endnu indvende, at der aldrig er fundet Indskrifter paa Sager fra Bronzealderen. Men det synes, at Runernes Brug først seent er indført i Norden; idetmindste kan man ikke bestemt paavise nogen ægte nordisk Indskrift, der er ældre, end det *niende* Aarhundrede.

per, som standsede dens videre Fremtrængen og adskilte den fra de *finske* eller *lappiske* Nomadestammer, der vankede om i Norge og det nordlige Sverige uden faste Bopæle. Naar det forhistoriske Folk er indvandret i Europa og i Norden, er ligesaa uvist, som naar det er blevet underkuet. Kun Saameget er klart, at begge disse Begivenheder ligge meget langt tilbage og at Underkuelsen maa være foregaaet adskillige hundrede Aar før Christi Födsel.

Efterat nemlig flere Folkefærd i Asien i Tidernes Løb havde lært at kjende og benytte Kobberet enten reent eller blandet med Tin, og efterat de derved havde hævet sig til et høiere Culturtrin, end de Stammer, som ikkun havde Redskaber af Steen og Been, bleve de, upaatvivlelig ved andre Folkestammers Fremrykken, tvungne til at forlade deres gamle Hjem og drage ind i Europa. De udbredte sig her ikke alene langs Kysterne, hvor de overvældede den tidligere Befolkning, men de trængte ogsaa ind i Floddalene i det indre Europa, ryddede lidt efter lidt Skovene, opdyrkede Markerne og indførte overalt den nye Broncecultur (*Broncealderen*). Thrakiske og keltiske Stammer kom paa denne Maade til det sydlige Europa og baade skandinaviske, tyske (slaviske og finske?) Stammer til det nordlige og østlige Europa. De skandinaviske og tyske Folk fulgte sikkert nok den samme Vei gennem Rusland, som deres Forgjængere, og deelte sig vel enten saaledes, at de tyske Stammer gik langs de Floder, der falde ud i den sydlige Deel af Östersöen, medens de skandinaviske Goter længere mod Nord satte over Östersöen og den botniske Bugt til den skandinaviske Halvö¹⁾, eller og kom disse Folk først langs de nævnte Floder og de tyske Stammer lige bagefter dem. De skandinaviske Goter droge saaledes længst imod Nord og nedsatte sig især i de flade, frugtbare danske Lande, hvor de ældre Indbyggere som Trælle maatte hjælpe dem med at rydde Skovene og gjøre Jorderne dyrkelige. Paa den skandinaviske Halvö indtog de ikke alene Kysterne, men ogsaa det Indre af de forhen bebyggede Egne: Halland, Bahuslehn, Vestergötland, Bleking, Smaaland og Öland, og udbredte sig tillige, om endog meget svagere, over Gotland, Östergötland og Egnene omkring Mælaren (?). Derimod naaede de hverken at bebygge det nordlige eller nordvestlige Sverige eller det klippefulde Norge²⁾; her vedbleve endnu længe finske

¹⁾ Hvis dette forholder sig rigtigt, hvorom Oldtidsminderne i Finland og Rusland med Tiden maae kunne give interessante Oplysninger, da vilde heri indeholdes et nyt Beviis for, at Lapperne ikke ere Efterkommere af det Folk, der har bygget Steengravene. Lappernes antagne Flugt mod Norden forudsætter nemlig alene en Indvandring fra Syd.

²⁾ See ovenfor S. 39-40, 49-50.

Nomadestammer at streife om i uforstyrret Ro. Efterhaanden som Goterne havde ryddet og opdyrket de indtagne Landstrækninger, begyndte der at danne sig Smaastater hos dem. Deels skilte Stammen sig efter al Rimelighed i to Grene: Göter i Göta-land og Goter i Danmark; deels kom hver af disse Grene igjen under flere Konger, men een Tro og eet Sprog sammenknyttede aabenbart begge Grene. I Almindelighed *brændte* de Ligene og nedsatte Levningerne i Leerkrukker mellem Steene i en toppet Jordhøi tilligemed de Afdödes Vaaben, Redskaber og bedste Smykker; stundom begravede de dog ogsaa Ligene *ubrændte* i smaa Steenkister.

Gjennem mange Aarrækker og vistnok lige til det første Aarhundrede efter Christi Födsel synes denne Nordens ældste skandinaviske Stamme at have boet afsondret uden andre Forbindelser end dem, som fremkaldtes ved Tilførselen af de to Metaller Bronze og Guld, hvad enten dette skete fra Öst eller Vest, og ved Beröring med deres tyske Naboer; med Sydens mere cultiverede Folkeslag havde de endnu aldeles intet Samqvem.

Ved Christi Födsels Tid begyndte der imidlertid en stærk Gjæring i Syden. Romerne, som allerede længe havde indvirket paa de nærmest tilgrændsende Folkefærd, trængte frem baade mod Nord, Nordvest, Nordost og Öst, undertvang mange Folkestammer, indførte den romerske Cultur istedetfor den gamle Broncecultur og udvidede deres Handelsforbindelser til fjerne Lande. Med Norden aabnedes, som Myntfundene vise, en saadan Forbindelse i det første eller andet Aarhundrede. Den gik fra de romerske Besiddelser i det nuværende Ungarn, Mö sien og Thracien op over Polen, Posen og Östersölandene, hvorfor man i Danmark, paa Bornholm, Öland og Gotland hidtil har truffet flere romerske Mynter og Oldsager, end t. E. i Norge, men den blev allerede afbrudt henimod det tredje Aarhundrede ved den store Folkevandrings Begyndelse. Fra Rusland og Asien styrtede nu talløse Folkesværme ind over det mægtige romerske Rige og tilintetgjorde med det den vidt udbredte romerske Cultur, af hvilken dog Levninger reddedes i Byzanz. Men ligesom man allerede tidlig havde begyndt i Sydeuropa at efterligne eller barbarisere den romerske Smag, saaledes hævede der sig ved Folkevandringen paa den undergaaede romerske Cultur en ny Smag, der blev gjeldende i den saakaldte *Jernalder*: i Slutningen af Hedenskabet og Begyndelsen af Christendommen. Til Norden kom denne Cultur isærdeleshed fra Östen ved de sidst indvandrede skandinaviske Stammer *Svearne* og *Nordmændene*, der nu først ret besatte det nordlige og nordostlige Skandinavien, hvor de underkuede eller fortrængte de finske Nomadestammer, hvis svage Rester maatte søge sig Tilflugtsteder i det yderste Norden. Allerede i det første Aarhundrede efter Christus

nævnes vel¹⁾ Svionerne (Svearne?) som bosiddende i Norden i Oceanet selv. Men hvis man ikke tør troe, at disse Svioner vare de, som det synes, tidlig i Broncealderen ved Mælaren boende Goter²⁾, maa man i al Fald ansee det for afgjort, at senere Indvandringere ere foregaaede. Thi hele Jernalderens Cultur, som saa pludselig træder frem i det egentlige Sverige og i Norge, har aabenbart den romerske Cultur til Forudsætning; de mange byzantinske Mynter fra det femte, sjette Aarhundrede, der opgraves tilligemed de nordiske Efterligninger af dem, de saakaldte Guldbracteater, og desuden den levende Forbindelse, som fra det sjette Aarhundrede af fandt Sted mellem Norden og Byzanz, hvor saa mange Nordboere længere ned i Tiden toge Tjeneste i Keiserens Livvagt, — alt Dette gjør det rimeligt, at Svearne og Nordmændene have boet i det indre eller sydlige Rusland saalænge indtil de der ere blevne paavirkede af den romerske Cultur, som fra Byzanz udbredte sig mod Norden. Deres Vandring til den skandinaviske Halvö kan da ikke være foregaaet før i det Tidligste et Par Aarhundreder efter Christus ved Folkevandringens Begyndelse og det er vistnok ikke nogen dristig Slutning, at den samme mægtige Folkebevægelse, som fra det sydlige Rusland førte nye Indbyggere til det sydlige og vestlige Europa, ogsaa har bragt nye Folkstammer til Skandinavien. Selv til Meklenborg bragte den i det femte Aarhundrede Slaverne eller Venderne, som fortrængte de ældre Indbyggere der og netop grundlagde den nyeuropæiske Cultur; hvormeget rimeligere er det da ikke, at den ogsaa, omtrent paa samme Tid, kan have tvunget skandinaviske Stammer til fra det indre Rusland af at gaae mod Norden og søge sig et nyt Hjem i de Egne, som allerede forhen vare besatte af deres Slægtninger?

Svearne kom efter al Sandsynlighed først, gik (gjennem Finland?) over Ålandsöerne til Mælaren, nedsatte sig især i Upland (det i den ældste Tid fortrinsviis saakaldte Mannheimr: Mændenes eller Folkets Hjem), hvor ogsaa Hovedtemplet reistes og befolkede derfra de omliggende Landskaber Södermanland, Nerike, Vestmanland, som fik Navne efter deres Beliggenhed for Upland og som i Forening med dette udgjorde det egentlige gamle Svithiod. De fra en tidligere Tid derværende Indbyggere have neppe gjort nogen Modstand mod Indvandrerne, der vare i Besiddelse af større Cultur og bedre Vaaben, men ere snarest efterhaanden, forsaavidt de ikke vare finske

¹⁾ Tacitus; De Germania cap. 44.

²⁾ See ovenfor S. 38-39. De Efterretninger, som Tacitus p. anf. St. giver om Svionernes simple Skibe og om at Vaabnene hos dem ikke kunde bruges frit, men vare indelukkede m. m., vise idetmindste neppe nogen synderlig Cultur hos dette Folk.

Stammer, blevne blandede med dem. Længere ned i Tiden befolkede Svearne ogsaa Egnene Nord og Vest for det egentlige Svithiod, men ved Christendommens Begyndelse vare dog endnu store Landstrækninger, navnlig ved Norges Grændse, ubebyggede og opfyldte med umaadelige Skove.

Nordmændene, som fulgte efter Svearne, forefandt nu det sydlige og østlige Skandinavien indtaget af Goter, Göter og Svear. De gik derfor længere mod Norden og søgte deres Lykke paa hiin Side Fjeldene i Norge. Fra Halogaland af udbredte de sig da vel til Thröndelagen og derfra ad to Veie enten over Dovre Fjeld eller langs Kysterne til de sydlige Egne¹⁾. For Nordmændene og Svearne var Kjendskaben til Jernet af uberegnelig Nytte; uden dette Metal, som de ovenikjøbet snart forefandt i de af dem besatte Lande, vilde de hverken have været istand til med Kraft at rydde og bebygge de vilde Klippeegne eller senere at skaffe sig Skibe, hvormed de kunde foretage større Söreiser.

Omtrent i Begyndelsen af det sjette Aarhundrede tör det altsaa antages, at hele Skandinavien har været befolket: i-Syden af Goter og Göter og i Nord af Svear, Nordmænd og finske eller lappiske Nomadestammer; Goterne og Göterne havde vel endnu tildeels bevaret den gamle Broncecultur, men hos Svearne og Nordmændene var allerede Jernet almindelig i Brug. Ingen af Stammerne dannede et politisk Heelt, men bleve beherskede af flere Smaakonger, som gjerne førte blodige Krige med hinanden. Baade de enkelte Dele af Stammerne og Stammerne selv maatte dog i den ældste Tid leve meget afsondrede, da uhyre Skove og uveibare Klipper i høi Grad hindrede Samfærdselen. Imidlertid begyndte Svearne lidt efter lidt at trænge ind gennem de store Grændseskove Kolmorden og Tiveden til Götaland, hvor de tilsidst ved smaa Indvandringer og ved deres høiere Cultur erhvervede sig saa megen Indflydelse, at Götaland om ikke för, saa dog i det niende Aarhundrede blev regnet til Svearige. Bronceculturen er derfor mulig allerede gaaet tilgrunde i Götaland i det sjette eller Begyndelsen af det syvende Aarhundrede. Men uagtet de danske Lande ikke bleve paa denne Maade betvungne af Svearne eller Nordmændene, kunde dog den gamle Broncecultur ikke vedligeholde sig meget længe efter. Rigtignok var den stærkt grundfæstet og udbredt, hvorfor den heller ikke paa eengang blev fortrængt. Men fra det femte eller sjette Aarhundrede var Jernalderens nye Cultur indført i Meklenborg ved Slaverne, i England hos Angelsachserne og i Norge og Sverige ved Nordmændene og Svearne;

¹⁾ Jfr. R. Keyser's interessante Fremstilling af Norges Bebyggelse i hans Afhandling om Nordmænd. Hark. og Folkeslægtskab S. 430-441.

tilmed foregik sikkert temmelig stadig enkelte Indvandring af Nordmænd og Svear til de danske Lande, hvis gotiske Indbyggere i det sjette Aarhundrede først optræde *bestemt* under Navnet Daner eller Danske¹⁾. I Løbet af omtrent eet til to Aarhundreder kan man vel antage, at Bronze- og Jernvaaben m. m. have været brugte her ved Siden af hinanden, indtil henved Aar 700 hele Bronzeculturen maa være aldeles fortrængt. Endnu dengang *brændte* man i Norge og Sverige Ligene og nedsatte Asken i smaa Høie eller Steensætninger; i Danmark derimod brugte man mere at begrave Ligene *ubrændte i store Begravelsespladser*, hvilket tyder hen paa Indvirkninger fra Landene mod Vesten og Syden, hvor lignende Gravskikke vare gjeldende.

Allerede paa den Tid havde nemlig Livet i Norden faaet et betydeligt Opsving. Ved den stærkt udvidede Søfart var ikke alene Forbindelsen mellem de skandinaviske Lande i høi Grad tiltaget, men store Skarer begyndte nu ret at søge ud paa Havet, flokke sig sammen og seile til fremmede Kyster, for at vinde nye Bopæle eller i Mangel deraf Hæder og Bytte. Nordboere nedsatte sig saavel i Vesten, som østerpaa i Rusland, hvorved Skandinavien og navnlig Öen Gotland fra det ottende til det tolvte Aarhundrede blev Centrum for hele Nord-Europas Handel med Orienten²⁾. Baade ved Vikingstog og Kjöbmandsfærd bragtes saaledes en høiere Cultur til Norden. Vikingstogene havde imidlertid betydelig svækket Smaarigernes Magt. Ved Christendommens første Fremtrængen i det niende, tiende Aarhundrede kunde derfor enkelte Erøbrere samle alle Smaarigerne til tre større Stater, af hvilke Danmark kom til at omfatte de flade frugtbare Lande, Norge de afsondrede Klippeegne og Sverige Overgangslandene. Det var desuden de tre Hovedgrene af den skandinaviske Stamme, som nu fik hver sin Hersker.

¹⁾ Procopius: de bello Goth. lib. 2. c. 15.; allerede Ptolemæus nævner dog i det andet Aarhundrede (lib. II cap. 11) *Δανιοὺς*, eller muligen *Δαγυθῶς* (Danske?) blandt Indbyggerne i den sydlige Deel af Skandia. Jfr. N. M. Petersen: Danmarks Historie i Hedenold I, 24.

²⁾ Varerne bragtes nemlig fra Egnene ved det Kaspiske Hav op ad Volga Floden til det formeentlig af Nordboere anlagte Novgorod og derfra førtes de især til Gotland, hvor den videre Om- tuskning foregik. At Gotland maa have været Stapelpladsen, sees af de mange tusinde *kufiske* Mynter (fra Aar 700-1050) som opgraves der ved allehaande Sølvringe og Sølvmykker, tilligemed en uhyre Mængde *angelsachsiske* Mynter (fra Edgar til Edvard Confessor), *tydske* (Otto, Adelheid, Henrik og Conrad, men især fra Magdeborg, Augsburg og Rhinstæderne Mainz, Speier, Coblenz og Cölln), *ungarske* (Uldarik og Stephan), hvilke dog muligen have fulgt med de tydske, og endelig *danske* Mynter (fra Knud den Store til Svend Estridsen). Fra Aar 1100 forekomme Mynterne ikke mere i saadan Mængde som før. (Meddeelt af Rigsantikvar B. E. Hildebrand). Jfr. Rasmussen: De Orientalium commercio cum Scandinavia et Russia medio ævo. Hafnia 1825. 4to.

Betragtningen af Oldtidsminderne giver altsaa med Hensyn til *Skandinavien* kortelig det Hovedresultat, *at* de skandinaviske Folkestammer ikke paa eengang ere indvandrede i Norden, men til meget forskellige Tider; *at* nemlig de først indvandrede (danske) Stammer, som endnu kun havde Vaaben og Redskaber m. m. af Bronze, nedsatte sig i de sydlige Egne, hvor de undertvang en derværende forhistorisk Folkestamme, som boede ved Kysterne, havde simple Redskaber af Steen og Been og levede af Jagt og Fiskeri, samt *at* de sidst indvandrede Svear og Nordmænd ikke før ved Folkevandrings Tid kom med Jernalderens nye Cultur til det nordlige Skandinavien, der forhen kun havde været svagt besat, meest af omstreifende Finner eller Lapper.

At saaledes det sydlige Skandinavien er blevet bebygget tidligere af skandinaviske Folk, end det nordlige, maatte nærmest ligefrem følge deraf, at de sydlige Egne vare mere frugtbare, mere tilgængelige og mere forbundne med det øvrige Europa. Selv *alle* de gamle nordiske Sagn om Skandinaviens Bebyggelse hentyde paa, at Odin med sit Folk kom fra Saxland først til Danmark, senere til Sverige og endelig til Norge. Men at man ved det nævnte Hovedresultat vil være istand til med ikke ringe Sandsynlighed at paavise Oprindelsen til adskillige vigtige Forhold i Skandinaviens senere Historie, turde indeholde et sikkrere Beviis for dets Rigtighed.

For det Første kan det vistnok neppe omtvivles, at det sydlige Skandinaviens forhistoriske Befolkning, som i Bronzealderen blev underkuet af de ældste indtrængende skandinaviske Folk, har dannet Grundstammen for den i Oldtiden derværende talrige *Trællestand*. Det er ikke alene ganske naturligt, at et Folk, som kun havde simple Redskaber og Vaaben af Steen eller Been, maatte indtage en høist underordnet Stilling ligeoverfor et Folk, der havde brugbare Metalvaaben og i det Hele besad en ikke ringe Grad af Cultur, men det vilde ellers blive vanskeligt at forstaae, hvorfra den store Mængde Trælle i Danmark skulde være komne. Omtrent i det syvende Aarhundrede antages der her at have været næsten ligesaa mange Trælle (c. 200,000) som Fribaarne og i det niende Aarhundrede mener man, at Befolkningen bestod af henved 500,000 Fribaarne og 300,000 Trælle¹⁾. At Trællenes Antal i Oldtiden forøgedes ved Krigsfanger og Misdædere lader sig ikke nægte, men det er utroligt, at en saadan Trællestand kun skulde være sammensat af Fanger og Forbrydere. I Sverige og Norge, hvor den forhistoriske Befolkning ikke var, dannedes Trællestanden sikkert oprindelig af de faa tilbageblevne Finner eller Lapper, som ikke flygtede op til de

¹⁾ *Felschow*: „Om Folkemængden i Danmark“ i *Historisk Tidsskrift* IV, 10-26.

nordligste Egne, men i det Hele taget har Trællenes Antal neppe været saa betydeligt i de nævnte Lande, som i det sydlige Skandinavien, hvor den mere udbredte Agerdyrking krævede flere Trælle og *hvor navnlig en heel bosat Befolkning paa een gang blev gjort til Trælle*. Heri kunde man søge den første Grund til, at Vornedskabet og Stavnsbaandet alene har været gjeldende i det sydlige Skandinavien eller de gammeldanske Lande og aldrig i Sverige og Norge. Thi Vornedskabet og Stavnsbaandet var ikke Andet, end en Fortsættelse af Trældommen, idet de frigivne Trælle gik over til at blive Vordnede eller Stavnsbundne, men da nu Trællenes Antal forholdsviis var ringe i Sverige og Norge, kunde et fuldstændig udviklet og vedligeholdt Vornedskab ikke træde frem der. Hvis man i al Fald vil ansee den forhistoriske Befolkning i Steenalderen for identisk med de senere Trælle, hvad dog er ligesaa naturligt som rimeligt, maa man nødvendig tilstaae, at Steenalderens mægtige Dysser og Jættestuer ikke mere staae for os som betydningsløse Mindesmærker fra et ubekjendt, navnlöst Folk „af indbildt Tilværelse,“ men som Minder om en ikke lille Deel af det nuværende danske Folks tidligste Skjæbne og Nedsættelse her i Landet. Efter den dybe Fornedrelse i Oldtiden hævedes nemlig Trællene ved Christendommen saa de kom til at udgjøre den lavere Bondestand, og det har været et af de betydeligste Resultater af Middelalderens og den nyere Tids Kampe, at de væsentligste Rester af den gamle Trældom saagodtsom ganske ere forsvundne og at de mange tusinde Trælle ere blandede med og fuldstændig optagne i det danske Folk.

Men en anden, ulige vigtigere Oplysning turde man fremdeles kunne hente af Oldtidsminderne. Det har hidtil savnet tilstrækkelig Forklaring, baade at Smaarigerne Forening under een Hersker og Christendommens Indførelse er foregaaet lettere i Danmark, end i Sverige og Norge, og at Danmark først er optraadt som en samlet mægtig Stat. Rigtignok have Naturforholdene i denne Henseende ikke været uden væsentlig Indflydelse, da Smaarigerne i Danmark ikke vare adskilte fra hinanden ved saa skarpe Grændser, som i det øvrige Skandinavien, hvorved altsaa en Sammensmeltning lettere kunde finde Sted, og da Danmark tillige paa Grund af sin Beliggenhed hurtigst maatte blive paavirket af Christendommen og de dermed følgende nye Ideer. Men den sande Aarsag synes snarest at have ligget deri, at de danske Lande, som Oldtidsminderne vise, vare Culturens ældste Sæde i Norden, og at de allerede meget tidlig, længe før Sverige og Norge, vare bebyggede af skandinaviske Folkefærd, hvorimod de ikke modtog nogen *fuldstændig* ny Befolkning paa den Tid, da de sidst indvandrede skandinaviske Stammer Svearne og Nordmændene nedsatte sig i Sverige og Norge. Herved blev Danmark nemlig for største Delen uberørt af de

stærke Gjæringer, som i Slutningen af Hedenskabet maatte hjemsøge Sverige og Norge for de nye Indbyggere der kunde komme til Eenhed og Ro. Sverige var deelt mellem de to Stammer: Svear og Göter; i Norge førte de enkelte Riger stadig Vaaben mod hinanden, medens i begge Lande Asareligionen herskede i sin oprindelige Reenhed. Enevældet og Christendommen mødte derfor voldsom Modstand og selv efterat de havde seiret, kunde de dog ikke dæmpe den indre Splid. Heelt ned i Middelalderen lammedes Sveriges Kraft ved den heftige Kamp mellem Svearne og Göterne; ogsaa Norge svækkedes ved blodige Partistridigheder, indtil det endelig af Mangel paa indre Eenhed mistede sin Selvstændighed. I Danmark havde der vel nok været lignende Gjæringer mellem dets enkelte Dele, men disse maatte, som Følge af dets tidlige Bebyggelse, være foregaaede i en ældre Tid; thi allerede ved Christendommens og Enevældets Indførelse havde det naaet en Eenhed og Fasthed, som satte det istand til med Held at bekjæmpe England og som senere, uagtet de mange indre Uroligheder, gav det en betydelig Overmagt i Norden. Sverige kunde ikke begynde at maale sig med Danmark, for i det sextende Aarhundrede, da Kampen mellem Svearne og Göterne var fuldstændig bilagt, men lige til vore Dage havde Norge endnu ikke naaet en uafhængig Stilling. Først i de sidste tredive Aar har det kunnet optræde som en selvstændig, virkelig Eenhed ligeover for Sverige og Danmark. Man vil altsaa lettelig see, at der paa denne Maade ved Oldtidsminderne er givet betydningsfulde Vink til en klarere Opfattelse og Behandling af saavel Danmarks, som det øvrige Skandinaviens Historie.

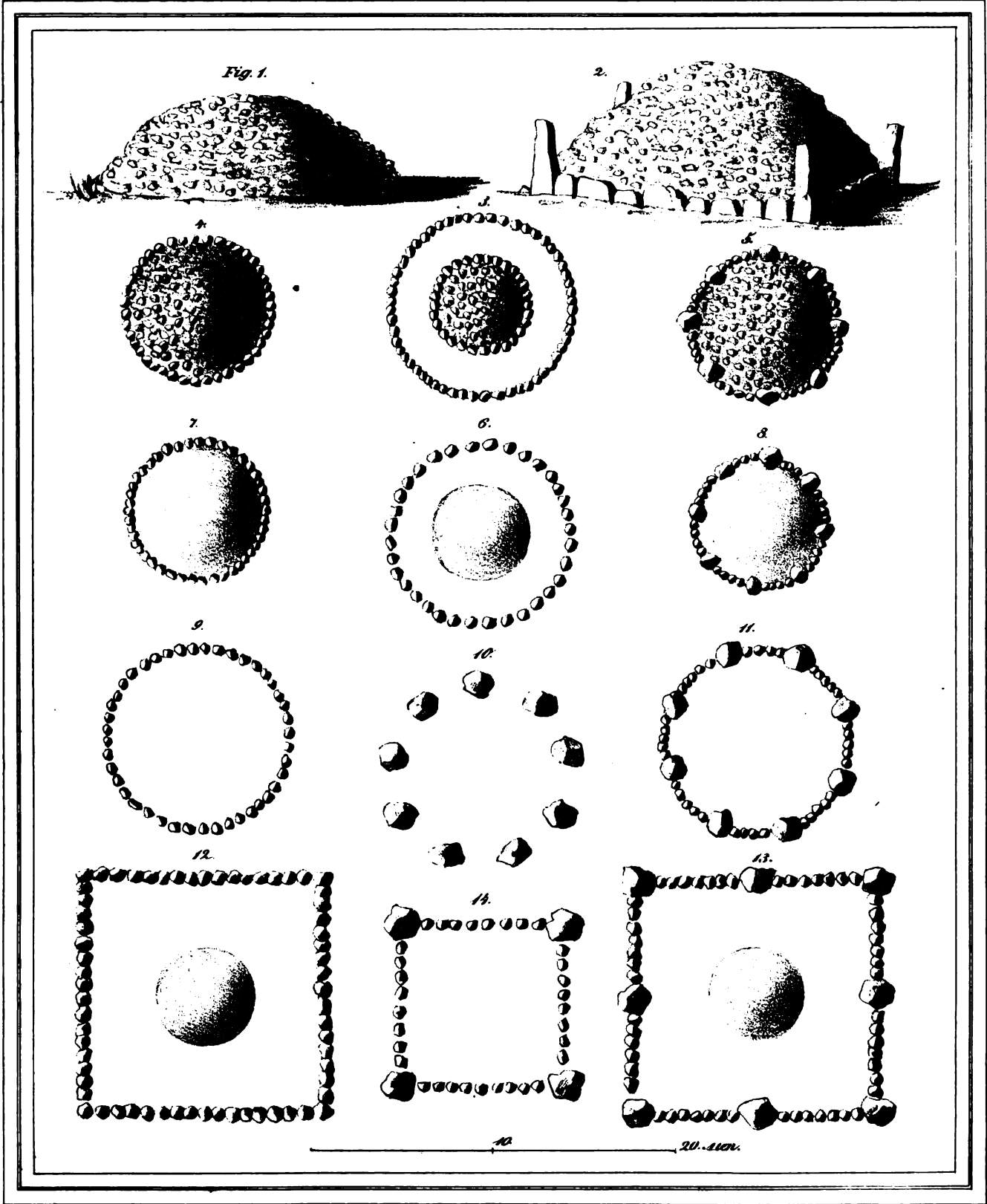
For *Europas Bebyggelses-* og *Culturhistorie* frembyde Oldtidsminderne ikke mindre vigtige Resultater. Det er vel en Selvfølge, at mange af de Anskuelser, der ere udviklede her i dette første, og altsaa mangelfulde Forsøg paa en sammenlignende kritisk Udsigt over Europas Mindesmærker, dels ville fremtræde i en anden Belysning, dels blive ganske fortrængte, naar de nationale Mindesmærker i alle Lande værdisættes fortjent Opmærksomhed og naar navnlig Spaniens og Ruslands Mindesmærker ikke mere ere i den Grad ubekjendte, som nu. Men paa Grund af Oldtidsmindernes og Naturforholdenes samstemmende Vidnesbyrd kan man dog nok paastaae, at Gangen i Europas Bebyggelse allerede maa være rigtig angiven deri, at Kyststrækningerne ere tidligere bebyggede, end de indre Lande. Ligeledes vil man kunne ansee det for afgjort, at de forhistoriske Folkestammer, der i Steenalderen beboede Kysterne og som med deres simple Redskaber af Steen og Been fornemmelig levede af Jagt og Fiskeri, ikke have bebygget de indre Lande, hvilke først bleve besatte, da der indvandrede forskellige nye Folkefærd, som havde Redskaber og Vaaben af

Bronce og som udbredte sig over saagodtsom hele Europa. Ved disse Folk indførtes overalt en fælles Broncecultur, der vel snart fortrængtes i Grækenland og Italien, men som i det nordlige og vestlige Europa længe vedligeholdte sig enten indtil den romerske Cultur blev udbredt der eller indtil Folkevandringens Tid, da de fleste Lande fik nye Indbyggere, som medbragte Kjendskab til Jernet og den dermed følgende højere Cultur, men som i Jernalderen eller i Slutningen af den hedenske og Begyndelsen af den christelige Tid alligevel ganske naturlig maatte indskrænke sig til at efterligne den undergaaede romerske Smag.

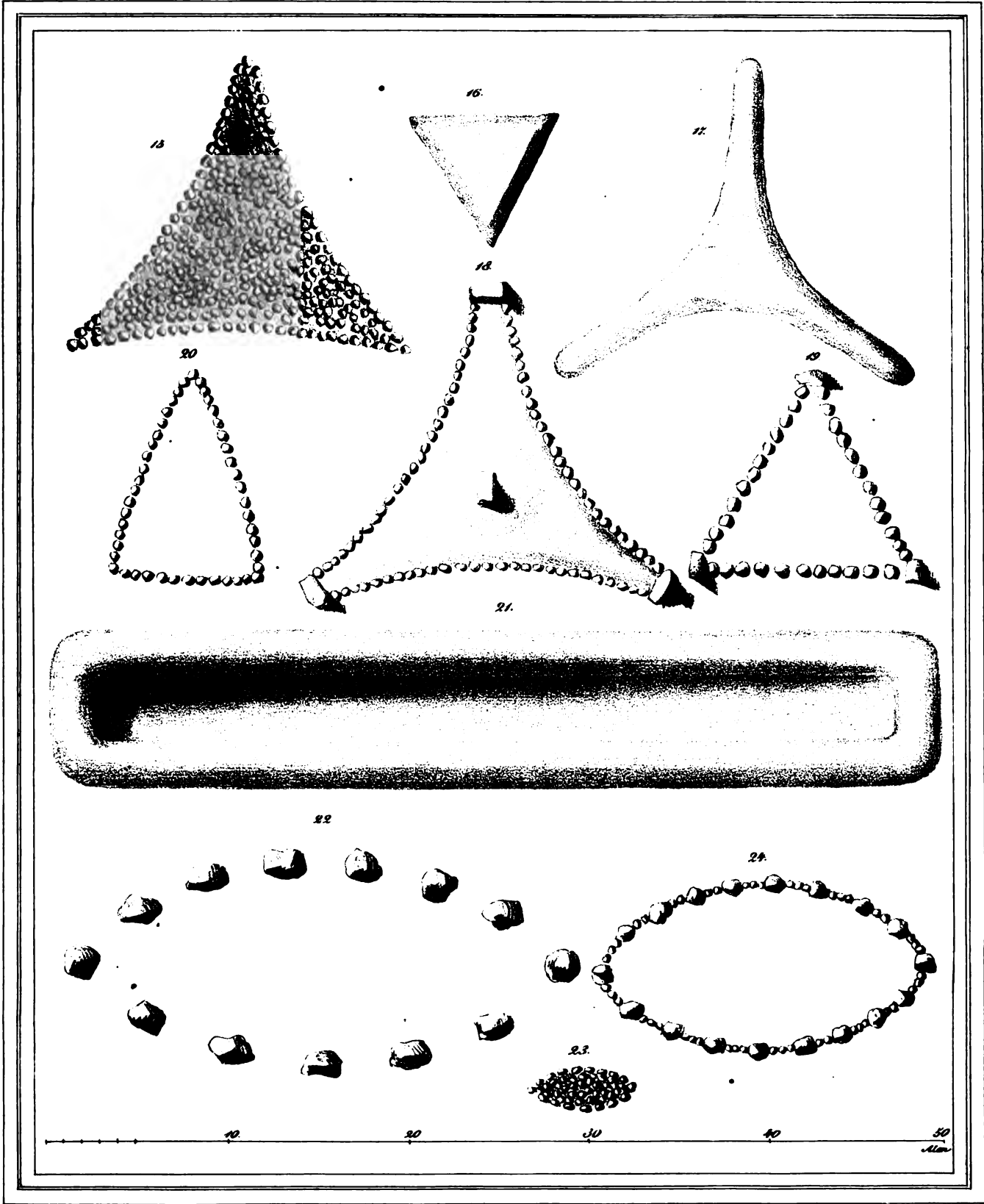

Udsigt over Tavlerne.

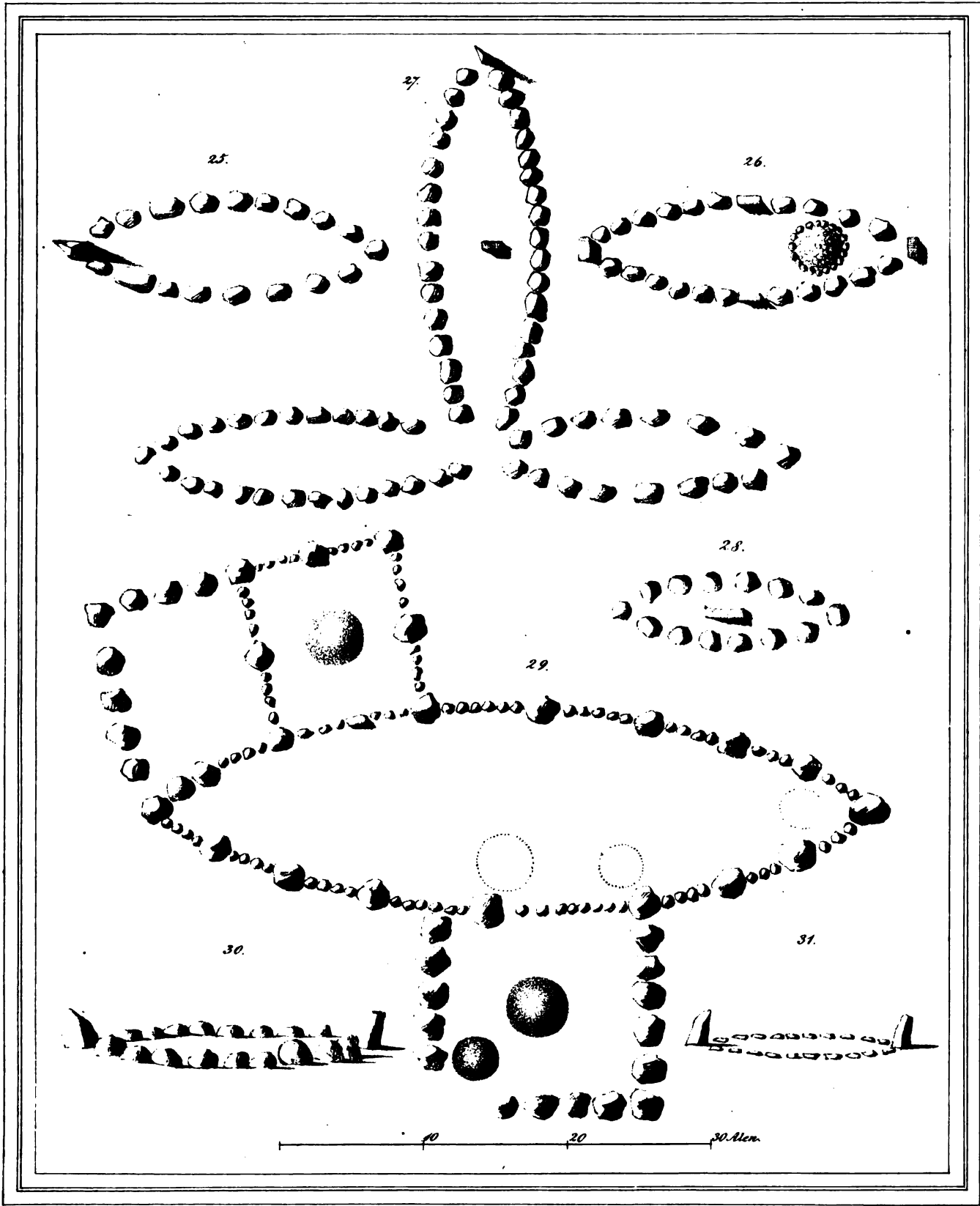
- I. Runde og firkantede Grave.
 - II. Trekanter og Skibssætninger.
 - III. Skibssætninger.
 - IV. En Skibssætning, seet fra Siden, og en Bautasteen i Stiby.
 - V. Bautastene vest for Landeveien ved Mörrum.
 - VI. Bautastene og Grave øst for Landeveien ved Mörrum.
 - VII. En Begravelsesplads paa Vedby Bakke.
 - VIII. Plan over Hjortehammars Odde ved Tromtö.
 - IX. Bautastene paa Hjortehammar.
 - X. Tre Bautastene ved Björketorp, Listerby Sogn.
 - XI. Runestenen ved Björketorp.
 - XII. Runestenen i Steentofte ved Sölvitsborg.
 - XIII. Runestene i Istaby, Melby Sogn, og i Sölvitsborg.
 - XIV. En „hällristning“ ved Mökleryd, Torhamn Sogn.
 - XV. Eet af de i Klippen ved Mökleryd indhuggede Skibe (fuld Störrelse).
-

Runde og firkantede Grave.

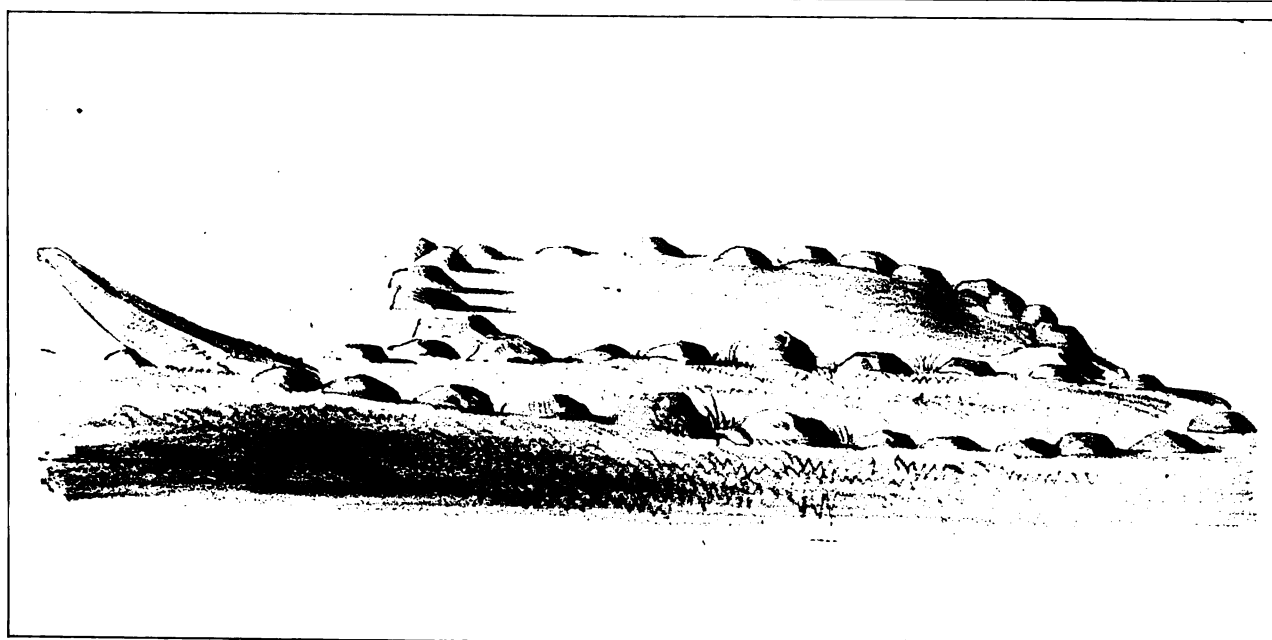

Trekanter og Skibsfætninger.

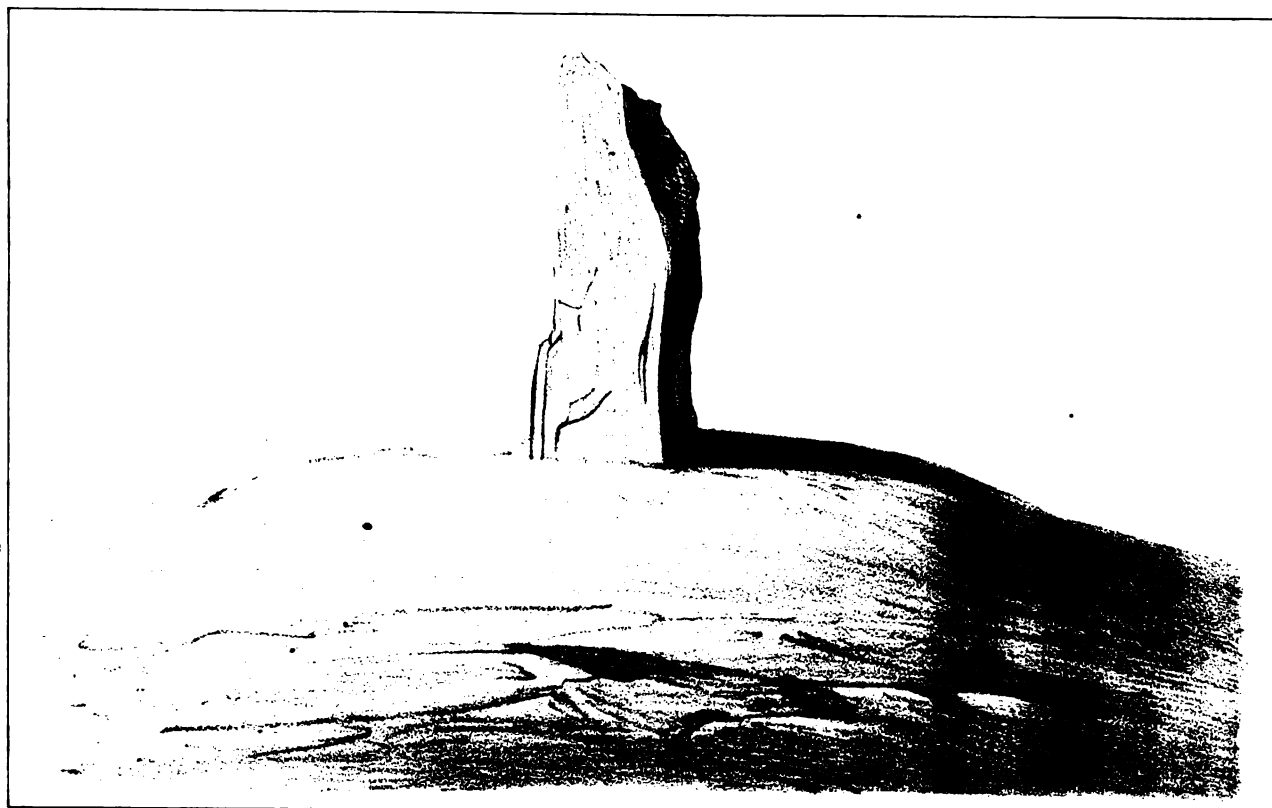

Skibsfætninger.

En Skibssætning, seet fra Siden.

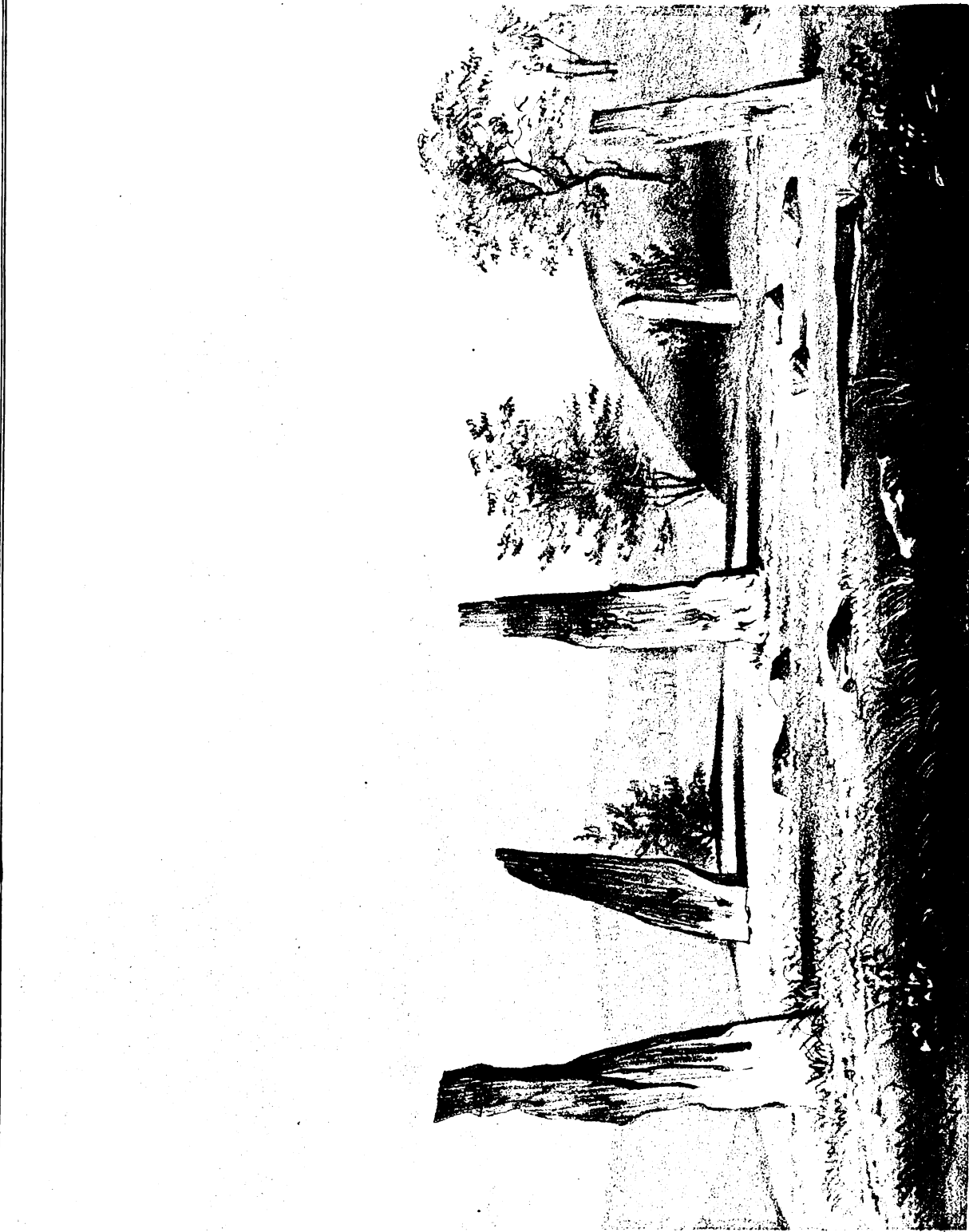

Tavlen af

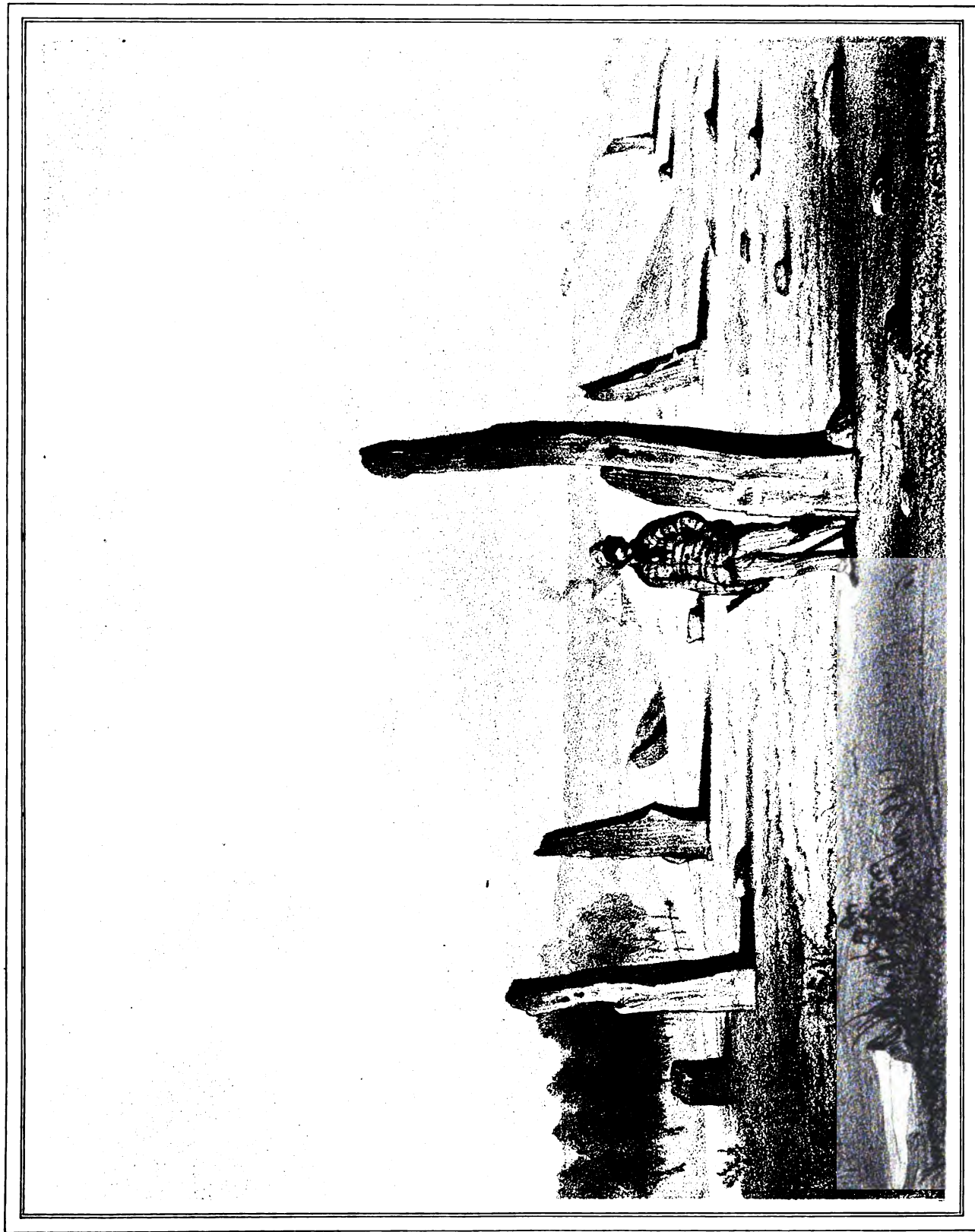
Watts og Siden

En Bæretten A. C. 1848

En Bautasteen i Stiby, Melby Sogn.

Vest for Landeveien ved Mörtrum.

[illegible]

100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611

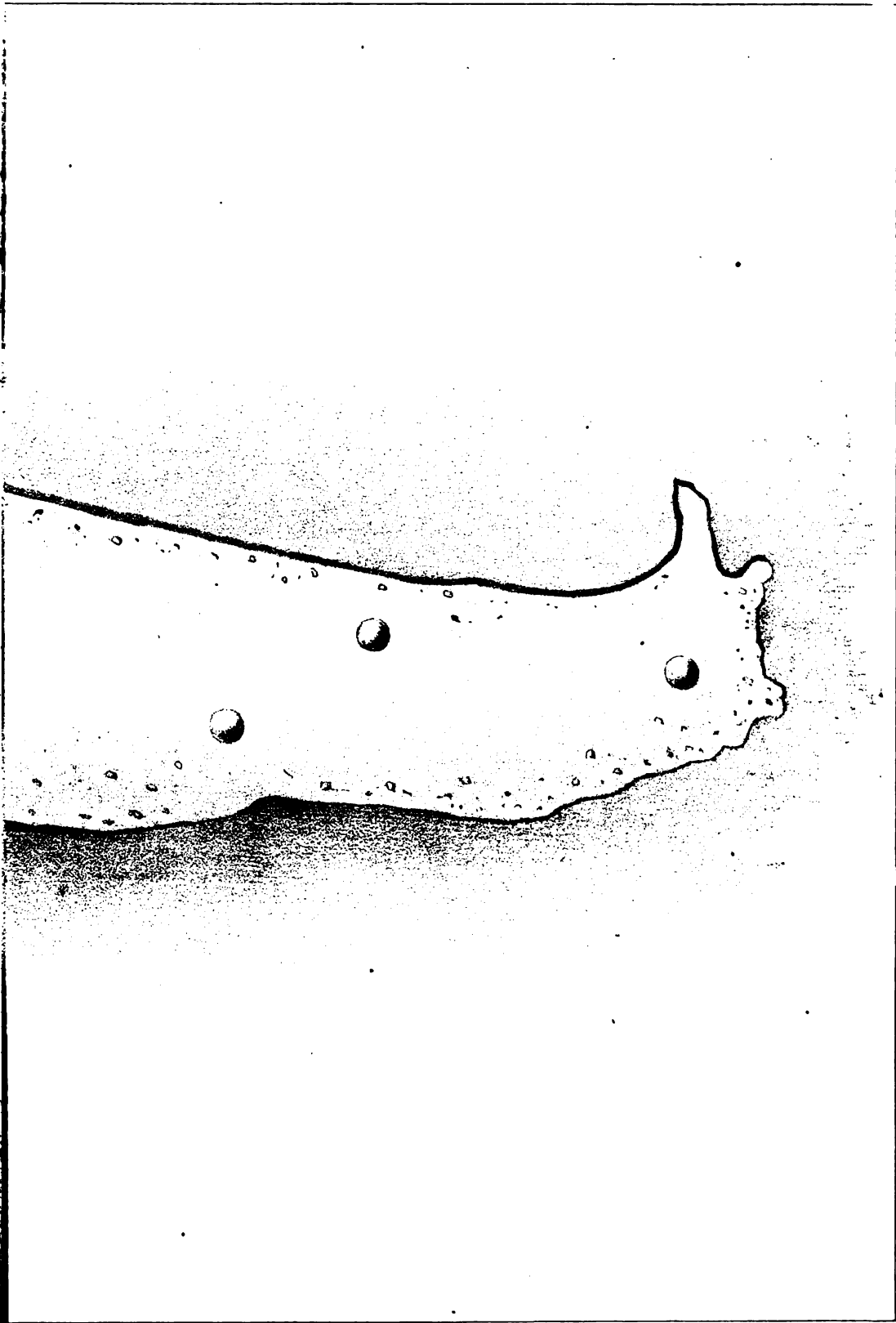
Öst for Landeveien ved Mörrum.

Tavle VII

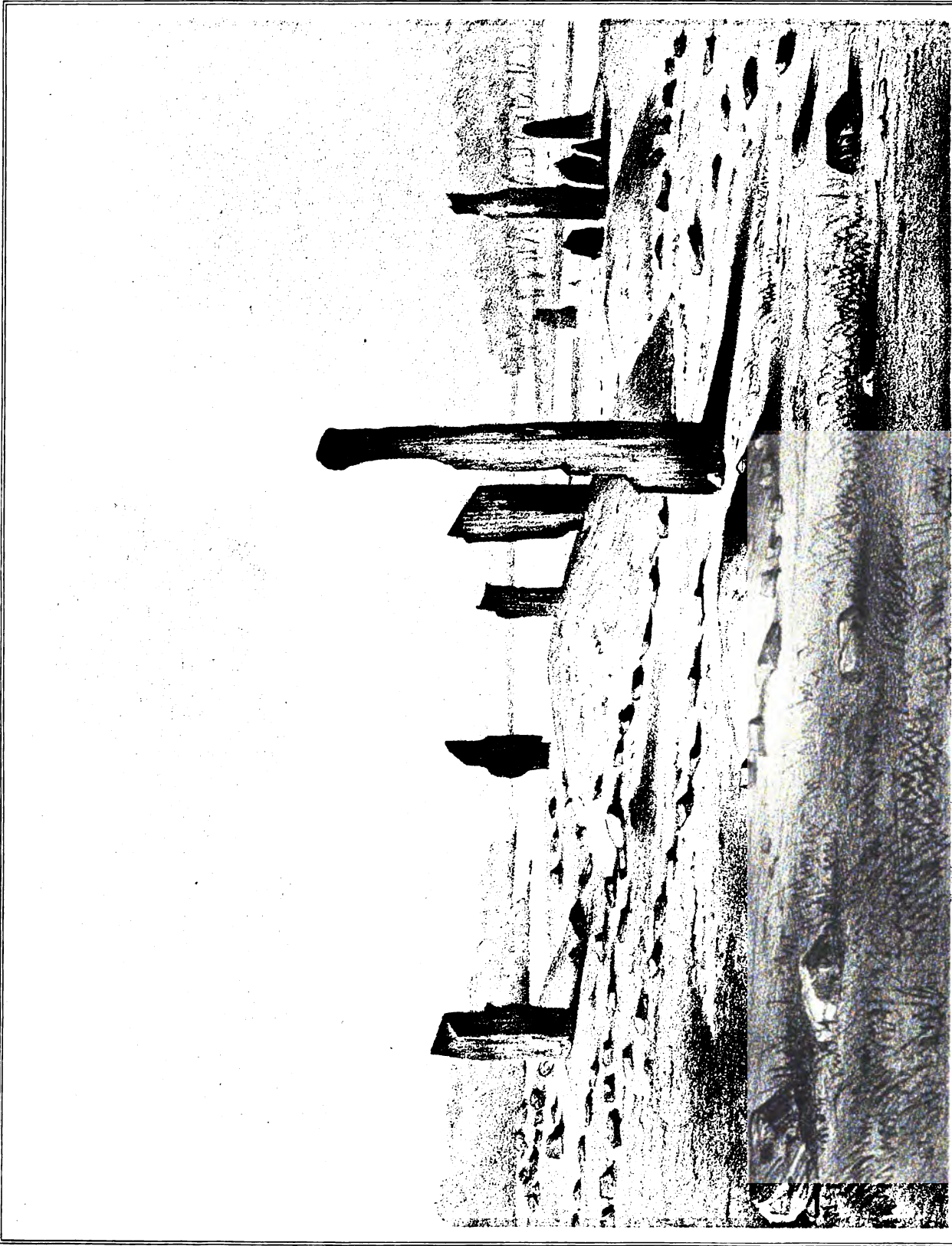

Vedby Bakke, Augerum Sogn.

Tavle VIII.

Tavle IX.

Ein Stein aus der Zeit

Wittenberg

Bautastone aus Hirtshammer

1871-1872

Tavle X.

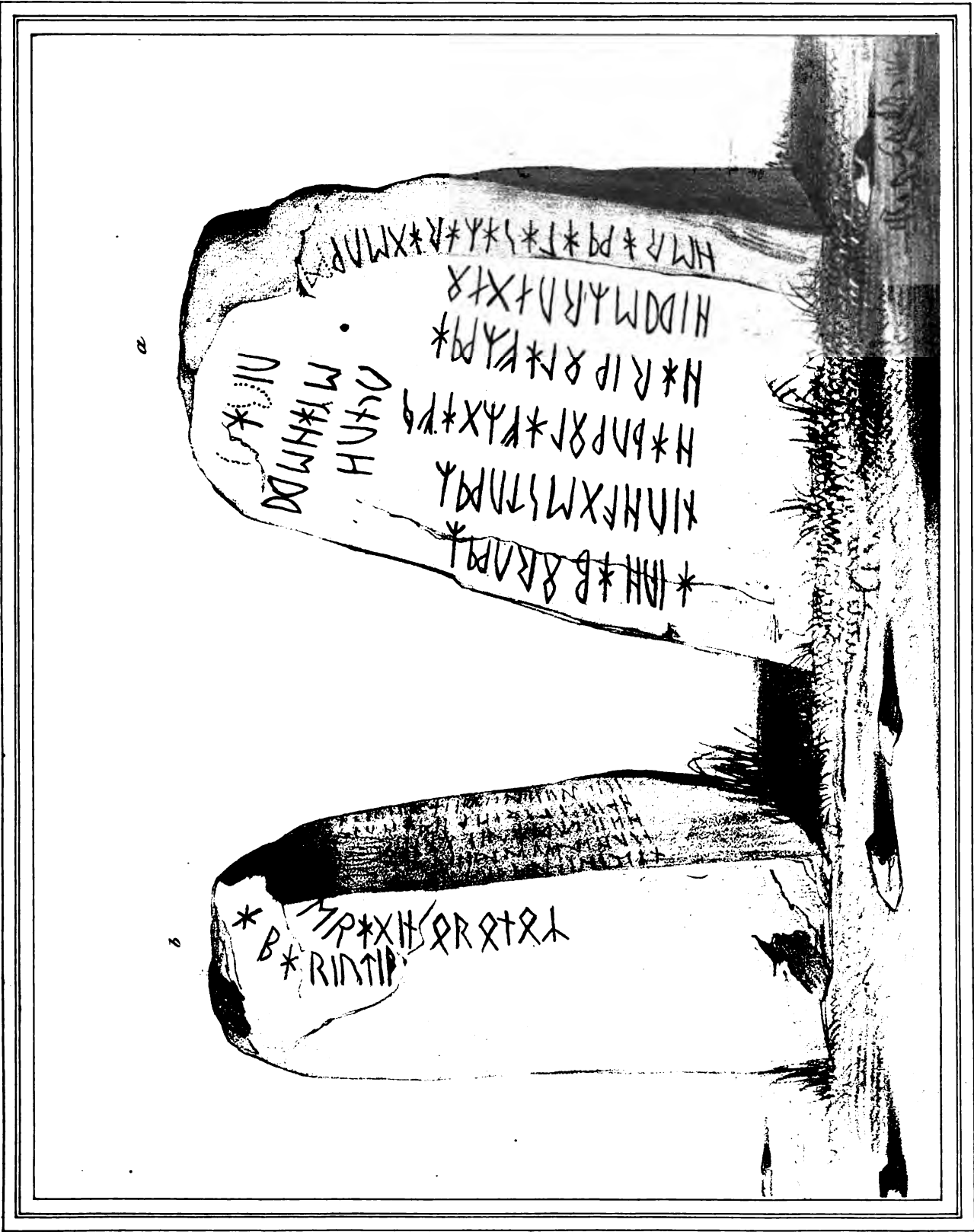
Ved Björketorp, Listerby Sogn.

Tavle XI.

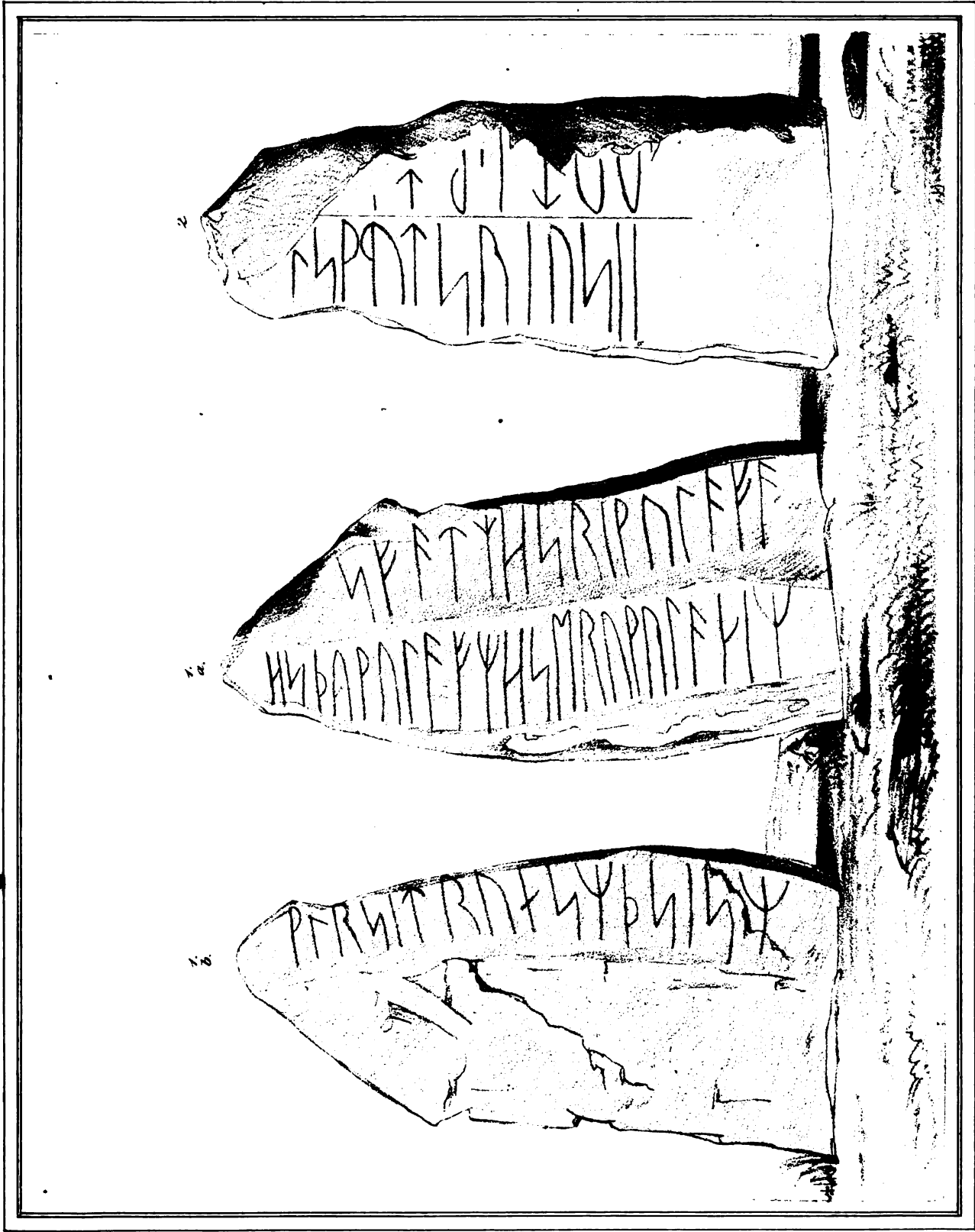
Runestenen ved Björketorp.

Table XII.

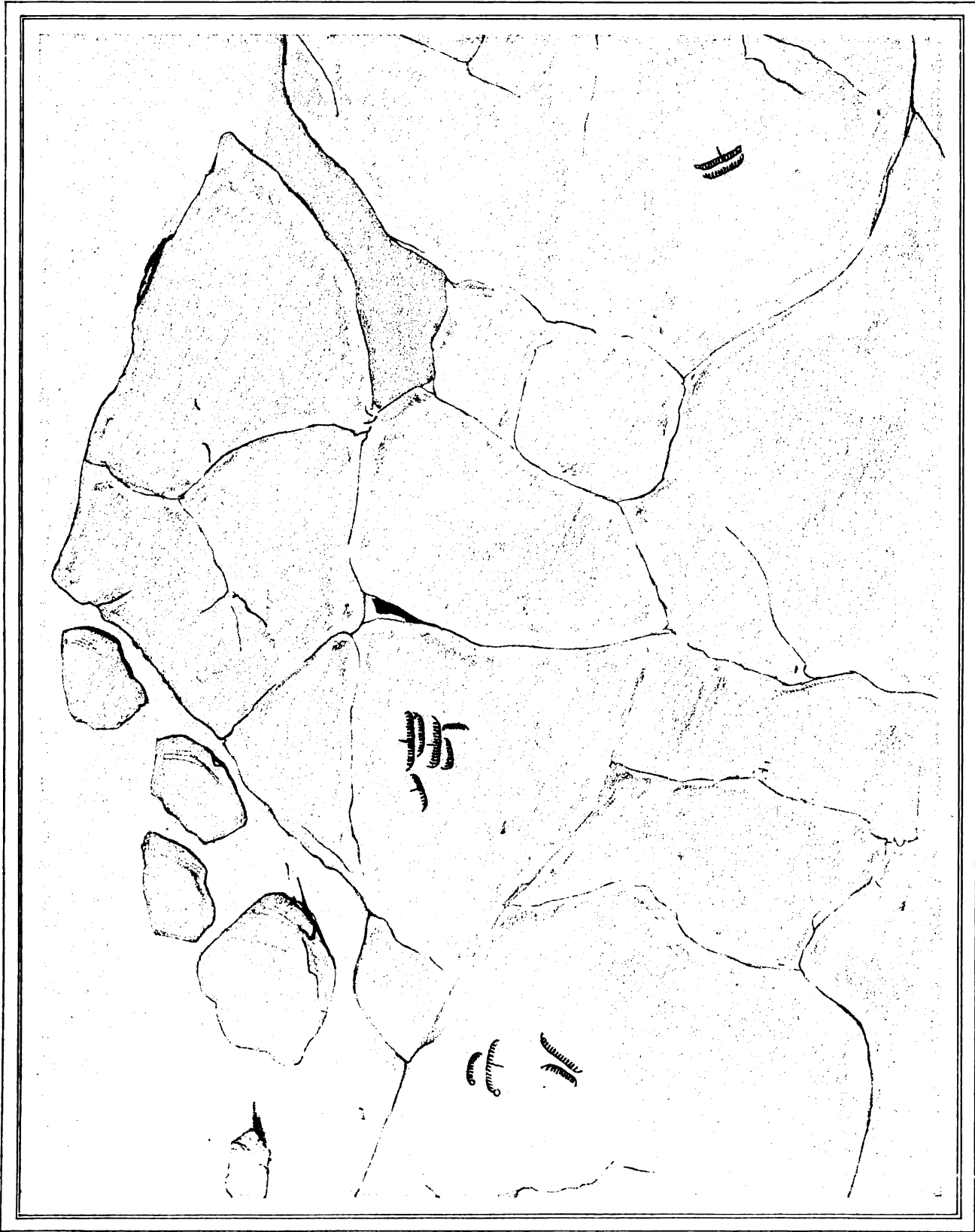
I Steentofte. Sölvitsborg Slots Mark.

Tavle XIII.

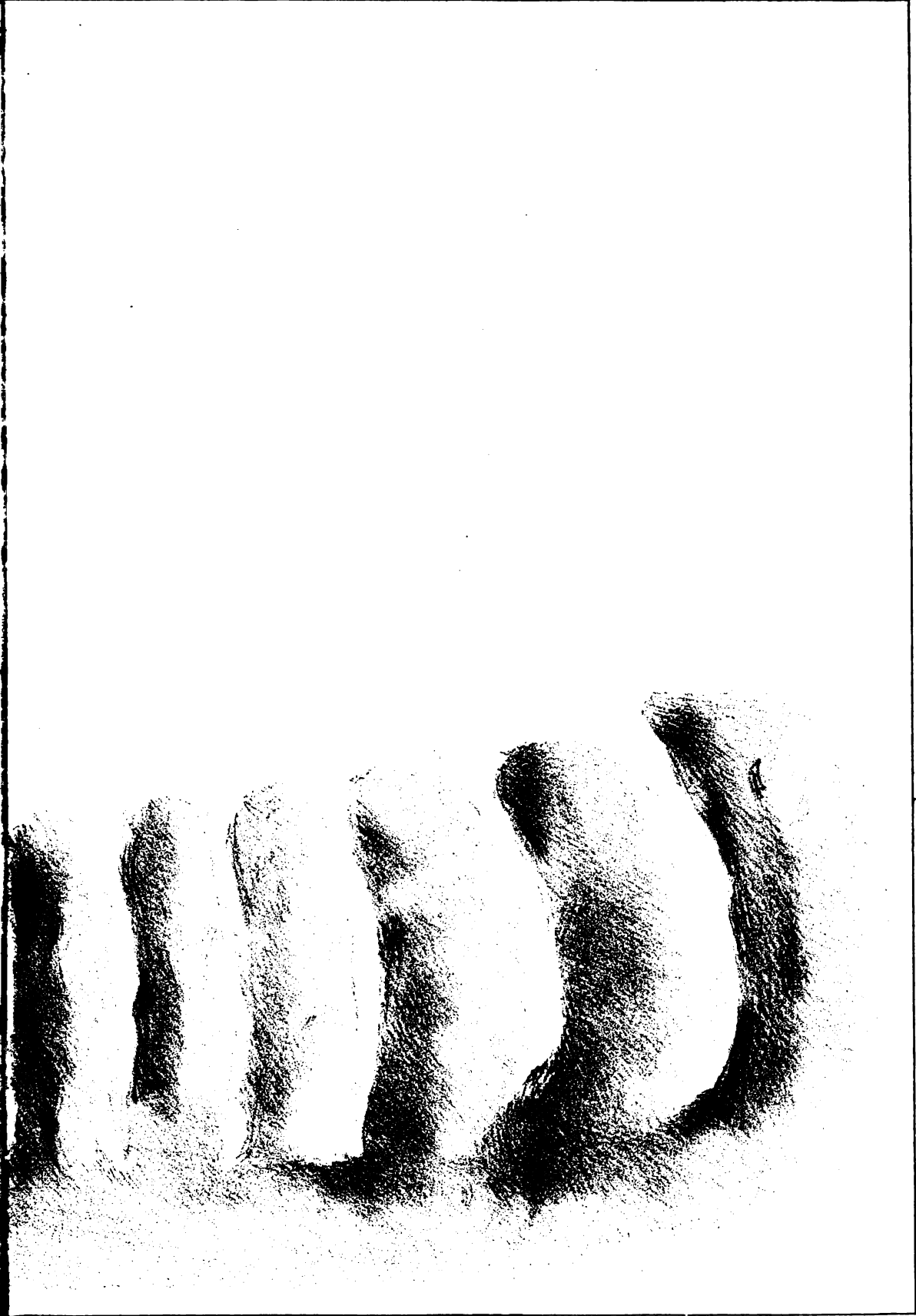
Hlstaby, Melby Sogn og i Sölvitsborg.

Tavle XIV.

En "Hällristning" ved Mökleryd, Torhamn Sögn.

Table XV.

THE UNIVERSITY OF CHINA PRESS

